

SZOLGALAT

HALÁL ÉS ÖRÖK ÉLET

A tartalomból:

Evilági élet – örök élet

A lélek halhatatlansága

Gondolatok a halál küszöbén

Az öngyilkosság: végzet? kihívás?

Gyermekek találkozása a halállal

szolgálat

49

1981 húsvét

TARTALOM

Halál és örök élet	3
--------------------	---

TANULMÁNYOK

Nemeshegyi Péter: Evilági élet – örök élet	5
Weissmahr Béla: A lélek halhatatlanságának kérdése az emberi értelem fényében	11
VI. Pál pápa: Gondolatok a halál küszöbén	21
Erwin Ringel: Az öngyilkosság: végzet? kihívás?	26
Szőllősy Julianna: Halál – vagy túláradó élet?	34
Albert István: Schütz Antal, ahogyan én láttam	42

AZ EGYHÁZ SZAVA

A „Dives in misericordia” enciklika (Franz Dander nyomán)	51
Találkozás az öregekkel a müncheni Liebfrauentombban	53
Az osztrák püspöki kar körlevele a „fogyatékosok évére”	59
Európa társvédőszentjei: Szent Cirill és Metód	61

ESZMÉK ÉS ESEMÉNYEK

A pápa nyugatnémetországi útja (S. M.)	64
Színről színre (Johannes Rosche)	66
Párhuzamok a fogyatékosok 1981-es nemzetközi éve alkalmából (Zichy Aladár)	69
Két félszázados évforduló (R.)	72
Taizéi fiatalok Rómában (R.)	74
A tabernákulum előtt (Alexia)	75
Beszámoló a Fülöp-szigetéről (Kráhl József)	76

Olvasóimádkozás a Szentírás alapján (3. rész)	78
Levelek a misszióból	80
Levelesládánkból	83

KÖNYVSZEMLE

Pápai megnyilatkozások I-II. (Öry M.)	87
Rahner–Vorglimler: Teológiai kisszótár (Németh J.)	87
X. Léon-Dufour: Szemben a halállal (Szabó F.)	88
Gál Ferenc: Beszélgetések az evangéliumról (Benkő A.)	90
Cserháti József: Találkozások Istennel I. (R.)	91
Szabó Ferenc: A rejtett Isten útjain. (R.)	91
Varga A.: Élet és erkölcs. — Weissmahr B.: Isten léte és mivolta. Békési I.)	92

HALOTTAINK

Winkler Lajos szombathelyi segédpüspök (R.)	95
P. Mócsy Imre SJ (R.)	96
Fülöp István (Confrater)	98
Kristóf János (-e)	99
Németh Sándor Bernát OSB (Confrater)	100
Dr. Orbán Dezső OSB (Confrater)	100
Csehy Alfonz OCist. (-s -n)	101
Ifjú Sebestyén piarista (Confrater)	102
Vidoczy István	103

HALÁL ÉS ÖRÖK ÉLET

Világnézetek, filozófiai felfogások és vallási rendszerek arcélét döntően befolyásolja a halál miértjére, értelmére és az utána feltáru-
ló dimenzióra adott felelet. Korunk sem kivétel. — Mindig voltak, akik strucc-
politikát akartak űzni ezen a téren: messziről kerültek még a temetőt
is, nehogy a halál gondolata felmerülhessen bennük. Ebben az értele-
m-ben tett bíráló megjegyzéseket Jacques Maritain már a 40-es években
egy-egy amerikai eljárásmodokra: a ravatalozó halk zenéje, a halott ki-
festett arca, a szinte pillanatokra leszűkített és tökéletes ceremóniával
megrendezett „utolsó látogatás“ . . . Mintha csak kendőzni, felejtetni akar-
nók az esemény magját: jaj, csak észre ne vegyük a változást, jaj, csak
hamar túlessünk rajta! Azóta sok minden meghonosodott ezekből az
európai és a termelésre—fogyasztásra beállított országokban is. — Igaz,
„a tiltott visszatér“ jelisége a másik oldal újraéledését is magával hozza.
Külön klinikákat kezdenek felállítani, ahol az ember „emberhez méltó-
an“, azaz lehetőleg tudatos állapotban, embertestvéreinek szorgos-
kodásától és imáitól kísérve halhat meg. Kübler-Ross orvosnő tanul-
mányai után nem egy nagy kórházban tanfolyamok készítik fel az orvo-
sokat, papokat, ápolókat, hogy minél emberibb módon állhassanak a
haldoklók és hozzátartozók szolgálatára. Franciaországban pár éve
megalapították a „halálakadémiát“ (académie de la mort). Az elnevezés
talán groteszk, de szándékuk emberi. S végül ki ne ismerné „a halálból
visszatértek“ élményeit ecsetelő könyvek sikerét? Tudományos és teo-
lógiai szempontból merülhetnek fel kérdések ezekkel az újabb keletű
irodalmi termékekkel kapcsolatban, de a tény tagadhatatlan: az embere-
ket izgatja, hogy embertársaik a „küszöbön“ találkoztak-e „valakivel“,
milyennek látták a „túlvilágot“?

A keresztény sem kivétel. Jóllehet a hit sok kérdésre feleletet ad,
mindenkinek újra át kell élnie e felelet tartalmát. S hogy ez mennyire
nehéz lehet, arra emlékeztet Krisztus Getszemáni-beli haláltusája. A
húsvét ugyan mindent átragyog fényével, de a keresztre a bűn sötétsége
veti árnyékát.

Lehetetlen a kérdésszövevény minden szempontját elmélyülten tár-
gyalni folyóiratunk egyetlen számának keretében. Mindenekelőtt fel sze-
retnének hívni a figyelmet a kérdésre, elgondolkoztatni néhány szem-
pontján. Első helyen Nemeshegyi Péter tanulmányát hozzuk, amelyből
kicsendül, hogy a keresztény számára is „élni édes, élni szép“. De tudja,
hogy örök sorsa a földi élet halandóságában kezdődik. Örök életbe ve-

tett hite tehát nemcsak hogy nem menekvés evilági kötelezettségei elől, hanem „...itt kezd már épülni, itt közöttünk, a mennyország”.

A keresztény hit szerint az igazi örök élet az Isten létmódjában való részesedést jelenti. Ennek kezese pedig a feltámadt Krisztus. Ugyanakkor azonban értelmünk kutatja, mennyiben igazolható magának a lélek halhatatlanságának a ténye. Érdekes egy német közvéleménykutató intézet megállapítása, amely a 70-es években felmérést végzett a német katolikusok körében a püspöki kar megbízásából. Kitént, hogy a híveket első helyen az érdekelte (a megkérdezettek 35 %-át): van-e további élet a halál után, vagy a halállal vége mindennek? — Erre a kérdésre kapunk választ Weissmahr Béla cikkéből.

A halál és az örök élet kérdéseinél azonban nem elegendő az elméleti eszmefuttatás. A halálnál segédkezők számára végzett tanfolyamok alatt kiderült, hogy ezek akkor lesznek igazán eredményesek, ha a résztvevők (orvos, pap, ápoló) maguk is átélik, húsba-vérbe vágó őszinteséggel, a halál és az örök élet igazságait. VI. Pál pápa nem a nyilvánosságnak szánta sorait: lelkigyakorlatos feljegyzés volt. Annál megragadóbb mély hite és reménye, emberi őszintesége. — De a pusztá szembenézés a halállal nem elég. Könnyen áteshetünk a ló másik oldalára. A halál megmerevedett szemlélete halálba szédíthet, és sajnos sokak számára ez látszik kiútnak az „értelmetlenné vált” világból. Pedig az öngyilkosság nem végzet, hanem kihívás — elemezi Erwin Ringel professzor. „Az élők felé idejében kell odafordulnunk, ez kötelességünk. A kereszténynek különleges megbízatása van erre.” — Szöllősy Julianna gyermekpedagógus pedig utat mutat, hogyan magyarázhatjuk meg — szülők, hitoktatók — gyermekeinknek a halált és a húsvéti eseményt. De — teszi hozzá — „felnőtt és gyermek ugyanabban a csónakban ül itt ... a válaszkíséret egyaránt érvényes a nevelő gyakorlati munkájára és a felnőttekre is.” — Végül Albert István rendtársa, Schütz Antal portréját rajzolja meg a centenárium alkalmából. Századunk legnagyobb magyar teológusa könyveiben tárgyalt a halálról és az örök életéről, hosszú betegsége alatt azonban alkalma volt erre személyesen is jól felkészülni.

+

— Amikor ezt a halálról és örök életéről szóló húsvéti számunkat elkészítettük, még nem tudhattuk, hogy egy hozzánk nagyon közel álló drága élet áldozata lesz rajta a pecsét. Mikor k. Olvasóink lapunkat kézbe kapják, Isten kifürkészhetetlen akarata a Szolgálat „jó és hű szolgáját”, Marosi atyát már az örök Húsvétba szólította. Utolsó üzenetét végrendeletének befejező mondatával közvetítjük: „Áldással és szeretettel bocsúsóval Mindenkitől.” A szeretet pedig soha el nem múlik.

Olvasóink leveleit a továbbiakig erre a címre kérjük: „Szolgálat”, A-9800 Spittal/Drau, Kapellengasse 15.

Nemeshegyi Péter

EVILÁGI ÉLET – ŐRÖK ÉLET

„Ő élni, élni! mi édes, mi szép!” – kiáltja Éva Madách „Az ember tragédiájá”-nak paradicsomi jelenetében. „Élet”, „élni” – mennyi lángoló, kitörő öröm rejlik ebben a szóban! De ugyanakkor mennyi sírás, zokogás is! Ki ne érezte volna már néha – vagy talán nagyon is sokszor – szívében azt a bánatot, „amely téged – Vádol, örök nagy természet; – Mely kiégett szívvel kérdi – Mért születni, minek élni?”

Őrök élet reménye egy mulandó világban

Biztos, hogy szép tűzijáték a világmindenség, és az élet a legszebb röppen-tyűje. Mélyzöld erdők, zsongása, ezerszínű virágos rét nyílása, néma halak cikázása, zümmögő rovarok szorgoskodása, daloló madarak éneke, örökké friss gyerekek örömtől átszött világa, életerős felnőttek ölelése, munkája, sürgése-for-gása: micsoda színpompa, micsoda túláradó energia, micsoda kiapadhatatlan áradás! És mégis: elszáradnak, kidőlnek a vén fák, elhervad a virág, halálba merevedik a kis bogár, holtan hull le az ágról a fagyott madár, megöregszenek, meggörnyednek és a sírba vándorolnak az emberek. „Ember, por vagy és porrá leszel.” Minden élet vége a halál. Hát csak „por”, kiégett hüvely marad az élet tűzijátéka után?

Amióta megszületett a gondolat a földtekén, az emberek nem szüntek meg töprengeni ezen a kérdésen. „Mért születni? Minek élni? Ha úgyis mind meghalunk.” De csodálatosképpen, bár minden oldalról csak azt harsogta az emberek felé a tapasztalat, hogy minden élőlény elmúlik, elporlad, ők hosszú történelmük kezdetétől fogva mind a mai napig hisznek az örök életben.

Ez a hit kétségtelenül az emberi szív legmélyebb tapasztalataiból fakad. Az emberi elmében lényegéből kifolyólag feltűnik a vég-telenség gondolata. Azáltal, hogy minden dolgot végesnek ismer meg, gondolatában már túl is haladt ezen a „vég”-en, a minden határt meghaladó végtelen felé. De ez a fogalom még üres volna, ha az ember tapasztalatában nem találkoznánk két területtel, ahol közvetlenül érintkezik valami határtalannal, végtelennel. Ez a két terület: az igazság és a szeretet.

A megismert igazság, legyen az a legegyszerűbb, legelemibb igazság, minden időbeli és térbeli határt meghaladóan örök érvényű. Persze voltak és vannak államrendszerek és társadalmak, amelyek elkorcsosítják az igazság fogalmát. Ma ez az „igazság”, holnap pedig amaz; „igaz” az, ami a rendszernek

kedvező, hamis az, ami kedvezőtlen. Hányszor találkozunk a történelemben az igazság ilyen manipulációjával! De épp az a tény, hogy az emberek ilyenkor lelükben szenvednek, bensőleg tiltakoznak, és a társadalom elrothad, bizonyíték arra, hogy az igazi igazság egy és örök. És mennél egyszerűbb, annál jobban megtapasztalja az ember az egységét, örök és változhatatlan méltóságát. „Légy jó mindhalálig” – MórícZ Zsigmond Nyilas Misijének ez az igazsága örök, nem fog rajta a halál. Nemcsak a „halálig” kell jónak lennünk, hanem „a halál árán” is. „Légy jó mindhalálig” – olyan igazság ez, amiért érdemes meghalni, és emberek milliószámra meg is haltak érte. Nagy vértanúk és egyszerű édesanyák, hősies betegápolók és tüdejüket kiködhögvé családjukért dolgozó édesapák... sokan, sokan. És mindenki, aki emberi ember, akinek nem satnyult el a szíve és nem sorvadt el az elméje, az tudja, hogy ezeknek a névtelen hősöknek van igazuk, hogy az igazság, amelyért meghaltak, többet ér, mint az evilági élet. Ősztönösen az állat is fel tudja áldozni az életét, de a megismert igazságért csak az ember képes meghalni. Milyen misztérium az ember, aki egy ilyen, minden véges evilági életet értékében felülmúló, örök igazságot képes befogadni, egész létébe gyökereztetni?! Az igazsággal való viszony az ember számára ablak, amely az örökkévalóságra nyílik.

De ugyanígy, vagy még inkább vág rést az ember létében az örökkévalóság felé a szeretet is. Ki ne ismerné a nagy szerelmesek szavajárását: „Szeretlek örökké!”? Még nem vallásos embernek is önkéntelenül ilyen szó jön ajkára, amikor szerelmét megvallja. Ki ne ismerné Petőfinek feleségéhez intézett sorait, mintegy a síron túlról, ahol a költő megsebzett szíve „még akkor is, ott is, örökre szeret”! Nem költői túlzás ez, hanem az emberi szív legmélyebb vágyának megnyilvánulása. „Lust will Ewigkeit, tiefe, tiefe Ewigkeit” (Az öröm örökkévalóságot akar. Mély, mély örökkévalóságot) – mondotta egy híres filozófus (Nietzsche). Minden öröm, de elsősorban a szeretet öröme örökkévalósággal terhes.

Az ember, aki valakit tisztán, mélyen szeret, nem tekinti a másik embert eszköznek, esetleges jelenségnek, megismételhető esetnek, kicserélhető tárgynak, hanem egyszeri, megismételhetetlen, örökérvényű csodának. „Vagyok, mint minden ember, fenség” (Ady). Nemcsak én vagyok „fenség” (ez még lehetne felfuvalkodott önzés gondolata is), hanem elsősorban „te” vagy fenség, te, akit szeretek, akiért odaadnám az életemet, aki mindenem vagy. Neked nem szabad elmúlnod, neked élned kell, te élni fogsz! A szív, a lélek, az egyéniség, amely benned megvalósult, fényes lánggal lobog vagy csendes tűzzel ég, oly nagy, örök érvényű érték, hogy elmúlnia nem szabad.

Mi kis kaliberű, korlátolt emberek legtöbbször csak néhány emberrel szemben érzünk ilyen szeretetet. A gyermek szülei iránt, a szülők gyermekeik iránt, jóbarátok, szerelmesek, házastársak egymás iránt. És már ez is nagy dolog. Mert bizony vannak fásult, cinikus emberek, akikből ez a korlátolt kiterjedésű szeretet is kiszáradt. Az ilyen szeretetlen emberek élete elsenyved, kiüresedik, pokollá lesz, és poklot teremt maga körül.

Van egy buddhista legenda a pokolról. Megszán egy istenség egy a pokolban szenvedő embert, és leereszt egy cérnaszálat, hogy kihúzza. Az ember belekapaszkodik a hajszálvékony fonálba, és lám, már húzza is valami erő felé. Amikor a többi pokolbeliek ezt meglátják, seregestül a lábába kapaszkodnak, hogy ők is kijussanak a lángokból. Egész emberfürt lóg már a cérnán, – és csodálatosképpen nem szakad el a fonál. De emberünk, aki először ragadta meg a mentő fonalat, megrémül: Ha ennyien kapaszkodnak belém, elszakad a fonál! – gondolja. Ordít, átkozódik, rugdalózik. Egymás után potyognak vissza az emberek a pokolba. De mennél többet sikerül lerúgnia magáról, annál lassabban mozog fölfelé a cérna. Amikor pedig lerázta az utolsó csimaspaszkodót is, és megkönnyebbülten ragadja meg erősen a cérnát, a szál elpattan, és ő is visszazuhan a pokol tűzébe.

A szeretetlenség: pokol. És ott kezdődik a szabadulásunk, ha valakit igazán szeretni kezdünk. De az igazi szeretet nem áll meg egy, három vagy tíz embernél. Minden korban találunk olyan embereket, akiknek szívébe belefér az egész világ, akik számára valóban minden ember „fenség”. A kalkuttai Teréz anya ráncos arca és jószágos szeme, II. János Pál pápa kitárt karja, kézzszorítása, huncut mosolya állít ma szemünk elé ilyen embertípust. Olyan embert, akinek családja az egész világ, akiből sugárzik minden ember felé a biztatás: „Jó, hogy létezel, jó, hogy élsz. Élj örökké!”

Igy csillan fel tehát a földi élet halandóságában, mulandóságában a végtelen igazság és szeretet élménye által az örök élet reménye. A remény, hogy az az ember, aki az örök igazságot felfogta, magáévá tette, életét ráadta, az az ember, aki föltétel nélkül szeretett és akit örök értéként szerettek, nem múlik el, nem tűnik el, nem lesz porrá, hanem az igazság és a szeretet örökkévalóságában részesül.

De van-e alapja ennek a reménynek? Nem csak elvont fogalom-e az örök igazság? Nem csak vágyálom-e az örök szeretet? Valóban: ha az igazság csak emberi fogalom lenne, ha a szeretet csak emberi vágyálom lenne, ha az ember ereje tenné az igazságot igazsággá, az ő vágyakozása a szeretetet szeretetté, akkor az ilyen igazságnak és szeretetnek nem volna ereje ahhoz, hogy legyőzze a halált. De a valóság az, hogy az igazság meg a szeretet nem az ember alkotása. Az ember részese csak az igazságban és a szeretetben. Igazság és szeretet: ajándék. Minden igazságban és minden szeretetben Ő „jelenti magát”, aki azt mondta önmagáról: „Én vagyok az igazság” (Jn 14,6), akiről valljuk: „Szeretet az Isten” (1Jn 4,16). És ez az Isten, az Igazság és Szeretet Istene: élő Isten, élő Isten.

Jézus és az élet

Milyen szemmel nézte Jézus Istent, az igazságot, a szeretetet, az evilági és az örök életet?

Jézus számára minden másnál nagyobb, alapvető élmény az élő Atyaisten szeretete. A szerető Atyaisten szemszögéből nézi a világot, és az Atyaisten

szívével egyesülve szereti. Tudja Jézus, hogy ebben a világban a szép mezei virág ma virít ugyan, de holnap elszárad (Mt 6,30); tudja, hogy a vidáman csipogó veréb is egy napon holtan hull le az ágról (Mt 10,29); mélyen megrendülve fakad könnyekre barátjának, Lázárnak sírjánál (Jn 11,34); kiveri a hideg veríték, remeg és gyötrődik, amikor szembe kell néznie saját halálával (Mk 14,13; Lk 22,44). És mégis: Jézus számára a földi halandó, mulandó életet a remény fény-sugarával veszi körül az élő Isten, minden élőlény Gondviselője, minden ember szerető Édesatyja. Ennek az Istennek éltető hatalmát nem korlátozza a halál.

Az ember örök életében kételkedő, gúnyolódó szadduceusoknak Jézus az ószövetségi hitvallást idézi: „Mózesnek mondotta az Isten: Én vagyok Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene“ (Mk 12,27). Amikor az Úr Mózeshez szólt, ezek az ősatyák már régen sírjukban pihentek. De Isten mégis az ő Istenüknek nevezi magát. Nemcsak abban az értelemben, hogy valamikor régen a világban kinyilatkoztatta magát Ábrahámnak, Izsáknak és Jákobnak. Nem is csak abban az értelemben, hogy valamikor régen Ábrahám, Izsák és Jákob hitt az Istenben, imádták az Istent. Sokkal többről van itt szó. Az a teremtmény, aki közvetlen kapcsolatba kerül az örök, élő Istennel, vagyis az ember, részesedik Isten életében. Ez a részesedés meghaladja az időt és a teret. Nem korlát számára a testi halál. Ábrahám, Izsák és Jákob, mert az Isten kapcsolatba lépett velük és ők kapcsolatba léptek Istennel, élnek. Az, akit a végtelen életenergia, Isten magához ölel, él! Ezért teszi hozzá Jézus a fent idézett ószövetségi hitvalláshoz a megdöbbentő szót: „Isten nem a holtak Istene, hanem az élőké“ (Mk 12,27). A sírjukban pihenőnek hitt Ábrahám, Izsák és Jákob nem halott, hanem élő!

Jézus számára az örök élet forrása az élő Istennel való kapcsolat. E kapcsolat megteremtője az Isten részéről az Úr teremtő akarata, hívó szava, megbocsátó szeretete; a mi részünkről pedig hit és szeretet: megismerni és hittel befogadni Isten igazságát, elfogadni, viszonzni és tovább sugározni Isten szeretetét.

„Az igaz a hitből él“ (Róm 1,17): ebbe a próféta szóba (Hab 2,24) foglalja össze Szent Pál egész evangéliumát. Aki így hisz, teljes szívből befogadja a Krisztus halála és feltámadása által kinyilatkoztatott teremtő és megváltó isteni igazságot. És ez a hit: élet! Nemcsak mulandó, halandó, elporladó élet, hanem a világban sarjadozó és el nem hervadó virágba nyúló örök élet.

„Mi tudjuk, hogy a halálból átjutottunk az életre, mert szeretjük testvéreinket“ (1Jn 3,14). E szavak a krisztusi örömhír jánosi megfogalmazását adják. Ahol szeretet van és béke, ott az Isten; és ahol Isten van, ott az élet, már itt a világban is örök élet.

Örök élet evilágban

Milyen a síron túli örök élet? Erről nincsen és nem is lehet kézzelfogható elképzelésünk. A síron túli örök élet az idő és tér korlátain túlnöve az Isten létmódjában való részesedést jelenti. Ahogy „Istent sohasem látta senki“ (Jn

1,18), úgy az örök életet sem láthatja földi szem, nem írhatja le emberi képzetet. De ez az egészen más örök élet mégis itt kezdődik már földi életünkben. Itt, ebben a világban épül fel örök életünk struktúrája. Amikor belénk árad és egybekapcsol bennünket az egy örök igazság, amikor egybeolvaszt az egy örök szeretet, akkor kezd már épülni, itt közöttünk, a mennyország.

Sokan közülünk bizonyosan emlékeznek Mikszáth Kálmán gyönyörű novellájára a dúsgazdag parasztgazdáról, aki nagy kőkereszt állításával akarta – de hiába – kiengesztelni az Isten haragját. Amikor azonban egy pár kiscsizmát vásárol a téli hidegben meztláb fagyoskodó falu-árvájának, akkor kiderül az ég, beköszönt a béke. Nincs messze a mennyország, egy pár kiscsizmával meg lehet jární oda az utat!

Nem mondta ugyanezt maga Jézus is? Kik vonulnak be örömittasan „a világ kezdetétől számukra készített országba” (Mt 25,34)? Azok, akik megosztják kenyerüket azzal, akinek nincsen; akik kedvesen kínálnak italt a barátságra szomjazónak; akiknek tárva-nyitva szívük és ajtajuk, hogy bejöhessen mindenki, otthont találjon mindenki; akik az emberi méltóságukból kivetkőztetett testvéreiket felruházzák megbecsülésükkel, tiszteletükkel; akik nem tekintik tehernek a betegeket, öregeket, tehetetleneket, hanem szívből és hálásan szolgálnak nekik; akik a pórul járt bűnözőt nem intézik el azzal, hogy „úgy kellett neki”, hanem megbocsátanak és segítik, hogy emberibb ember legyen belőle. Mindez nem jár fennkölt eszmékkel, nagy szavakkal. Olyan ez az élet, mint a csendesen folydogáló patakocská; barátságos csobogással a legalacsonyabb helyre húzódik, de kitartó erejével kettéhasít hegynagyságú sziklákat is. „Egy pár kiscsizma” – mondja Mikszáth; „egy pohár friss víz” – mondja Jézus (Mt 10, 42). A legkisebb tetteben történik meg a legnagyobb dolog: megszületik, felnő, kivirágzik az örök élet. Akkor is, ha nem gondolunk rá, hanem csak szinte természetesen követjük szívünkben a Szentlélek sugallatát.

Nemrég történt Japánban a következő eset: Egy jómódú gazda családja nézte egyik este a televíziót. A nagyapa, akié a föld, a fiatal szülők és egy kis két éves unoka. Nem voltak keresztények, hanem jóakarátú, egyszerű emberek. A televízió egy délkelet-ázsiai menekülttáborról számolt be. Rozoga kunyhók, drótsövény, nagyszemű, puffadt hasú, csontra-bőrre fogyott gyerekek. A kis unoka egy nagy darab kaláccsal a kezében ült a készülék előtt, és tágra nyílt szemmel bámulta a futó képeket. Most megint egy sötétbarna bőrű gyerekfej jelenik meg, szomorú, nagy szeméből kirí az éhség. Erre a kis unoka feltápáskodik ültőhelyéből, odatotyog, odanyújtja a kalácsot a kép felé, és megszólal: „Nesze, egyé!l egyé!l!” Erre a látványra a nagyapa úgy megrendült, úgy meghatódott, hogy azon nyomban elhatározta: eladja rizsföldjének jórészét, és az árát elküldi a vöröskeresztnek az éhező menekültek számára. Elhatározását tett követte: a több millió forintnak megfelelő összeget maradéktalanul a menekültek kapták. Ez a gazda és kis unokája valószínűleg sohasem hallott még Jézus szeretetparancsáról, de megtanította rá őket Jézus lehelete, a Szentlélek. Én hiszem, hogy Jézus nekik is azt mondta e napon, amit egykor a vagonának

felét a szegényeknek adó Zakeusnak mondott: „Ma üdvösség köszöntött e házra” (Lk 19,9).

Életet adó halál és halált hozó élet

Van Jézusnak egy megdöbbentő szava: „Aki meg akarja menteni életét, elveszti; de aki érettem és az evangéliumért elveszti életét, az megmenti. Mit ér az embernek, ha az egész világot megnyeri, életét azonban elveszti?” (Mk 8, 35-36). Milyen furcsa paradoxont mond itt Jézus! Kétféleképpen vesztheti el az ember az életét, mert kétféle élet van. Van az örök élettel kapcsolat nélküli „evilági élet”. Azok élnek így, akiknek egyetlen gondja az, hogy „megnyerjék a világot”, és azt képzelik, hogy ezáltal mentik meg életüket. Olyan emberek ezek, akiknek az igazság üres szó és a szeretet naivitás. Akik azért élnek, hogy valamit birtokoljanak: pénzt, házat, nyaralót, kocsit, hatalmat, testi szépséget, izomerőt; akik a másik embert is csak birtokolni akarják mint szórakozási eszközt, csatlózt, szolgát, kizsákmányolásuk áldozatát, bálványozó hódolójukat. Végül is az ilyen embereket az veszi birtokába, amit ők akartak birtokolni: szolgálja lesznek a pénznek, hatalomváagnak, valamilyen szenvedélynek. És mint-hogy „elmúlik a világ és annak kívánsága” (1Jn 2,17), elmúlik a pénz, hatalom, dicsőség, testi szépség és erő, szenvedély, ezért azok, akik ezekbe „ölték” életüket, voltaképpen megölték életüket, élve is halottak.

Van aztán egy másik élet, amelyet éppen azért nyer el az ember, hogy az ilyen evilági életet feladja, elveszti. „Aki megteszi Isten akaratát, él örökké” (1Jn 2,17). Az Isten akaratát pedig: hittel befogadni és élni az igazságot, Istennel együtt élni a szeretetet, és ha kell, meghalni az igazságért és a szeretetért.

Az, aki így él, a világban él ugyan, de mégsem él evilági életet. Ahhoz pedig, hogy a világ igazán éljen, nem evilági élet, hanem a világban kezdődő örök élet szükséges. Nagy tévedés volna azt hinni, hogy az örök élet tudata és vágya eltompítja érdeklődésünket a világ problémái iránt. Igaz, voltak és vannak keresztények, akik – félreértve Jézus tanítását – az örök élet reményének ürügyén ölbe tett kézzel túrték, hogy igazságtalanság és szeretetlenség uralkodjék a világban. Nem ébredtek tudatára, hogy az isteni, krisztusi igazság és szeretet éppen a világban kezdi építeni az örök életet; hogy ott, ahol nincs igazság és szeretet, nem terem örök élet, és hogy éppen az örökkévalóság reménye ad erőt ahhoz, hogy a világban életünk árán is harcoljunk az igazságért, szeretetért, békéért, minden ember szabadságáért. Az ilyen remény nem önző számíttatás, hanem bizalom abban, hogy mindennek van értelme, és hogy a világ és a benne hömpölygő életfolyam nem fekete úrból fekete úrba, hanem Istentől Istenhez áramlik. Az ilyen ember tud remélni ott is, ahol emberileg nincs remény, küzdeni akkor is, amikor nincs kilátás sikerre.

Tegyünk hozzá még egyet: az olyan ember, aki hiszi az örök életet, örömet tudja lelteni földi életünk mulandó jelenségeiben is. Egy szép naplemente, egy ízes vacsora, egy jól sikerült kirándulás, egy sportgyőzelem öröme stb. olyan ember számára lesz igazi öröm, aki nem ezeket teszi meg élete végső céljá-

nak, aki nem ragaszkodik hozzájuk annyira, hogy miattuk elfelejtse az igazságot és a szeretetet. Aki véges dolgokban végtelen értéket keres, az mindig elégedetlen lesz. Minden kielégülés csak újabb, nagyobb igényeket szül benne. De ha valaki a véges értékeket a maguk végességében megbecsüli, és úgy illeszti a végtelen élet látókörébe, akkor nyilvánítják ki ezek az ember számára valódi értéküket.

Igaz, egy kis szomorúság, egy kis bánat is velejár a mulandó dolgokkal való érintkezéssel. A búcsúzás, az elválás, az elmúlás bánata. „Elhull a virág, eliramlik az élet.” Gyorsan, gyorsan, nagyon gyorsan. Csak az Isten tudja a végső okát annak, hogy miért is teremtett ilyen sok-sok „halálon” keresztül az élethez vezető világot. Talán azért, hogy az élet odaadásában teremjen meg az el nem múló valóság, a szeretet? Talán azért, hogy Ő maga egyszülött Fiában emberi halála által nyilatkoztathassa ki isteni szeretetét? Olyan titkok ezek, amelyeket nem deríthet fel az emberi elme. De ez nem is szükséges. Legyen elég nekünk a bizalom. Így szól Jézus:

„Aki bennem hisz, még ha meghalt is, élni fog.

Mindaz, aki belém vetett hittel él, nem hal meg sohasem” (Jn 11,25-26). Meghal és mégsem hal meg. Él „az élők országában”, egymással, az élő Istenel, az élők Istenével. Isten megmondta, hogy így van, megígérte, hogy így lesz. Jézus meghalt és feltámadt, hogy megpecsételje ezt az ígéretet. Mi bízunk ígéretében.

Van Ágostonnak egy gyönyörű szava:

O cara veritas!
O vera caritas!
O cara et vera aeternitas!

Talán így fordíthatnánk:

Istenem, Te hön szeretett Igazság!
Te igaz Szeretet!
Te hön szeretett, igaz Örökkévalóság!

Ez az örök Isten a mi Istenünk. Igazság és szeretet által az Ő élete valósul meg bennünk és testvéreinkben e világon, és így épül az örök élet. Ezért kell születni, ezért kell élni. Ezért mondhatjuk mi is Évával, „az élők anyjával” (Ter 3,20): „Élni édes, élni szép.”

Weissmahr Béla

A LÉLEK HALHATATLANSÁGÁNAK KÉRDÉSE AZ EMBERI ÉRTELEM FENYÉBEN

Lehet-e a lélek halhatatlanságát bizonyítani? – A kérdés megválaszolása elsősorban attól függ: mit értünk bizonyításon.

Ha csak azt a gondolatmenetet tekintjük bizonyításnak, amelynek eredményei minden értelmét használó ember számára kényszerítő jellegűek, akkor a lélek halhatatlansága nem bizonyítható.

Jegyezzük meg mindjárt, hogy ennek a feltételnek tulajdonképpen semmiféle gondolatmenet sem tesz eleget, még a matematika levezetései sem. Hiszen egy gondolatmenet meggyőző ereje mindenekelőtt attól függ, elismeri-e valaki a kiindulópontok érvényességét, vagy sem. Már pedig a mai tudományelmélet tisztában van azzal, hogy a matematikai levezetések kiindulópontjainak, az axiómáknak nem szabad ugyan ellentmondaniok egymásnak, de ettől eltekintve bizonyos mértékben mindig önkényesek.

Még egy másik okból sem igen beszélhetünk „kényszerítő erejű” gondolatmenetekről. Uí. minden megértésben mindig igen sok (a képzettség fokától, az érdeklődéstől, az élettapasztalatoktól, az érdekeltségtől, az illető általános beállítottságától stb. függő) tényező játszik szerepet, és ezek egyenként, még inkább együttesen kizárják, hogy a belátás mintegy „automatikusan” jöjjön létre. Egy állítás igazságának felismerése tehát mindig függ az ember saját állásfoglalásától is. Mivel automatikusan előidézhető bizonyosságról sohasem lehet szó, azért jogunk van bizonyításról beszélni minden olyan esetben, amikor valaki meggyőződésének igazolására logikusan összefüggő érveléssel áll elő. A következőkben azt akarjuk megmutatni, hogy a lélek halhatatlansága ebben az értelemben bizonyítható, vagyis hogy igen komoly érvek szólnak mellette.

Miről van szó akkor, ha lélekről beszélünk?

Mindenekelőtt legalább nagyjából tisztáznunk kell, mit jelent a „lélek” szó. Ezen a ponton rögtön szembekerülünk egy nehézséggel: Amit léleknek nevezünk, az nem azonosítható olyan egyszerűen, mint ahogy a kezünk ügyében lévő tárgyak vagy akár a saját testünk esetében megszoktuk. Hiszen a lélekre nem tudunk ujjunkkal rámutatni. Már maga ez a tény sokakban felkelti a gyanút, hogy a lélek talán csak képzeletünk terméke. Ez azonban csak akkor következne az előzőkből, ha a valóság egésze nem lenne más, mint egymástól különböző, minden esetben érzékelhető tárgyak egyszerű összege, halmaza. Már pedig biztosan nem így van. Az ilyen fajta valóságfelfogás teljesen figyelmen kívül hagyja azt a tényezőt, amely feltétele annak, hogy valamit egyáltalán velünk szemben álló tárgyként fel tudjunk ismerni. Ez a tényező, amely nélkül soha semmit sem tudnánk tárgyként megismerni vagy mint tárgyat használni, saját tudatos voltunk, pontosabban **ö n t u d a t o s s á g u n k**. Ezt nem hagyhatjuk figyelmen kívül, noha nem úgy adott, mint a körülöttünk lévő tárgyak, vagy akár saját testünk.

Ezzel a megállapítással persze még nem tisztáztuk az ember öntudatos voltának természetét. Csak arra akartunk már bevezetőben rámutatni, hogy minden tárgyi ismeretünk háttérében jelen van egy teljesen soha nem tárgyiasítható mozzanat: az öntudat. Mi ennek a ténynek a jelentősége?

Az öntudat és az anyagi tényezők viszonya

A döntő kérdés, amellyel foglalkoznunk kell, a következő: Megmagyarázhatják-e az öntudatot, vagyis az ember szellemi voltát, pusztán anyagi tényezők? Vagy másképpen: Visszavezethető-e az, amit léleknek nevezünk, mindenestül anyagi tényezőkre?

Mivel a lélek – mint már mondtuk – soha sincs számunkra egyszerűen tárgyként adva, azért erre a kérdésre csak úgy tudunk válaszolni, ha elemezzük az ember „szellemi tevékenységeit“, és megpróbáljuk kideríteni, mi az, amit ezek feltételeznek. Miről van tehát szó a „szellemi tevékenységek“ esetében? Olyasvalamiről-e, ami alapjában véve csupán biológiai, fiziológiai, végeredményben pedig fizikai folyamatok következménye? vagy pedig olyasvalamiről, ami pusztán ezekből a folyamatokból nem értelmezhető? Utóbbi esetben a szellemi tevékenységek feltételeznek egy olyan – az ember létét meghatározó – valóságot, amely nem anyagi természetű.

Kérdésünk első pillantásra igen világosnak tűnik. Mégis egy alapvető kétértelműség rejtőzik benne. Ezért mindenekelőtt meg kell határoznunk pontos értelmét.

Mert mit is jelent valamit valami által megmagyarázni, valamit valamire visszavezetni? – Jelentheti azt a kérdést: vajon az öntudat, az „emberi szellem“ az anyagi világ fejlődésének, evolúciójának terméke-e. Ha ezt jelenti, akkor véleményünk szerint fenntartás nélkül igennel kell válaszolni. Csakhogy ez (sokak nézetével ellentétben) még nem hozza magával, hogy az ember szellemi tevékenysége – illetve ennek forrása, az öntudat, a lélek – nem más, mint a fizikai értelemben vett anyag nagyon magas fokú és bonyolult organizációjának következménye. Aki így vélekedik, az nem értette meg az evolúciót. Annak lényege ui. az, hogy a magasabbrendű ugyan az alacsonyabbrendűből ered, de – mivel ténylegesen többletet jelent vele szemben – nem magyarázható meg belőle maradék nélkül. Ha ezt megértettük, akkor világos lesz, hogy miért különböztetjük meg a „valamire való visszavezetésnek“ két értelmét: **a lélek fejlődéstörténetileg ugyan az anyagi világ evolúciójának eredménye, ebből azonban még nem következik, hogy anyagi folyamatokból maradék nélkül értelmezhető.** Ez utóbbi értelemben véve tehát nemmel kell válaszolnunk kérdésünkre: visszavezethetők-e a szellemi tevékenységek a fizika értelmében felfogott anyagra? A szellemi tevékenységek esetében ui. egy olyan többlet jelentkezik, amely nem lehet fizikai folyamatok eredménye. Ha ezt ki tudjuk mutatni, akkor nyilvánvaló, hogy az ember nem tekinthető csupán anyagi létezőnek abban az értelemben, ahogy a biológia vagy a fizika beszél az anyagról.

A szellemi tevékenységben jelentkező „többlet“

Ez a többlet sokféleképpen megmutatkozik. A lényege mindig az, hogy az ember különböző szellemi tevékenységeiben egy feltétlen mozzanatra bukkanunk, amely végeredményben arra utal, hogy az emberi létben magában jelen kell lennie egy feltétlen mozzanatnak.

1) Mi emberek képesek vagyunk az igazság megismerésére. Ezt a tényt nem lehet tagadni, mivel aki tagadja, már eleve kizárja magát minden értelmes eszmecseréből. Hiszen az is, aki elveti az igazság megismerhetőségét, meg van győződve – feltéve, hogy komolyan beszél –, hogy igaz a tétele: „Az igazság nem ismerhető meg.” És ha ezt elismeri, de azt mondja: ez az egyetlen igazság, akkor már két igazságot ismert el, ti. azt, hogy az igazság megismerhető, és azt, hogy ez az egyetlen igazság. Továbbá el kell ismernie saját és mások létét és még sok egyebet. – Abból persze, hogy az ember képes az igazság megismerésére, nem következik még, hogy ez minden esetben könnyű dolog, és az sem, hogy tévedés nem fordulhat elő. Az azonban mindenesetre következik, hogy mint emberek rendelkezünk igaz ismerettel. Az igaz ismeret jellemzője, hogy a vele homlokegyenest ellenkező állítást feltétlenül kizárja. Ez pedig azt jelenti, hogy minden igaz ismeretben megvan a feltétlenség mozzanata: ami igaz, az nemcsak valaki számára, hanem mindenki számára igaz, mivel önmagában véve igaz, mivel a valósághoz, az objektív tényálláshoz igazodik. Ezért mondjuk azt, hogy az igaz ismeret objektív ismeret, s ennek következményeképpen szükségszerű és általános érvényű.

Már most a megismerésnek igaz volta, objektivitása, feltétlen érvényessége nem magyarázható meg a létrejöttét megmagyarázó tényezőkből. A megismerés folyamata ui. természettudományosan megfigyelhető emberi tevékenység, pszichológiai, biológiai, fizikai tény, ill. esemény. Csakhogy egy állítás nem azáltal igaz, ami által természettudományos módszerrel megvizsgálható folyamatként létrejött. Igazzá a racionális belátás által válik, amelyet éppen azért nevezünk racionálisnak, mivel megvan benne az, amit az igazság megragadásának, a feltétlen érvényesség felismerésének nevezünk. Mint természettudományosan megvizsgálható folyamatot azonban értelmi belátás nélküli, „természeti” erők hozták létre, anyagi erők, amelyek nem tudnak különbséget tenni igaz és téves között. Végeredményben tehát azt állítjuk, hogy a racionális lényegében soha nem magyarázható meg maradék nélkül olyan természeti erőkből, amelyek belátás nélkül működnek.

Ezt könnyen ki tudjuk mutatni. Hiszen senki sem tartja igaznak azt az állítást, azt a kijelentést, amelyről tudja, hogy belátás nélkül működő természeti erők eredménye. Annak, hogy valaki lázalmában félrebeszél, kétségtelenül megvan a természeti oka, de az ilyen beszédben nem keresünk igazságot, mert ezek a szavak, ezek a mondatok nem belátásból erednek. Tehát azt az állítást, amelyről ki tudjuk mutatni, hogy nem racionális tényezők eredménye, nem kell igaznak tekintenünk. Ez a felismerés áll Marx és Freud érvelésének háttérében, hogy ti. a vallásos meggyőződés nem racionális belátáson alapszik, hanem irracionális félelmek és vágyak következménye. És ha valóban kimutatható lenne, hogy Istennek és a túlvilágnak gondolata nem alapvető emberi tapasztalatok értelmes (tehát helyes és igaz belátáson alapuló) értelmezéséből jött létre, hanem azáltal, hogy az elnyomott, kizsákmányolt, gyámoltalan ember valóságnak tartja irracionális vágyait, akkor minden okunk meglenne rá, hogy

a vallásos meggyőződést a mesék világába utaljuk, illetve udvariasabban kifejezve csupán társadalmi, illetve lélektani jelenségként kezeljük.

Az igazsághoz vezető értelmi ismeret tehát nem lehet pusztán értelmi belátás nélkül működő erők működésének következménye. Ezt a megállapítást nem érvényteleníti, inkább alátámasztja az a tény, hogy nem minden állítás igaz, pontosabban, hogy ennek következtében tudjuk: az igaz és a téves állítások között alapvető, feltétlen különbség van. Ha az egyes állításokban semmivel sem lenne több, mint az, ami az őket létrehozó természeti erők működéséből következik, akkor érthetetlen lenne: hogyan jön létre egyszer igaz, máskor meg téves állítás, és hogyan tudunk köztük különbséget tenni.

Valaki itt esetleg arra hivatkozik, hogy hiszen érzékszerveink is „tévednek“, mint pl. az optikai csalódások esetében, és – mondja – az értelmi tévedést ennek mintájára kell elgondolnunk. Erre a válasz az, hogy a példa inkább az ellenkezőjét bizonyítja, azt ti., hogy az értelmi ismeret alapvetően különbözik az érzékléstől. Hiszen az érzéki csalódást nem érzékeljük, hanem érzéklő ismereteinkre reflektálva értelmünkkel ismerjük fel, hogy érzékszerveink nem minden esetben, sőt tulajdonképpen sohasem közvetítenek számunkra teljesen objektív ismeretet. Éppen annak tudata, hogy ismereteink bizonyos mozzanatait nem teljesen objektívek, bizonyítja a legvilágosabban, hogy rendelkezünk egy feltétlen állásponttal, amely minden szubjektivitás, azaz ismeretünk egyéni érvényessége fölé emel. Ismeretünk nem objektív mozzanatainak felismerése tehát egyik nyilvánvaló jele, hogy van benne valami feltétlen, minden szubjektivitástól független jelleg, azaz objektivitás is, ami csak anyagi erőkből nem magyarázható meg.

2) Egy másik fontos tény: különbséget tudunk tenni jó és rossz között, és tudjuk, hogy ez a különbség bizonyos esetekben feltétlen. Kétségtelen ugyan, hogy a jó és rossz fogalmának kialakulásában szubjektív tényezők fontos szerepet játszanak: lélektani eredetét tekintve elsősorban azt nevezzük jónak, ami nekünk kellemes, ami kielégít, ami gyönyörködtet, rossznak pedig azt, ami fájdalmas, kellemetlen, veszélyes. Azonban már akkor is, amikor ezeket felismerjük, nem pusztán észlelünk valamit. Anélkül, hogy elméletileg megfogalmazzánk, tudjuk: jó az, ami megfelel bizonyos követelményeknek, rossz pedig az, ami elmarad mögöttük. A maga „fizikai“ mivoltában ui. minden dolog vagy esemény olyan, amilyen, se nem jó, se nem rossz. Ahhoz, hogy jónak vagy rossznak nevezhessük, valamihez viszonyítanunk kell őket. Ha tehát egyáltalán beszélni tudunk jóról vagy rosszról, akkor rendelkezünk egy normával, egy mércével, amelyhez viszonyítunk. Az ember tehát nemcsak azt tudja megismerni, ami éppen „előfordul“, hanem a pusztá ténylegességen túl azt is, hogy valaminek milyennek kell lennie, hogy mi az eszmény. Már a dologilag nem létező „ideálisnak“ ez a felismerése sem igen magyarázható meg pusztán fizikai, biológiai tényezőkből. Az persze igaz, hogy nagyon sok esetben ezt az eszményt, ezt a követelményt magunkból kiindulva határozzuk meg: azt tartjuk jónak, ami megfelel a saját (szubjektív) érdekeinknek. Így pl.

jó időről akkor beszélünk, ha ez nekünk kedvező, és ez lehet egyszer napsütés, máskor meg eső, attól függően, hogy kirándulni akarunk-e menni, vagy pedig csapadékot várunk a vetésre. Világos azonban az is, hogy vannak esetek, amelyekben nem egyszerűen alanyi követelményeink szerint ítélünk. Ez a helyzet legalábbis akkor, amikor mi magunk is ezek alatt a követelmények alatt állunk, vagyis az erkölcsi jó és erkölcsi rossz esetében. Hiszen nem az az erkölcsi jó, ami számunkra éppen kellemes, hasznos, és nem az az erkölcsi rossz, ami számunkra nehéz, fájdalmas, veszélyes. Az erkölcsi jót és rosszat éppen az jellemzi, hogy feltétlen követelményként lép fel, és sokszor azzal jár, hogy azt, ami itt és most igen hasznosnak és kellemesnek tűnik, nem szabad megtennünk, illetve másvalamit akkor is meg kell tennünk, ha nagyon nehéz. Az erkölcsi követelmény feltétlensége persze elsősorban nem elméleti adottság. Ezért valójában nem is ott mutatkozik meg, ahol gondolkodunk róla, hanem ott, ahol az életben szembekerülünk vele egy kikerülhetetlen állásfoglalás, döntés formájában. Olyankor, amikor ártatlanok életéről, nagy igazságtalanság megakadályozásáról, vagy akárcsak egy hálátlanság elkerüléséről van szó, minden ember tudja, hogy n e m m i n d e g y , ki miként viselkedik. Ebben az alapvető és letagadhatatlan „nem mindegy“-ben az erkölcsi jónak és rossznak abszolút, nem relativizálható különbsége és egyben magának az embernek bizonyos értelemben feltétlen volta mutatkozik meg. Mert ha az ember nem lenne valamiképpen feltétlen lény, akinek tettei minden mulandóságuk ellenére örök érvényűek, akkor teljesen érthetetlen lenne, miért „nem mindegy“. Ha valóban minden elmúlik és semmi sem marad meg, akkor végeredményben nem lenne különbség igazságosság és igazságtalanság, szeretet és gyűlölet között. Mert az, hogy valaki kiváló tettei miatt az utókor emlékezetében egy ideig él (ha egyáltalán emlékeznek rá, és akkor is meddig?), biztosan nem tudja megalapozni a jó és rossz tettek között fennálló (és az önfeláldozó életben nagyon reálisan megmutakozó) feltétlen különbséget.

3) Továbbá minden cselekedetünkben – főképpen azokban, ahol megtapasztaljuk erkölcsi felelősségünket – tudatában vagyunk, hogy ha nem is korlátlanul, de ténylegesen urai vagyunk cselekedeteinknek: tetteink tőlünk magunktól származnak, legalábbis bizonyos mértékben valóban rendelkezni tudunk önmagunk felett. Ezt nevezzük szabad akaratnak. És ez megint nem magyarázható meg pusztán anyagi erőkből. Hiszen a szabad akarat az a képesség, amelynek folytán pusztán önmagunktól el tudunk kezdeni egy okozati sort. Minden szabad tettben van tehát egy bizonyos teremtő kezdet és ennél fogva egy bizonyos feltétlenség. – És e tapasztalatunk közben nemcsak azt tudjuk, hogy ez meg az jellemző ránk, hanem főképpen az jellemző ránk, hogy ezt tudjuk. Az ember nemcsak tud, hanem tudja, hogy tud. Ezzel megint elérkeztünk az öntudathoz, tehát ahhoz, hogy az ember képes önmagát megragadni és átvilágítani. Egy alapjában véve mechanikus rendszer számára ez nem lehetséges.

Öntudatunk alapján tudjuk azt is, hogy akármilyen módon éljük is meg magunkat, az, akit megélünk, mi magunk vagyunk. A különböző élmények ezért

ugyanarra a létezőre, ugyanarra az alanyra vonatkoznak, akiről úgy beszélünk, hogy „én”. Énünk tehát lényünk összetett volta ellenére egységes valóság: embervoltunkban jelen van egy alapvető egység. Egyszersmind azonban igaz az is, hogy énünk egységes volta ellenére többértékűek vagyunk. Ezért óvakodnunk kell minden „redukcionista” szemlélettől. Vagyis nem mondhatjuk azt, hogy az ember nem más, mint fizikai fogalmakkal leírható valóság. Amennyire tehát igaz az, hogy nem tarthatjuk magunkat kizárólag szellemi lényeknek, akik számára az anyagiség elhanyagolható szempont lenne csupán, éppúgy igaz, hogy az ember nem tekinthető csak anyagi létezőnek, abban az értelemben, ahogy a biológia vagy a fizika beszél az anyagról.

Mi tehát az ember?

Az ember a mondottak értelmében az a lény, aki sokféleképpen megnyilvánuló korlátozottsága ellenére a feltétlenség dimenziójában él. Vagyis a feltétlenség az ember mivoltához tartozik. Ezt alapjában véve mindenki elismeri, aki az emberi méltóságról beszél, illetve aki komolyan veszi azt, hogy a legfőbb érték valóban az ember.

Igaz ugyan, hogy a feltétlenséget az ember mindig csak olyasvalamivel kapcsolatban tapasztalja meg, ami maga nem feltétlen. A feltétlenség tényének és saját feltétlenségének megélése mindig csak bennfoglalt, háttéri tapasztalat: az ismeret közvetlenül valamilyen egyedi dologra vagy eseményre irányul. Megismerésének módja ugyanaz, mint saját öntudatosságunké, amellyel egyébként lényegesen összefügg, azaz sohasem „tárgyasítható” teljesen. Ez azonban eleve elvárható, hiszen a feltétlen, ha egyedi tárgyként megragadható lenne, már nem lenne az, ami, vagyis feltétlen.

Ha tehát az embert (azaz saját magunkat) nem valamilyen részletszempontra vizsgáljuk, akkor soha nem vonatkoztathatunk el a lényéhez tartozó feltétlenségtől. Ennek következtében minden ember valamiképpen tud az abszolút Valóságról, az Istentről, tekintet nélkül arra, hogy ennek kifejezetten tudatában van-e, hogy elismeri-e vagy tagadja. „Homo capax infiniti, homo capax Dei”: az ember a végtelennel viselő (azaz fogékony, nyitott a végtelen felé), megvan benne a képesség, hogy elérje és befogadja a Feltétlen Lényt, az Istent. Az emberben háttérileg, de ténylegesen meglévő feltétlenségnek ez a legmagasabb fokú megnyilatkozása. Ennek a feltétlenségnek – amely legmarkánsabban az istenismeretben mutatkozik meg – mintegy visszája az, amit a lélek halhatatlanságának szoktunk nevezni: az ember lényének legalapvetőbb dimenziója szerint feltétlen, örökérvényű, minden korlátozottsága dacára valamiképpen abszolút lény. Az ugyanis, aki az Istent meg tudja ismerni, aki tehát valamiképpen maga is isteni, nem lehet mindenestül mulandó. Másképpen kifejezve: mivel az ember léténél fogva dialógusban tud állni az Istennel (amit végeredményben nem magának köszönhet), azért van benne valami, ami soha el nem múlhat.

Ezen a ponton megmutatkozik, hogy a lélek halhatatlanságára vonatkozó filozófiai meggondolás alapjában véve – ha talán elvontabban is – ugyanazt a tapasztalatot fejezi ki, amely a vallásos, hívő ember meggyőződésének alapja: az Istennel való dialógikus viszony örök életet biztosít. Klasszikus módon fejezi ezt ki a 73. zsoltár 24-26. verse:

De most már mindig nálad maradok, hiszen megfogtad jobbomat.
Szándékod szerint vezetsz majd engem, s végül fölveszel a dicsőségsébe.

Különbén kim lenne a mennyben? De ha nálad vagyok, nem kívánok semmit sem a földön.

Testem és szívem elenyészik, de sziklám és osztályrészem örökre az Isten.

Ebben a szövegben megmutatkozik az imádkozó ember bizonyossága: az Istennel való kapcsolat döntőbb tény, mint a test enyészete. – Az ember szellemi, feltétlen, a teljes valósággal szemben nyitott volta alapvetőbb tapasztalat, mint a mulandóság, még akkor is, ha ez utóbbi érzékeltes tapasztalatunk számára mindenképpen előtérben áll.

Hogyan kell elgondolnunk a lélek halhatatlanságát?

Az eddigiekben azt akartuk kimutatni, hogy az ember nem tekinthető mindenestül mulandó lénynek. Egy többféleképpen megnyilvánuló alapvető tapasztalatra hivatkoztunk, amely megköveteli az ember személyes létének marandóságát, el nem múló voltát. De ha ezt meg is állapítottuk, még egy egész sor kérdés nyitva maradt. Hiszen egyszersmind nagyon konkrét formában megéljük az ember anyagi voltát és mulandóságát is, amikor szembekerülünk a halál tényével, illetve amikor megtapasztaljuk, hogy szellemi tevékenységeink testünk-höz (agyműködésünkhöz) kötöttek. Ezért felvetődik a probléma: Hogyan egyeztethetők össze ezek a tapasztalatok létünk feltétlen mozzanatának felismerésével? illetve hogyan kell elgondolnunk az ember nem mulandó dimenziójának fennmaradását, vagyis azt, amit a lélek halál utáni létének nevezünk?

Ez a kérdés persze, akármilyen fontos is, mégis másodrangú azzal szemben, amely eddig foglalkoztatott, és amelyre azzal a megállapítással feleltünk, hogy minden emberben ténylegesen jelen van egy örökérvényű létmozzanat. Ha a „hogyan” problematikus, számunkra teljesen át nem látható is, ez nem lehet döntő érv, amennyiben maga a tényállás jól megalapozott. A lélek halál utáni létmódjára nézve eleve számolnunk kell azzal, hogy nem fogunk tudásvágyunkat kielégítő megoldáshoz eljutni. Ennek oka egyszerű. Emberi gondolkodásunk természetéből kifolyólag azok az eredmények győznek meg minket legkönnyebben, amelyek szemléletesek és fogalmilag világosak. Már pedig ebben a kérdésben nem számíthatunk ilyen megoldásra. Jelen létállapotunkban ui. a lélek mivolta számunkra – már láttuk – mindig csak úgy van adva, mint öntudatunk, azaz nem teljesen tárgyiasítható módon. Az a tényező tehát, amely minden objektív ismeretünk alapja – a szellemi lélek – maga nem teljesen

objektíválható, mivel minden földi ismeret az érzéklés kapcsán jön csak létre.

Hogyan létezik a halál után az, ami az emberben nem mulandó, vagyis hogyan létezik a szellemi lélek, ha a test elenyészik? Erre a kérdésre a mondottak értelmében első megközelítésként negatív választ kell adnunk: a lélek halál utáni létét nem szabad úgy elgondolnunk, mint a földi élet egyszerű folytatását. Nincsen már térbeliség és időbeliség, úgy, ahogy most megéljük. Ez egyébként nem jelenti, hogy az emberi szellem, a lélek mindenestül időtlenné válik, és hogy semmiféle viszonya nincsen már a térbeliséghez.

Pozitív módon csak annyit tudunk mondani, hogy a lélek a saját feltétlenségét teljes nyilvánvalósággal felismeri. Az öntudat minden közvetítés nélkül jelen van önmaga számára, teljesen átlátja, minden viszonylatában ismeri önmagát, és ennek következtében a lét egésze ismertté válik számára. Az ember szellemi, el nem múló mozzanata szembekerül az Abszolút Létezővel, az Istennel. Ez boldogító vagy megsemmisítő élmény lehet számára, attól függően, hogy felelősségteljesen vagy felelőtlenül élt szabadságával.

Mi a test és mi a lélek?

Az imént mondottak még nagyon sok kiegészítésre, további magyarázatra szorulnának. A felmerülő kérdéseket az adott keretben nem tárgyalhatjuk részletesen. Csak néhány vázlatos megjegyzésre szorítkozunk az anyag és szellem viszonyáról általában, továbbá az emberi test és lélek különleges viszonyáról.

1) Téves az a nagyon elterjedt, de valójában naív, igazán át nem gondolt nézet, hogy mivel állandóan dolgunk van az anyaggal, pontosan tudjuk, hogy micsoda. Karl Rahner szögezi ezt le egyik fontos munkájában (Die Hominisation als theologische Frage, in: Overhage-Rahner, Das Problem der Hominisation, Freiburg, Herder 1961, főképp 44–55. o.). Ha a természettudománytól várjuk a kérdés megoldását, nem fogunk világos választ kapni, mert az módszere értelmében az anyagi folyamatok között fennálló, mérhető viszonyokat vizsgálja, s fel sem teszi magának a kérdést: mi „az” anyag? Ezért ha valaki azt mondja: anyagon értem azt, ami objektív valóságként van adva, akkor ezt úgy fogadhatjuk el, mint egy terminológiának megadását: ebben az értelemben anyagnak nevezzük mindazt, ami valamiképpen van. Egyben azonban rá kell mutatnunk: ezzel még semmiképpen sem állapítottuk meg, mi igazából az objektív valóság, hanem csak annyit mondtunk, hogy a valóság minden különbözősége ellenére alapvetően egységes. De pontosan ez az egység nem lesz érthető, ha a valóság egészét anyagnak mondjuk. Az egységnek ui. többnek kell lennie a részek egyszerű összegénél.

Ezzel szemben azt, hogy mi a „szellemi valóság”, kétségbevonhatatlanul és mintegy önmaga által tudjuk, ha egyáltalában tudunk valamit. Mert akármit is tudunk, azt mindenképpen tudjuk, hogy mi magunk vagyunk az, aki tud és megismer. Vagyis minden ismeret háttérben ott van az öntudat, amely által jelen vagyunk önmagunk számára, amely által maga a lét tudatossá válik bennünk. Az öntudatban létre jövő tapasztalat, a „szellemisség” megtapasztalása

elsődleges adottság olyan értelemben, hogy ha egyszer létrejött, önmagát magyarázza. Mivel pedig létünk nem magyarázza meg önmagát, azért másra, egy tőlünk különböző létezőre vagyunk utalva ahhoz, hogy megismerésünk és ebben öntudatosságunk ismertté válhasson számunkra. — Így azután öntudatos voltunkból kiindulva meg tudjuk mondani, hogy mi is az anyag, ti. az, ami nem rendelkezik ezzel a tulajdonsággal, azaz az önmaga számára való jelenléttel. Anyagi tehát az a valóság, ami (egy hegeli kifejezéssel élve) bizonyos mértékben elidegenedett önmagától. Ebből azonban az is következik, hogy nem létezik „pusztán anyagi valóság”: ami ugyanis teljesen elidegenedett önmagától, az maga a nemlét, a semmi. Minden, ami valamiképpen van, bizonyos — bár talán csak nagyon kezdetleges — fokban „magánál van”, vagyis megvan benne annak csírája, ami a tudatos lét fokán mint szellemi valóság jelentkezik. A szellem kizárólagos ellentéte tehát csak „az anyagiság mint olyan”, nem pedig a konkrét anyag. Ezért érthető, hogy az anyagi világ evolúciója létre tudta hozni az öntudatos, szellemi lényt, az embert. Persze ebben az evolúcióban végeredményben Isten teremtő ereje működik, neki köszönhető, hogy a dolgok önmagukat fejlesztik.

2) Az ember egység, de egyszersmind kettősség is. Hosszú ideig a keresztény antropológiában, főképpen vulgáris változatában meglehetősen dualista szemléletmód uralkodott. Az utóbbi 10–15 évben viszont sokan úgy kiemelték az egységet, hogy sok esetben már szinte vétéknek számított, ha valaki a lélekről mert beszélni. De akármilyen nehéz is, mindkét szempontot együttesen kell érvényre juttatni. Ezért a test és a lélek viszonyát csakis úgy lehet leírni, mint a különbözőek azonosságát és az azonosak különbözőségét. A kettő bizonyos szempontból ugyanaz a valóság, más szempontból azonban nem ugyanaz. Ugyanaz, amennyiben a lélek (amint ez az öntudatban megnyilvánul) minden emberi életműködés egysége (nemcsak azt tudom, hogy fáj a fogam, hanem azt is, hogy tudok), és amennyiben az öntudat a konkrét emberi élő anyag — önmagát felülmúló — fejlődésének terméke: belőle jött létre, tehát egységben van vele. Nem ugyanaz, amennyiben az, ami által az ember a feltétlenség dimenziójában él, és az, ami által mulandó, nem lehet mindenképpen azonos.

Az önálló (szubsztanciális) létezés elsősorban az öntudatban valósul meg, vagyis ott, ahol a lét a maga számára jelen van, és csak másodsorban az öntudattal nem rendelkező anyagi tárgyban. Ezért a szó elsődleges értelmében a szellemi létezőnek van önállósága, az áll meg önmagában.

Az ember földi életében csak akkor tudhatja, hogy tud, ha egyszersmind valami mást is tud. Ez az oka annak, hogy az öntudat megnyilvánulása a jelen körülményeink között függ az ember életműködéseinek normális lefolyásától. Ebből azonban nem következik, hogy az öntudat csupán az ember életműködéseit kísérő jelenség. Az öntudatban megélt feltétlenséget és egységet csak a valóság egészére nyitott, feltétlen és ezért el nem múló jelleg magyarázza meg.

GONDOLATOK A HALÁL KÜSZÖBÉN

Tempus resolutionis meae instat. Eljött a vitorlabontás ideje (2Tim 4,6).

„Certus quod velox est depositio tabernaculi mei.“ Bizonyos vagyok benne, hogy hamarosan el kell hagynom földi sátramat (2Pt 1,14). „Finis venit, venit finis.“ Itt a vég! Küszöbön a vég (Ez 7,2).

Magától adódik ez a természetes meggondolás a földi élet ideiglenességéről és a vég kikerülhetetlen, egyre közeledő eljövételéről. Nem bölcs dolog vaknak lenni erre a kétségtelen sorsra, a velejáró vesztes romlásra, a titokzatos átváltozásra, amely lényemben beteljesülőben van, mindarra, ami készül.

Látom, hogy a meggondolás lényege nagyon is személyessé válik: ki vagyok én? mi marad belőlem? hová megyek? és így nagyon is erkölcsivé: mit kell tennem? mi a felelősségem? Látom azt is, hogy hiú dolog a jelen életben remélni; ebben a tekintetben a hivatalommal járó és pillanatnyi kötelességekről és kilátásokról van szó; a remény odatúlra tart.

És látom, hogy ez a végső meggondolás nem bontakozhat ki egy szubjektív monológban, a szokott emberi dráma keretében, ahol a világosság növekedésével együtt nő az emberi sors sötétje. Párbeszédben kell kibontakoznia az isteni Valósággal, ahonnet jöttem és ahová minden biztonnyal tartok; annak a mécsesnek fényénél, amelyet Krisztus helyez a kezünkbe a nagy útra. Hiszek, Uram!

Közeledik az óra. Már egy ideje előérzetem van. Nemcsak fizikai fáradtságom miatt, amely minden pillanatban kész feladni a harcot. Még inkább felelősségem drámája sugallja gondviselészerű megoldásként távozásomat e világból, hogy így a Gondviselés megnyilvánulhasson, és jobb sorsra vezesse az Egyházat. Igaz, neki sokféle módja van beavatkozni a körülmények félelmetes játékába, amelyek csekélységemet szorongatják; de magától értetődőnek látszik elszóltatásom az odaítélt életre, hogy más lépjen a helyembe, aki erősebb, és nem béklyózzák a jelenlegi nehézségek. „Servus inutilis sum.“ Hasztalanul szolgálom a világot.

„Ambulate dum lucem habetis.“ Addig járjatok, míg világosságotok van (Jn 12,35).

Íme: szeretném, ha a világosságban végezném. Rendszerint a földi élet végét, ha ugyan nem sötétíti el a betegség, bizonyos tompa világosság tölti el: az emlékeké. Szépséges, vonzó, nosztalgikus emlékek, világos hirdetői a visszahozhatatlan múltnak, kinevetve kétségbeesett igyekezetünket, hogy visszaidézzük őket. Ott a világosság, amely leleplezi a mulandó javakra és csalóka reményekre alapozott élet kiábrándulását. A keserves és immár hiábavaló lelki-furdalásoké. A bölcsességé, amely végre belátja a dolgok hiúságát és az erények értékét, amelyeknek jellemezni kellett volna az élet folyamát: „vanitas vanitatum“. Hiúságok hiúsága. Ami engem illet: szeretném, ha végre összefoglalom

és bölcs ismeretem lenne a világról és az életről. Úgy gondolom, az ilyen ismeretnek elismerésben kellene kifejeződnie: minden ajándék volt, minden kegyelem. És milyen szépséges tájékon haladt át az ember; túlságosan is szép volt, úgyannyira, hogy elbűvölten hagytuk odavonzani magunkat, holott jelnek és hívásnak kellett volna tűnnie. De mindenképpen úgy látszik, hogy a búcsúnak az elismerés, sőt a hála nagy és egyszerű aktusában kell kifejezésre jutnia: Ez a halandó élet, viszontagságai, sötét titkai, szenvedései, végzetes esendősége ellenére, gyönyörű valóság, mindig eredeti és megindító csoda, olyan esemény, amely méltó az örvendező és dicsőítő megéneklésre: az élet, az ember élete! Nem kevésbé méltó a magasztalásra és boldog álmélikodásra az ember életét körülvevő keret: ez a mérhetetlen, titokzatos, nagyszerű világ, az ezer erőttől, ezer törvénytől, ezer szépségtől, ezer mélységtől átszőtt mindenség. Elbűvölő látvány. Mértéktelen tékozlásnak tűnik. A már-már visszafelé révedő tekintetre rátelepszik a sajnálat, hogy nem csodálta meg eléggé ezt a képet, nem figyelt föl érdemük szerint a természet csodáira, a makro- és a mikrokozmosz bámulatba ejtő gazdagságára. Miért nem tanulmányoztam, kutattam, csodáltam eléggé a szobát, amelyben az élet lejátszódik? Milyen megbocsáthatatlan szórakozottság, milyen rosszállandó felületesség! Mégis, legalább in extremis (a végnél), el kell ismerni, hogy ez a világ, „quí per Ipsum factus est”, amely Általa lett, bámulatos. Köszöntelek és ünnepellek az utolsó pillanatban, igen, mérhetetlen csodálattal, s amint már mondtam, hálaival: minden kegyelem, – az élet, a természet, a mindenség mögött ott áll a Bölcsesség, és – ebben a fénylő búcsúzkodásban kimondom (Te nyilatkoztattad ki nekünk, ó Krisztus Urunk) – ott a Szeretet! A világ színpadát, ha ma még nagyrészt érthetetlenül is, a Teremtő Isten tervezi, akit Miatyánknak hívunk, aki a mennyekben van! Hála, ó Istenem, hála és dicsőség Neked, ó Atyám! Ezzel a végső tekintettel észreveszem, hogy ez az elbűvölő és titokzatos színjáték az első és egyetlen Fényesség visszaverődése, visszatükrözése; egy rendkívüli gazdagság és szépség természetes kinyilatkoztatása, bevezetésként, előjátékként, elővételezésként, hívogatásként a láthatatlan Nap látomására, „quem nemo vidit unquam”, amit soha senki sem látott (vö. Jn 1,18): „unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, Ipse enarravit”, az egyszülött Fiú, aki az Atya őlén van, Ő nyilatkoztatta ki. Úgy legyen, úgy legyen.

De most, ebben a kinyilatkoztató napnyugtában, az örök hajnalt jósoló végső estfény élményén túl egy másik gondolat vesz erőt lelkemen: az aggódó vágy, hogy kihasználjam a tizenegyedik órát, a sietség, hogy tegyek valami jelentőset, mielőtt már késő lenne. Hogyan tegyem jóvá, amit rosszul tettem, hogyan szerezzem vissza az elvesztett időt, hogyan ragadjam meg ezt az utolsó lehetőséget az „unum necessarium”, az egyedül szükséges választására?

A hálát nyomon követi a bánkódás. A Teremtő és Atyaisten felé szárnyaló dicsőítő kiáltásra következik az irgalomért és bocsánatért könyörgő kiáltás. Legalább ezt tudjam megtenni: segítségül hívni a Te jószágodat, és bűnőmmel

együtt megvallani végtelen megmentő hatalmadat. „Kyrie eleison; Christe eleison; Kyrie eleison.“

Itt elmémbe szüremkedik szegény életem története: egyfelől átszöve számtalan különleges jótétemény szövedékével, egy kimondhatatlan jóság műveként (és remélem, hogy ezt egy napon megláthatom és „mindörökké énekelhetem”); másfelől átjárva nyomorúságos cselekedetekkel, amelyekre jobban szeretnék nem is emlékezni. Mennyi minden volt hiányos, tökéletlen, elhibázott, oktalan, nevetséges! „Tu scis insipientiam meam”, Istenem, Te ismered ostobaságomat (Zsolt 68,6). Szegény erőlködő, kicsinyes, nyomorult élet, menyire, de mennyire rászorul a türelemre, a jóvátételre, a végtelen irgalomra! Mindig csodálatosnak tűnik előttem Szent Ágoston szintézise: *miseria et misericordia*. Az én nyomorúságom, az Isten irgalma. Hát legalább most adjak tiszteletet annak, Aki Vagy, végtelen jóságú Isten, segítségül hívva, elfogadva, ünneplve legédesebb irgalmadat.

És végül a jóakarát egy aktusa: nem nézni többé hátra, hanem szívesen, egyszerűen, alázatosan, bátran megtenni az adott körülményekből folyó kötelességet, mint a Te akarotodat.

Gyorsan megtenni. Teljesen megtenni. Jól megtenni. Vidáman tenni: azt, amit most akarsz tőlem, még ha mérhetetlenül meg is haladja erőmet, még ha életemet kívánja is. Végre, ebben a végső órában.

Lehajtom a fejem és fölemelem a lelkem. Megalázom magam, és magasztallak Téged, Isten, „akinek természete a jóság” (Szt. Leó). Engedd, hogy ebben az utolsó virrasztásban hódoljak előtted, élő és igaz Isten, ki holnap bírám leszel, és megadjam Neked a dicséretet, amelyet leginkább akarsz, a nevet, amelyet legjobban szeretsz: Atya vagy.

Továbbá azt gondolom itt a halál, az életfilozófia mestere előtt, hogy minden esemény között a legnagyobb volt számomra – amint mindazok számára, akiknek hasonló szerencsés sors jutott – a találkozás Krisztussal, az Élettel. Mindent újra kellene elmélkednem itt azzal a kinyilatkoztatató világossággal, amelyet a halál lámpása vet erre a találkozásra. „Nihil enim nobis nasci profuit, nisi redemi profuisset.” Valóban semmit sem ért volna megszületnünk, ha nem szolgált volna megváltásunkra. Ez a húsvéti gyertya himnuszának fölfedezése, minden emberi létmozzanat értékelésének kritériuma, létünk egyetlen igazi rendeltetése, amelyet csakis Krisztushoz való viszonya határoz meg: „o mira circa nos tuae pietatis dignatio!”, ó, csodálatos kegyessége szeretetednek irányunkban! A csodák csodája a mi életünk titka Krisztusban. A hit, a remény, a szeretet éneklí itt az ember születését és ünnepli temetését. Én hiszek, remélek, szeretek, a Te nevedben, ó Uram.

És aztán még kérдем magamtól: miért hívtál, miért választottál ki engem? aki oly alkalmatlan vagyok, oly ellenszegülő, eszem, szívem oly szegény? Tudom: „*quae stulta sunt mundi elegit Deus . . . ut non gloriatur omnis caro in conspectu eius.*” Isten azt választotta ki, ami a világban győnge . . . hogy egy

ember se dicsekedhessék Isten előtt (1Kor 1,27-28). Az én megválasztásom két dolgot jelez: saját csekélységemet; a Te irgalmas és hatalmas szabadságodat. Nem állt meg ez még hűtlenségeim, nyomorúságom, elárulásodra tanúsított képességem előtt sem: „Én Istenem, én Istenem, azt merném mondani . . . elragadtatott örvendéssel merészelem mondani Rólad: ha nem lennél Isten, igazságtalan lennél, mert súlyosan vétkeztünk . . . és Te kiengesztelődsz. Ha-ragra ingerelünk Téged, Te pedig irgalmadhoz vezetsz bennünket!” (PL 40,1150)

Íme itt vagyok szolgálatodra, itt vagyok, hogy szeresselek. Íme, felmagasztalt állapotba jutottam, amely nem enged többé visszaesnem szegény emberi, ösztönös lélektanom törvényszerűségeibe; hacsak azért nem, hogy eszembe jusson életem valósága, és hogy a leghatártalanabb bizalommal adjam meg köteles feleletemet: „amen; fiat; Tu scis quia amo Te”; úgy legyen, úgy legyen, Te tudod, hogy szeretlek. Feszültség tölt el, és a tökéletes hűség állandó aktu-sába rögzíti szeretetből szolgáló akaratomat: „in finem dilexit”, mindvégig szeretett. „Ne permittas me separari a Te.” Ne engedd, hogy Tőled elszakad-jak. A jelen élet napáldozata, amely derült nyugalomról álmodoznék, éppen ellenkezőleg a virrasztás, az odaadás, a várakozás növekvő erőfeszítése kell, hogy legyen. Nehéz dolog; de a földi zárandoklás céljára a halál a pecsét, az a híd a Krisztussal való nagy találkozáshoz az örök életben. Összeszedem végső erőmet, és nem vonom vissza a megtett teljes odaadást, a Te szavadra gondolva: „consummatum est”, minden beteljesedett.

Megemlékezem, mit jósolt az Úr Péternek a haláláról: „Bizony, bizony mon-dom neked . . . amikor megöregszel, kiterjeszted a kezed, és más övez fel té-ged, és oda visz, ahová nem akard. Ezt azért mondta neki, hogy jelezze, mi-lyen halállal dicsóíti meg Istent. Ezek után hozzátette: Kövess” (Jn 21,18-19).

Követlek; és megértem, hogy nem léphetek ki rejtve e világ színpadáról; ezer szál köt az embercsaládhoz, ezer az Egyház közösségéhez. Ezek a szálak majd maguktól elszakadnak; de én nem felejtetem, hogy egy végső köteles-séget kívánnak meg tőlem. „Discessus pius”, jámbor halál. Lelkem előtt ott áll majd annak emléke, hogyan búcsúzott el Jézus e világ ideigvaló színpadá-tól. Emlékezzem, hogyan látta előre állandóan és jósolta meg gyakran szen-vedését, hogyan számlálgatta az időt, „az ő órájára” várva, hogyan töltötte el lelkét és tanítását eszkatológikus rendeltetésének tudata, és hogyan beszélt küszöbön álló haláláról tanítványainak az utolsó vacsorán mondott szavaiban. Végül pedig hogyan akarta, hogy haláláról örök időkre megemlékezzenek az eukarisztikus áldozat intézménye által: „mortem Domini annuntiabitis donec veniat.” Az Úr halálát hirdetitek, amíg el nem jön.

Egy minden másnál fontosabb mozzanat: „tradidit semetipsum”, önmagát adta értem; halála áldozat volt; a többiekért halt meg, értünk halt meg. Halálá-nak magányát csordultig töltötte a mi jelenlétünk, átjárta a szeretet: „dilexit Ecclesiam”, szerette az Egyházat (gondoljak Pascal „le mystère de Jésus“-ára). Halála az övéi iránti szeretet kinyilatkoztatása volt: „in finem dilexit”, mindvégig

szeretett. És ideigvaló élete végén mélyen lelkünkbe vésődő példáját adta az alázatos, határtalan szeretetnek (vö. a lábmosást), szeretetében mutatta meg a hasonlatok célját, azt tette végső paranccsá. Halála szeretet-végrendelet volt. Emlékezz rá.

Kérem hát az Urat, adjon kegyelmet, hogy közeli halálomat a szeretet aján-dékává tegyem az Egyház számára. Mondhatnám, hogy mindig is szerettem: az Egyház szeretete szabadított ki szűk és vad önzésemből, és indított el szolgálataira; és úgy tetszik nekem, érte éltam, semmi másért. De szeretném, ha az Egyház tudná ezt, és lenne erőm megmondani neki, mint szívbeli vallomást, amire csak az élet végső pillanatában van az embernek bátorsága. Szeretném végre megérteni teljesen, történelmében, isteni tervében, végső rendeltetésében, bonyolult, teljes és egységes felépítésében, emberi és tökéletlen létében, szerencsétlenségeiben és szenvedéseiben, annyi gyermekének gyöngeségében és nyomorúságában, kevésbé rokonszenves oldalain, és a hűségre, a szeretetre, a tökéletességre és szeretetre irányuló állandó erőfeszítésében, őt, Krisztus titokzatos Testét. Szeretném átölelni, üdvözölni, szeretni mindenkiben, aki alkotja, minden püspökben és papban, aki támogatja és vezet, minden lélekben, aki éli és képviseli – és áldani. Azért is, mert nem hagyom el, nem lépek ki belőle, inkább jobban, erősebben egyesülök, összeolvadok vele: a halál előhaladás a szentek közösségében.

Emlékezzem itt Jézus végső imájára (Jn 17). Az Atya és az enyém; mind egyek ők; a földön létező rosszal való szembeszállásban és üdvösségük lehetőségében; abban a magasztos tudatban, hogy küldetésem volt: hívni őket, kinyit-vánítani nekik az igazságot, Isten gyermekeivé és egymás között testvérekké tenni őket; szeretni azzal a Szeretettel, amely Istenben van, és Istentől, Krisztus által eljött az emberiségbe, az Egyház szolgálata rám bízta, én pedig közöltem vele.

Emberek, értsetek meg: mindnyájatokat szeretlek a Szentlélek kiadásában, akiben szolgálaként részesítenem kellett benneteket. Így nézlek, így köszöntlek, így áldalak meg. Mindnyájatokat. És titeket, akik közelebb álltok hozzám, még szívélyesebben. Békesség veletek. És mit mondjak az Egyháznak, amelynek mindent köszönhetek, és amely az enyém volt? Isten áldása szálljon reád; légy tudatában természetednek és küldetésednek; legyen érzéked az emberiség igazi és mély szükségletei iránt; és haladj szegényen, vagyis szabadon, bátran és szerelmesen Krisztus felé.

Amen. Jön az Úr. Amen.

(Castel Gandolfo, följegyzés egy lelkigyakorlat végén)

AZ ÖNGYILKOSSÁG: VÉGZET? KIHIVÁS?*

Mindenekelőtt: Az utóbbi 30 évben lefolyt beható kutatások alapján ma már tudunk egyetmást az öngyilkosság szélén álló emberek lelkiállapotáról. Ismere-teink még bizonyára kiegészítésre szorulnak; de már most világosan szemünk-be tűnik néhány dolog, amit – vizsgálataimmal egybehangzóan – „öngyilkos-ság előtti tünetcsoport” (preszuicidális szindróma) néven lehetne összefoglalni. Most tehát szeretném megkísérelni, hogy Önök elé állítsam egy ilyen ember képét. Természetesen csak a leglényegesebb közös vonásokkal, kifejezetten rámutatva, hogy a részletekben sok-sok egyéni változat lehetséges, hiszen az élet igen tarka.

Azt mondhatnánk tehát, hogy az öngyilkosság veszélyében forgó emberre három dolog jellemző: beszűkülés, gátolt és így saját személye ellen irányuló agresszió, valamint elhatalmasodó öngyilkossági képzetek ill. halál elképzelés.

1. Beszűkülés

Ezt újból négy alcsoportba oszthatjuk. a) H e l y z e t i beszűkülés: vagyis az öngyilkosjelölt úgy érzi, hogy körülményei fojtogató hatalommal veszik körül, és ő tehetetlenül áll velük szemben. Óriási módon megnagyítja a tragikus vagy tragikusnak érzett körülményeket, úgyhogy erőt vesznek rajta, megbénítják, sarokba szorítják, reménytelennek és kiúttalannak tűnnek; az az érzése, hogy beszorult egy csőbe, egy mindig szűkülő helyiségbe, és látszólag nincs más kiútja ebből a kínból, mint a halál. Az ilyen helyzeti beszűkülés eredete különbözõ lehet. Rászakadhat valakire hirtelen, sorsszerűen, tragikus életkörülmények következtében. Mint Rilke párduca, amelyet egy éjszaka ketrecbe zárnak. („Úgy érzi ő, mintha ezer rúd lenne, s az ezer rúd mögött nincsen világ.”) De az ember maga is munkálkodhat egy élet során azon, hogy ebbe a ketrecbe jusson, lépésről lépésre beledolgozhatja magát a fokozódó reménytelenségbe és kiúttalanságba, tehát saját magát károsíthatja, tönkretelheti, szétrombolhatja (mindenekelőtt a neurotikusok!). Végül pusztá képzeliõdés is oka lehet a hely-zeti beszűkülésnek. Jóllehet az illetõ igen jó körülmények között él, mégis úgy érzi, hogy helyzetébõl nincs menekvés. Egy példa a sok közül: a karcinofóbiá-sok, akik tévesen azt hiszik, hogy rájuk van, és ezért elpusztítják magukat. (Az ilyen képzeliõdés több áldozatot követel, mint amennyi a valóságos rák következtében elkövetett öngyilkosság!)

* Dr. Erwin Ringel bécsi egyetemi tanár, a pszichiátriai klinika vezetője, az öngyilkos-ság problémájának nemzetközi tekintélyû szakértõje. 1948-ban õ alapította a bécsi Caritas keretében az elsõ öngyilkosságmegelõzõ központot, 1960-ban megszervezte az elsõ ilyen tárgyú európai konferenciát. 1969 óta az öngyilkosság ellen küzdõ nem-zetközi egyesület tiszteletbeli elnöke. Ezt az elõadását 1975-ben Dortmundban tar-totta, és õ maga küldte el közlésre lapunknak, amiért hálás köszönetet mondunk.

b) **Dinamikus beszűkülés.** Azt jelenti ez, hogy az érzelmek, indulatok egyetlen irányba sűrűsödnek, a kiegyensúlyozó, ellensúlyozó szabályozó mechanizmusok pedig kudarcot vallanak. Az ember egyoldalúvá lesz, nem vet számot többé azokkal az ellentétpárokkal, amelyek – Guardini filozófiája értelmében – látszólag ugyan összeegyeztethetetlenek, mégis az emberi lét lényegét alkotják. Így aztán rettegés, kétségbeesés, reménytelenség, depresszió vagy félelmetes nyugalom lesz úrrá benne. A dinamikus beszűkülés tetőpontján ez az egyoldalúság emocionális (nem racionális!) hajtóerővé válik, amely roppant erővel saját megsemmisítésére sűrgeti. Olyan ez, mint a rakéta, amelyet rakétaműve kilő a föld vonzóerejének (= az önfenntartásnak) köréből. Úgy is mondhatjuk: az öngyilkosság ilyenkor kényszer, messzemenően nem szabad cselekedet.

c) A bezárulás harmadik arculata: az **embertársi kapcsolatok**. Az öngyilkosság veszélyében forgó ember mélységesen elszigetelt és elmagányosodott. Nemcsak akkor lehet elszigetelt valaki, ha senkije sincs, hanem teljes joggal akkor is, ha sok látszólagos kapcsolata valójában mit sem ér. Az igazi egymáshoz tartozás döntő jele a készség, hogy a másikkal törődjünk, sorsában részt vegyünk, legyen időnk számára, beszéljünk vele. Máskülönbén csak egymás mellett, nem egymással együtt élünk, minden egyéb csak „kőd-kép”, Hermann Hesse nyomán szólva:

Seltsam, im Nebel zu wandern!

Leben ist Einsamsein.

Kein Mensch kennt den andern,

Jeder ist allein.

(De furcsa ködben vándorolni! Az élet: egyedüllét. Egy ember sem ismeri a másikat: egyedül van mindegyik.)

d) A beszűkülés utolsó formája az **értékvilág** összeszűkülése. Az öngyilkosság veszélyében forgó ember ismertetőjele, hogy mindig kevesebb, ami fontos neki, hogy a dolgok elveszítik előtte értéküket. Gyakran azért, mert úgy érzi, hogy többé nem valószínű meg az értékeket, és emiatt ő maga sem értékes már. Gyakran azért is, mert saját magának felépített értékvilága már nem egyezik az általánossal, és így elszigetelődik (a peremcsoportok problémája). Mindenesetre az önértékelés zavarai (aminek a gyermekkori ferde fejlődéstől kezdve a legkülönfélébb okai lehetnek) roppant erővel húznak az öngyilkosság felé.

2. Agresszió

Az öngyilkosság veszélyében forgó ember olyan személyiség, akiben – rendszerint hosszú évek csalódásainak hatására – roppant erejű agressziós képesség fejlődött ki, tehát elviselhetetlen nyomással nehezedik rá a gyűlölet és elkeseredés, ugyanakkor viszont nem képes mindennek kifelé szabad folyást engedni, tehát nem sikerül levezetnie ezeket az érzéseket (különböző okokból, pl. azért, mert nem tudatosodnak benne). Ennélfogva az adott helyzetben nem marad más hátra, mint hogy agresszióit saját maga ellen fordítsa. Igaza volt Freudnak, mikor azt állította, hogy minden öngyilkosság alapjában véve aka-

dálytól meghiúsított gyilkosság, és az öngyilkos saját személyével együtt legközelebbi hozzátartozóit is eltalálja. (Adler szavával ez „az öngyilkos bosszúja“.) Az önmaga ellen forduló agressziónál gyakran fellép a kísérlet, hogy az illető – mintegy pótlékként – testének egyes részeit szolgáltatassa ki agressziójának (lélektani eredetű testi megbetegedések, balesetek, alkoholizmus, kábítószerbe menekülés). Ha ezek a „felfogó mechanizmusok“ kudarcot vallanak, akkor önmagának rombolása önmegsemmisítésbe torkollik.

3. Öngyilkossági képzetek

Az öngyilkos olyan ember, aki képzeletvilágában egyenesen a halál felé tart, és ebben a tekintetben gyakran évekig időzik élet és halál határán. Olyan ember, aki először azzal foglalkozik képzeletben, hogy már halott, azután arra gondol, hogy öngyilkosságot követ el, végül pedig – ez a legveszélyesebb szakasz – határozottan elképzelem, hogyan teszi meg ezt. Félelmetes jelenség a halálnak ez az elhatalmasodása egy élő emberben. Megrendítő tudni, hogy sok ember van közöttünk, akik testileg egyáltalán nem betegek, mégis már a halál zsákmányai. De éppen ilyen megrendítő megfigyelni, amint embertársaik – abban az általános görcsös igyekezetben, hogy ne vegyenek tudomást a halálról – mindent megtesznek, hogy ne kelljen észrevenniök ezt a riasztó fejlődést.

Beszéljünk ezek után az első kérdésről, ami előadásunk címe:

Veleszületett-e valakivel ez az öngyilkosság előtti tünetcsoport? Biztosan nem. Karl Manningerrel mondhatjuk: Öngyilkosnak nem születünk, hanem öngyilkossá fejlődünk. Eszerint az öngyilkosság **semmiképpen sem elkerülhetetlen emberi végzet**. És ezt meg kell mondani éppen egy olyan korban, amikor még mindig megvannak a fatalisztikus gondolkodás maradványai. Nyomatékkal szeretnék rámutatni: az öngyilkosság sokkal összetettebb folyamat, mint hogy örökölhető lenne. Felléphet különféle lelki zavarok talaján, amelyek keretében az öngyilkosság előtti tünetcsoport kifejlődhetik. És az esetek többségében ehhez hosszú időre van szükség. Természetesen gyorsan is létrejöhet, mint pl. válság idején elkövetett rövidzárlati cselekményekben, – de ez az út inkább öngyilkossági kísérlethez, mint öngyilkossághoz vezet.

Egyre szűkebb gondolatom,
vakabb a tekintetem,
napról napra teljesebb lesz
szőrnyűségem végzetem.
Erőtlenül vonszolódom,
életkedvem lefoszol,

nincs, aki ismerje, higgye
véghetetlen nyomorom.
Majd halálom bizonyítja,
hogy már hosszú éveken
át a sírnak szélén jártam,
amíg elnyelt hirtelen.

Ez az öngyilkos-búcsúvers (1828-ból) minden részletében jelzi a öngyilkosság előtti tünetcsoportot, s egyben mutatja, hogyan fejlődik lassanként ki. Mindig újból oda kell kiáltanunk a veszélyeztetettnek, hogy nem elkerülhetetlen végzet felé tart, hogy ma lehetséges idejében fölfedezni a veszélyt és eredményesen

tenni valamit ellene. Igaz, nem tudunk mindig sikert elérni, és ez éppen az öngyilkosság megelőzésében fáradozókra mindig állni fog, mert öngyilkosság alkalmasint mindaddig lesz, amíg ember él a földön. Másrészt azonban emiatt nem érezhetjük máris fölmentve magunkat, ha hibázunk az öngyilkosság megelőzésében, nem húzhatjuk ki magunkat az olcsó mondással: „Itt úgysem lehetett volna semmit sem tenni.” Mert az esetek többségében igenis lehetett volna.

Azért tudunk ma segíteni – mindenesetre sokkal inkább, mint azelőtt –, mert az „öngyilkossági tünetcsoport” idejében fölfedezett állapota sokféle-képpen elmulasztható, vagy legalábbis javítható. Javítja már az embertársi kapcsolatot, az elszigetelődés megszüntetése, az igazi odafordulás. Továbbá hozzájárul ehhez egy új, sajátosan öngyilkosságellenes gyógymód, amely lehet gyógyszeres, lehet pszichoterápiás (egyéni vagy csoportterápia), vagy pedig szocioterápiás. Egyszóval ma egy sor emberi lehetőség áll rendelkezésre. A napnál világosabban meg szeretném mondani: nem hiszem, hogy jogosultak vagyunk egy embert – hogy úgy mondjam – „csakazértis” életben tartani. Az egyedül jogosult dolog valóban megóvni az öngyilkosságtól, ha ti. sikerül úgy kezel-nünk, úgy befolyásolnunk, emberi kapcsolatok hálózatába beépítenünk, hogy lelkiállapota megváltozik, és újból örömet leli az életben. Ez az egyedüli valódi esélyünk. Hisz különben az öngyilkosságtól való megóvás újfajta kényszerre válik, erőszakos életben tartás lesz, és az öngyilkosság megelőzésének ilyen módszerét én elutasítanám.

Az öngyilkosság tehát nem szükségképpen végzet, de mindenképpen ki-h í v á s mindannyiunknak. És ezzel elérkeztem a cím második feléhez. Kérem, ne vegyék rossz néven a következő megjegyzést: Ha Önök eltökélték, hogy telefonon végzett lelkigondozásuk keretében próbálnak az öngyilkosságtól is megóvni, ezzel csak kísérletet tesznek annak a jóvátételére, amit ezek ellen az emberek ellen a társadalom sokféleképpen elkövetett. Vagyis Önök is. Hiszen mindegyikük tagja ennek a társadalomnak. Valószínűleg nem vagyunk vele egészen tisztában, de mindannyian hozzájárultunk, hogy sok emberben öngyilkosság előtti tünetcsoport jön létre. Mert szeretném most teljes nyomatékkal kimondani: az öngyilkosság előtti tünetcsoport kifejlődéséért s o k e m b e r f e l e l ő s . Legelőször és mindenekelőtt a szülők. A kutatás mindig világosabban mutatja, hogy az a sajátságos első hat életév, amelyet mi hajlamosak vagyunk lenézni, nagyon is jelentéktelennek tartani, mindenesül eldönti, hogy helyes önértékelés vagy a legmélyebb belső elbizonytalanodás lesz-e uralkodó valakiben, hogy kiálszik-e benne az életöröm, vagy pedig készen áll, hogy jókedvűen, a világ felé nyitottan járja végig életútját. És ezt a szülők közvetítik magatartásukkal, odafordulásukkal, figyelmességükkel, egységükkel, összhangjukkal vagy egyenetlenségükkel, azzal, hogy bátorítanak vagy elveszik a bátorságot, ösbizalmat vagy ösbizalmatlanságot keltenek. Ez az első döntő szakasz. És később állandóan folytatódik. A gyermek iskolába kerül, és ott már a család révén bizonyos szerepbe kényszerül, bátor kedvvel vagy szárnyaszegetten jön. És most az iskolára várna annak a nagy feladatnak a vállalása, hogy őt szerepé-

ből kiszabadítsa, szinte azt mondhatnánk, megváltsa. Kérdem Önöket: megteszi ezt az iskola? Nem inkább pontosan abban a szerepben hagyja meg a növekvő embert, amelyet kezdettől fogva betölt? Hányszor lehet elmondani, hogy valaki más lett az iskola elhagyásáig, bátrabb kedvvel távozik, mint ahogy kezdte? Látják tehát: a dolgok szakadatlanul tovább fejlődnek bennünk. És szabadjon most egy alapvető kérdésre felhívni a figyelmüket. Ez pedig az óvatosságot az egyes ember és a társadalom megfigyelése között. Sok mindent tesz maga az érintett, és sok mindent a körülötte lévők. És én elutasítanám, ha az érintett csak a többiekre tolja a felelősséget, de azt is, ha a többiek csakis őt okolják. Meg kell találnunk az egyensúlyt a kétféle lelki higiénia közt: az egyik, amelyik az egyénnel foglalkozik, a másik pedig a társadalmat is magában foglalja, és megpróbálja megértetni velem, hogy felelős – lelki téren is – minden egyes ember egészségéért és betegségéért.

Hogyan viszonyul ma a társadalom az öngyilkosság veszélyében forgó emberhez? Hogy ezt megítéljük, elég az öngyilkosság fokozott kockázatában élő csoportokra gondolnunk. Hogy csak a legfontosabbakat említsük: öregek, gyógyíthatatlan betegek, menekültek, magányosok, politikailag, vallásilag, fajilag üldözöttek, olyanok, akiknek felfogása és szokásai eltérnek a szabálytól, bűnözők, affektív, emocionális vagy társadalmi szükségétől szenvedők. Nem közös-e mindezekben egyvalami: hogy olyan csoportokhoz tartoznak, amelyeket a többiek megvetnek, elutasítanak, átlagon alul értékelnek? Nem úgy van-e, hogy mind a mai napig nem mérünk egyforma mértékkel, és így bizonyos embereket kizárással fenyegetünk? És csoda-e akkor, ha ezek a kitaszítottak fokozott mértékben az öngyilkosság veszélyében forognak? A megvetés az öngyilkosság után sem szűnik meg. Például ha az illető öreg volt, ezt halljuk: úgy sem volt már neki sok hátra; ha fiatal: féltelenségében lett öngyilkos, túlságosan jó dolga volt. Sokan bűnösöknek, gyáváknak vagy „népelleneseknek” minősítik az öngyilkosokat; mások azt mondják: „Úgy kell nekik, csak azt kapták meg, amit akartak.”

Ebben az összefüggésben szeretnék megemlíteni egy személyes problémát: Ha öngyilkosság veszélyében forgó emberekkel törődünk, azt tapasztaljuk, hogy mindnyájan lelki zavarban szenvedő emberek. És akkor kötelesek vagyunk kimondani: ezek betegek. Nem elmebetegek (az öngyilkosoknak csak egynegyede vagy legföljebb egyharmada szenved elmebetegségben, és ha meggondoljuk, hogy az ún. endogén depressziót ugyan az elmebetegségekhez sorolják, de alapjában véve kedélybetegség, és így ezt a nagy csoportot is még leszámítjuk, akkor az elmebetegek százaléka igazán alacsony marad), hanem lelki betegek csökkent teherbíró képességgel és az öngyilkosság előtti tünetcsoport minden más tünetével. Kötelességünknek érezzük továbbá, hogy ezeket az új ismereteket közöljük az érintettekkel, mindenekelőtt pedig az orvosokkal (hiszen azok illetékesek a betegségekben) és az egész lakossággal. Fölmerül azonban a kérdés: igazán jó szolgálatot teszünk-e ezzel az öngyilkosság veszélyében forgó embereknek? Hiszen a mai társadalom változatlanul elutasítóan

és bizalmatlanul áll a lelki zavarban szenvedővel, a lelkibeteggel szemben. De nem a tételt kell megváltoztatnunk, hogy az öngyilkosjelölt lelki zavarban szenved – a gyakorlat állandóan igazolja, hogy ez áll –, hanem a lelkibetegek iránti beállítottságot. És azt hiszem, itt kiterjedt feladat előtt állunk: el kell tüntetni az előítéleteket, s ehhez az ún. „szakembereknek” az eddiginél kétségtelenül jobban hozzá kell járulniok.

Kihívást képvisel minden ember is, aki megkísérli az öngyilkosságot. Sokan azt mondják: ez nem is akart meghalni, különben már halott lenne. Sőt vannak orvosok, akik – tudatosan vagy öntudatlanul – úgy fogják fel a dolgot: miért nem végzett „alaposabb” munkát, hogy ne kelljen vele „vacakolni”, hanem „le lenne zárva” az egész. És vannak, akik az ilyen embernek csakugyan szemére vetik, hogy életben maradt. Tapasztalataim alapján azt mondanám: Minden öngyilkossági kísérlet, akármilyen „ártalmatlan” is, egy öngyilkos magatartás része; jelzi, hogy az illető válságos helyzetekben hajlik erre. Ezúttal talán jól végződött, de azért komolyan kell venni. Mert már rövid időn belül eltolódhat az öngyilkossági kísérletben még meglévő élet–halál egyensúly a halálos kimenetelű önmegsemmisítés felé. Ártalmatlan öngyilkossági kísérlet tehát nincs. És nem szabad félreérteni Stengel mesteri fogalmát sem az öngyilkossági kísérlet „felszólító szerepéről”: Sokan taktikának tartják az embertársakhoz intézett felszólítást, és óvnak attól, hogy „bedőljunk” neki. Miféle világ az, amely így lebecsüli, tudomásul sem veszi, sőt bünteti a másokhoz intézett hívó szót?

Egy szót arról, mi a társadalom jelentősége a dinamikus beszűküléshez való hozzájárulásban. Itt is egy gyalázatos trükkel tehermentesítettük magunkat. Ti úgy állítottuk be az öngyilkost, mint szabad embert, aki egyszerűen akaratát juttatja kifejezésre, tehát ezt tiszteletben kell tartanunk. Már céloztam arra, hogy az ún. „önkéntes halál” fogalma minden idők legszörnyűbb tévedéseinek egyike. Az öngyilkosság elkövetése roppant érzelmi beszűkülés állapotában történik, a szó szoros értelmében ez a végső szabadsághíány. Egyszer megkérdeztem egy betegemet: „Miért akart meghalni?” Teljes felháborodással válaszolta: „Ugyan ki akarja ezt! Akarta ellenére teszi meg az ember.” Hadd emlékeztessem Önöket ezzel kapcsolatban egy Luther-idézetre: „Sok embert, aki megöli magát, az ördög űz erre, ő gyilkolja meg őket, mint az útonállók az utasokat, nincs hatalmuk önmaguk felett.” Ma csak más kifejezést kell alkalmaznunk az „ördög” és „útonálló” helyett, ti. a „dinamikus beszűkülést”, hogy ugyanazt a tényállást körülírjuk. És meg kell kérdeznünk magunktól, mennyiben mozgósítjuk mi magunk ezeket az ördögöket és útonállók?

Ezzel ott vagyok a következő pontnál, az emberi kapcsolatok beszűkülésénél. Nem járulunk-e hozzá valamennyien, hogy egyesek beszorulnak az öngyilkosság előtti magányba, kapcsolatszegénységbe? Együtt vagyunk-e az emberekkel, vagy csak mellettük, vagy éppen ellenük? Nem sikerre törő társadalomban élünk-e, ahol a sikert a másik ellenében kell kivívni, tehát örülünk,

ha a másik gyöngye, mert a gyöngye ember ártalmatlan ellenféli? Olyan társadalomban, ahol még mindig hatalmas erők sajtolják belénk: „Pontosan ott tartasz, amit megérdemelsz. Ha fent vagy, az a te teljesítményed, ha lent maradsz, csakis a te hibád.” És nem torkollik-e a könyörtelenségnek ez a filozófiája mindig újból Nietzsche szavaiba: „Ami hullóban van, azon még lökni kell egyet.” Mindannyiunknak meg kell kérdeznünk magunktól, mennyiben osztozunk itt vagy ott ebben a magatartásban. Henseler Ulmban egy igen érdekes tanulmányt írt a gyermeki neurózis idejében föl nem fedezett formáiról, éppen azokról, amelyek a szülőknek „rokonszenvesek”: különös törtétes a teljesítményre és készség az áldozatra, különösen gátlásos és engedelmes viselkedés. A szülőknek ilyenkor eszükbe sem jut, hogy ez betegség tünete lehet. Csak mutasson fel a gyerek minél nagyobb teljesítményt, áldozza fel magát, legyen csöndes és engedelmes, mert akkor nekik maguknak nincs velük bajuk. Henseler e megállapításának (neki különben éppen az öngyilkosság problémakörében más értékes vizsgálatokat is köszönhetünk, az öngyilkosok önértékelését illetően) föl kellene nyitnia a szemünket: nevelésünk hány „építőkockájával” mozdítjuk elő valójában a személyes beszűkülést, elsatnyulást és elszigetelődést, az öngyilkosság megannyi előzetes lépcsőfokát!

Még nem is olyan régen rajzolta meg egy könyvében Peter Handke, belső szükséglettől indítva, anyja öngyilkosságát. A könyv címe „Vágytalan boldogtalanság”. Egy asszony története kora gyerekségétől, klasszikus példája az öngyilkosság előtti fejlődésnek, bele a boldogtalanságba, míg végül minden vágy kialszik, hogy megfordítsuk ezt a boldogtalanságot. Peter Handke ezt mondja a folyamatról: „Volt egy idő az életében, nem is rövid, amikor valakinek csak a kisujjával kellett volna inteni, és más gondolatokra jut. De senki sem intett a kisujjával.” Kell-e még itt kommentár?

Ezzel eljutottam az agresszió kérdéséhez. Mert világos, hogy az ilyen csalódott emberben elkeseredés, sőt agresszió hatalmasodik el. De ha már hozzárulunk ennek létrejöttéhez, mit teszünk annak érdekében, hogy az illetőnek legyen lehetősége valami megengedhető formában ismét leadni ezt a töltetet? A pszichoterapeutának — különösen ha öngyilkosjelöltekkel foglalkozik — hivatásánál fogva készen kell állnia, hogy tűrje a beteg agresszióját, lehetővé tegye levezetését (ez az öngyilkosság modern gyógy módjának lényeges alkotórésze). Az öngyilkosság ellen küzdve mindig nagyon megnyugtat, ha valaki képes volt így levezetni az agresszióját; akkor, legalább egy bizonyos időre, túl van a legnehezebbjén. Nem olyasmit csinál-e itt a pszichoterapeuta, amire minden embernek mint embertársnak készen kellene állnia? Nem a felebaráti szeretet elsődleges tette-e ez, egyáltalán nem valami különleges dolog? A pszichoterápia keretében ez persze meghatározott eljárás móddá, az emberek közti közlekedés alkotórészévé lesz. De ki tagadhatná, hogy az öngyilkosságtól való megóvás nemcsak a szakemberek feladata, hanem minden egyes emberé; kihívás, amivel szemben helyt kell állni?

Ami az öngyilkossági képzeteket illeti, az ilyet kétféleképpen mozdítjuk elő: Először is akkor, ha az öngyilkosságból tabut csinálunk, fogalmával kapcsolatban a tilosnak, a titokzatosnak, a mágikusnak benyomását ébresztjük, és ezzel pontosan a „tiltottnak”, az „elhallgatottnak” azt a légkörét teremtjük meg, amelyben olyan „vonzóvá” válhat. Talán igen felszabadítóan hatna, ha egyszer teljes becsületességgel beszélnénk erről. A másik oldalon viszont: ha beszélünk róla, azzal a felelősségtudattal történik-e, ami ehhez okvetlenül szükséges? Eszünkbe jut-e közben a Biblia mondása: „A nyelv élet és halál ura”? Minden szóban óriási építő vagy romboló erő rejtőzhet: a szakember számtalan példát ismer, amikor egy szóbeli megnyilatkozás (magánembereké, vagy a sajtó, a tömegtájékoztató eszközök stb. képviselőié) útját egyengette, hogy valaki életben maradjon, vagy hogy elpusztítsa magát.

Ezzel valamiképpen ahhoz a kérdéshez érkeztem, hogy mit tesz az öngyilkosság veszélyében forgó emberekért az állam. A „Süddeutsche Zeitung” c. újság nemrégiben azt írta, hogy egy öngyilkossági kísérletet elkövetett ápolónő csak egyszer hallott utána még az államról: Amikor autóvezetői vizsgát akart tenni, vizsgálatra hívták be, fölvetve a kérdést, hogy „egy ilyen személy” alkalmas-e még egyáltalán a vezetésre. Más módon nem vett részt életében az állam. Nos: az állam mi vagyunk, mindannyian, az a mi közösségünk, amelyért felelősség terhel, főleg demokráciában. Ezért az a személyes véleményem: igyekeznünk kellene, hogy több történjék, mint eddig. Az állam lépésről lépésre állást foglalt amellett, hogy különböző betegségek gyógyítását ne hagyja többé csak egyéni kezdeményezésre. Sziklaszilárd meggyőződés, hogy az öngyilkosság betegségeit illetően is van ilyen kötelezettsége. Bruno Kreisky osztrák kancellár 1971-es nyilatkozatában kijelentette, hogy az ausztriai öngyilkossági arányszám súllyesztése kötelessége az államnak. Ennek folytán most megtették az első intézkedéseket, hogy állami intézményt hozzanak létre a válságos helyzetekben történő beavatkozásra. Úgy vélem, ez mérföldkő az öngyilkosság megelőzésének fejlődésében.

Még egyszer visszatérek tételeimre, amely szerint az öngyilkosjelölt lelki-beteg: A tétel hátrányaira már rámutattam, és egyben hangsúlyoztam: ez nem tarthat bennünket vissza a tapasztalati igazság hirdetésétől, csak meg kell próbálnunk a hátrányokat az előítéletek eloszlatásával csökkenteni. Azonban azt se hallgassuk el, hogy ez a tétel három nagy előnyt is hozott magával:

- a) Világosan nőtt az orvosok készsége, hogy tevékenyen részt vegyenek az öngyilkosság megelőzésében.
- b) A betegségről szóló megállapítás lehetővé tette annak fölismerését is, hogy az öngyilkosság lehet belső, lelki, nem pedig csupán szociológiai jelenség.
- c) Mindenekelőtt ennek befolyása alatt kerekedett felül végül is a katolikus egyházban az a meggyőződés, hogy senkitől sem tagadja meg az egyházi temetést.

És ezzel hadd térjek rá – hiszen végtére is vallásos szervezetben beszélek – a v a l l á s r a. Alapjában véve a vallásnak sem tudok jobb osztályzatot adni,

mint az államnak. Ami saját katolikus vallásomat illeti: azt hiszem, a keresztényi szeretet nem merülhet ki abban, hogy az öngyilkosokat egyházi temetésben részesítik. A legjobb hozzájárulás az öngyilkosság elleni küzdelemhez a felebaráti szeretet. Az embernek szokása párbeszédet folytatni a halottakkal; például felháborodva mondja: Miért tetted ezt velem? Vagy: Bűnös vagyok, szemrehányásokat teszek magamnak, most már sohasem lehetek boldog az életben. Alfred Adler így fejezte ki ezt: „Az öngyilkost találó csapás másokat sem kímél.” Vagy azzal a gondolattal próbálja vigasztalni magát: Ennek már jó, maga mögött hagyott mindent, legyen neki könnyű a föld. Vagy dicsfényt von a feje köré: úgy halt meg, mint valami hős. Minden ilyen dialógus alapjában véve értelmetlen, mert elkésett. Az élők felé kell idejében odafordulnunk, ez a kötelességünk. A kereszténynek különleges megbízatása van erre, mert minden testvérében, a legkisebbnek mondottban is, Krisztust látja.

Szóllósy Julianna

HALÁL – VAGY TULÁRADÓ ÉLET?

Gyermekek találkozása a halállal

A vallásos nevelésnek talán egyetlen fejezete sem állít annyi nehézség elé, mint Jézus halála és feltámadása. Nem lehet egyszerűen mellőzni, hiszen ez hitünk középpontja, de mint tematika is állandóan fölmerül. Nemcsak az évenként megismétlődő húsvétal kapcsolatban, hanem a mindennap sok gondjában-bajában, az elmúlással és halállal való sokféle találkozás közben is.

Bizonyára megvan a karácsonyi időszaknak is a maga nehézsége. De ott – legalábbis első pillantásra – úgy tűnik, hogy amiről szó van, jobban megfelel a gyermeki léleknek.

Csakhogy igazán az-e a nehézség, hogy szenvedés, gyötrő aggodalom, megkínztatás, halál, feltámadás mind nagyon távol esik a gyermektől, meghaladja látókörét? Nem inkább úgy van-e, hogy mi felnőttek magunk is nehezen boldogulunk az emberi életnek ezekkel az őskérdéseivel? A gyermeknek a halál még nem abszolút tény; ő még csodákkal számol. Szívesen elhiszi nekünk felnőtteknek, ha elbeszéljük, hogy valaki, aki halott volt, újra él. De hogy állunk mi magunk ezen a téren? Azt kérdezzük: „Hogyan magyarázom meg gyerekeimnek a húsvéti eseményt?” Nem azt jelenti-e igazából kérdésünk: „Hogyan magyarázom meg saját magamnak a halált és az örök életet?” – „Igazán így van? Hogy történt ez?” – kérdi a gyerek. Nem a mi kérdéseink is ezek?

Felnőtt és gyermek ugyanabban a csónakban ül itt. Mi felnőttek nem vagyunk biztonságos tudás birtokosai, amelyet fölényesen közölhetnénk a gyermekekkel. Ezért az itt következő válaszkísérllet egyaránt érvényes a nevelő gyakorlati munkájára és a felnőttekre is.

Az általános és a vallásos nevelés feladatai

I. A testi halál megfelelő megértése és nyugodt tudomásul vétele.

A tudomány és technika rohamos haladásával mindinkább nehezünkre esik, hogy a halált úgy fogjuk fel, mint természetes eseményt, a „földi” életnek, e születés és halál közé eső folyamatnak a végpontját. Csak akkor nem térhetünk ki többé a szembenézés elől, ha egy haláleset személyesen érint. Igaz, amennyire lehet, próbálunk itt is kellő távolságban maradni. Egy közeli rokonunk vagy jóbarátunk elvesztése azonban szükségszerűen fájdalmat, szenvedést okoz. Gyakran a családi életben is mélyreható változásokat idéz elő, ezekkel meg kell birkóznunk. Nagyon is érthető, hogy a legtöbb felnőtt meg akarja kímélni a gyerekeket ettől a teherételtől, és szeretné tőlük távol tartani a bánatot. De nem ez a helyes út. Gyermekünk kérdéseire a valóságnak és fejlettségi fokuknak megfelelően kell válaszolnunk. Akkor marad meg irántunk érzett bizalmuk, akkor mélyül el kölcsönösen viszonyunk, ha beszélgetéseinkből nem hagyjuk ki szándékosan az élményvilágukban előforduló fontos mozzanatokat és eseményeket. Példánk mércéket állít a gyermek erkölcsi értékelfogásának, ami lényeges befolyással van további életére.

A fejlődéslélektan kísérleteinek eredménye szerint a halál megértése függ a gyermek életkorától:

Az 1–3 év közti kisgyermek alig ért valamit a halál fogalmából, vagy éppen semmit sem tud kezdeni vele.

4 éves korban a halálképzet igen korlátolt. A gyermek kezdi használni a szót, értelmének határozatlan felfogásával. Érzelmileg még semmi különöset nem vált ki belőle.

5 éves korban az elképzelés kissé részletesebbé, helyesebbé, tárgyyszerűbbé válik. Kezd rájönni, hogy a halál földi tekintetben végleges valami, bár talán úgy gondolja még, hogy visszacsinálható. Egy félév múlva egészen tárgyilagosan, különösebb érzelmek nélkül áll szemben a halál gondolatával. Úgy látszik, tényként már tudja (bár még nem érti és érzi át), hogy a halál összefügg a korral, és többnyire a legöregebbek hálnak meg először.

A 6 éves gyermek új érzéket mutat a halál iránt. Ez az érzelmi reakciók kezdete. Eltűnődik azon, hogy édesanyja egyszer meghal, otthogyja őt. Összekapcsolja a halállal a gyilkosságot, a betegséget, kórházat, magas életkort. Elképzeleli a halált egy támadás, gyilkosság következményeképpen. Bizonyos mértékig foglalkoztatják a sírok, a temetés. Hatnak rá a halott vagy haldokló gyerekekről vagy állatokról szóló képek, történetek. Azt azonban nem fogadja el, hogy ő is meghal egyszer.

Az iskolás kor kezdetével fejlődik a halál elképzelése. A gyermek kezdi összekapcsolni a halált az érzellemmel, beleérzi magát a helyzetbe. A betegség kapcsolódik a halállal. Kezdi mélyebben felfogni saját halálának valószínűségét is.

Értelmetlen volna tehát, ha az öt éves óvodásnak már teljes betekintést akar-nánk nyújtani a halál tényébe, úgy, ahogyan a tíz éves magától megéri erre. Az is lehet, hogy a halál véglegességével járó aggodalom ránehezedik az iskolás kor előtti gyermekekre. Ebben a korban a nevelésnek arra kell törekednie, hogy segítsen a gyermeknek a halállal való szembesülésében. Olyan indításo-kat kell adnunk neki, amelyek hatására kifejlődhet benne a halál tényének a tárgynak megfelelő, természettudományos megértése és nyugodt tudomásul vétele.

Hogy „halott” és „élő” ellentétes egymással, – hogy a (szerves) élet minden élőlényben, növényben, állatban, emberben megszűnhet, – hogy ez (földi-leg) végleges állapot, – hogy a koporsóban fekvő halott többé nem szenved: mindezt viszonylag könnyű megértetni a következő megfigyelésekkel:

- Szappanbuborékok azonnal „meghalnak”, nem maradnak meg.
- A virág elhervad. Hervadt virágok megint földdé válnak.
- Elhalt faág – ellentétben a zölddel – nem hajt többet levelet, virágot. (Tegyük mind a kettőt vízbe.)
- Tegyünk ki a kertbe néhány napra egy levágott virágot meg egy csirke-csontot. Megfigyelhetjük rajtuk, hogy az élő anyag különböző gyorsaság-gal bomlik szét. Így van ez akkor is, ha a növényeket, állatokat és embe-reket elföldelik.
- Elpusztult állatokat keresünk és elföldelünk.
- Kati halott. A halottak teste elporlad.
- A gyerekek megtapintják a pulzusukat, vagy sztetoszkóppal a szívhangokat hallgatják. Ha az ember meghalt, a szív nem ver többé.
- Megnézzük nagymama vagy nagypapa fényképeit különböző életkorból. Így világossá válik az ember fejlődési folyamata kisbabakortól öregkorig.
- A gyerekek magukkal hoznak használati tárgyakat, képeket meghalt roko-naiktól (-ról) vagy ismerőseiktől, akikre még emlékeznek.

Az ismeretek közlésénél természetesen nehezebb a higgadt (nem hideg vagy cinikus) beállítottság közvetítése. Fontos itt, hogy a gyermek megtudja: emberi dolog, ha egy szeretett lény halálán szomorkodunk, panaszoljuk el-hagyatottságunkat és nem fojtjuk el fájdalmunkat. Ez nem visz kétségbeesésre. Sőt így válhatunk ismét szabaddá és képessé új kapcsolatok kötésére, új ba-rátok szerzésére. A szülőnek, nevelőnek saját személyében kell megjelenítenie a gyermek előtt a mulandósággal szemben való higgadságot.

Példa: M e g h a l e g y g y e r m e k .

Vezérszavak: Egy gyermek súlyos sérülést szenved egy autóbalesetnél. – Apja-anyja nagyon aggódik, imádkoznak a mennyi Atyához. – A gyermek meghal és eltemetik. – Apja, anyja igen szomorú.

Kellékek: Bádogdarab a szerencsétlenül járt autóból; elbeszélés; furulya vagy dob; gyerekkoporsó képe; papír, ceruza.

Pedagógiai cél: A gyermek szembeállítás a emberi halállal: bensőleg érinti egy másik gyermek halála, ezt élményszerűen feldolgozza és kifejezésével levezeti.

1. fok:

Megmutatom a gyerekeknek egy autó behorpadt bádogdarabját baleset után. Mindegyikük kézbe veszi és elmondja, mit gondol közben.

Elmondom nekik, hogyan folyhatott le a baleset. Felhívom a figyelmet a bádogdarab karcolásaira, horpadásaira. Magyarázzák meg ezt.

2. fok:

A gyermek bensőleg azonosul a haldokló gyerek hozzátartozóival, akik imával küzdenek életéért.

Vezérszavak: A fiút azonnal kórházba kellett szállítani. Az orvos majdnem biztosan tudta, hogy nem marad életben.

A gyerekek meggondolják, mit mondhatott egymásnak az édesapa és édesanya ennek a napnak estéjén.

Két gyermek az apa és anya nevében beszélget egymással. (A mi Jancsink talán meghal. Nagy bánat lesz ez nekünk. Gondolni is alig merünk rá. De segíts, Istenem, hogy elviseljük.)

3. fok:

A gyermek énekel, zenével mutatja be, milyen szomorú dolog a fiú halála.

Vezérszavak: Másnap kora reggel cseng a telefon a szülők lakásán. A kórház közli a szomorú hírt, hogy gyermekük meghalt.

Egy gyermek dobolással (furulyával) fejezi ki a szomorúságot. A többiek a dobszó ritmusára szomorúan körbe járnak.

4. fok:

A gyerekek szóban, képből kifejezik fájdalukat a halál miatt, amit ez a konkrét eset kiváltott belőlük.

Lehunyjuk a szemünket. Az apára, majd az édesanyjára gondolunk, amint a temetés után hazafelé tart.

A gyerekek papírt, ceruzát kapnak. Lerajzolják a hazafelé menő apát és édesanyját.

II. Tapasztalatok közvetítése a továbbélés megértésére.

Sok gyermekben – amikor mindinkább belátja a testi élet végleges pusztulását a halálban – sürgető erővel merül fel a továbbélés kérdése.

Szülőknek, nevelőknek csak akkor lenne szabad a halál utáni élet vallásos, keresztény felfogásáról beszélniük, ha ők maguk is meg vannak győződve erről, és így élményszerű megértést tudnak továbbadni a gyermeknek.

Milyen célt tűzhetünk ki ebben a második szakaszban? Nem lehet szó arról, hogy a halhatatlanság minden fontos részletkérdését megmagyarázzuk, és fogalmi megértést közvetítsünk róla. Ez az iskolai hitoktatás feladata. De megvethetjük az alapot: Intuitív, tapasztalatban gyökerező módon megérthetik, hogy az emberben egy halhatatlan mag rejlik, hogy lehetséges számára az örök

Jóval való kapcsolat, és Isten ezt fel is kínálja neki. Ezt a kapcsolatot már a kisgyermek is képes fölfedezni az elmélkedő imában és a cselekvő szeretetben, amellyel az örök Jóhoz csatlakozik. És ez hasonló bizalmat ad neki, mint a hívő felnőttek.

P é l d a : Hervadt levelek mint a halál – rügyek mint az örök élet jelei.

Találkozás az ágakkal és levelekkel:

Minden gyerek, vagy az egész csoport kap egy őszi leveles ágat. Gondosan veszik kézbe, nehogy egy levél is lehulljon róla.

A levelek már sárgák, de szívesen maradnának az ágon. Nem szeretnének még meghalni. Vigyétek hát nagyon vigyázva a helyetekre. Egyetlen levél se hulljon le.

Az ággal csendben körüljárnak a teremben, úgy, hogy minden levél rajta maradjon.

Ütőhangszeren rögtönöz valaki: hulló levelek.

Akinek nem jutott ág, az behunyja a szemét, és bensőleg követi az ágak útját.

Azonosulás a levelekkel:

Minden gyerek kap egy lepréselt levelet, közepén átfűzött fonállal, úgyhogy a nyaka köré kötheti.

Nyakukba akasztják a levelet, és most szélben álló fát játszunk. A gyerekek kiabálnak: „Fa, tarts meg, ne hagyj még lehullni, hisz te olyan erős vagy!” stb.

Újból közzjáték az ütőhangszeren. A többiek lecsukják a szemüket, és „belül” megisméltik a játékot. Elmondják a nevelőnek, mit láttak belül.

Elbeszélés:

A gyerekek meghallgatják a haldokló édesapáról, Jánosról szóló elbeszélést. Minden szakasz után leszednek egy levelet a kezükben tartott ágról. (Az elbeszélés szólhat Jairus leányáról is.)

- Bőre megráncosodott, nem látott már jól. Észrevette, hogy nehezen hall.
- Nem tud már járni. Szomorkodik magában.
- Nem tud többet újságot olvasni, nem esik jól tévét nézni.
- Ágyban fekszik. Mozdulni sem tud. Ápolják. Úgy kell mosdatni, etetni.
- Hazajönnek a gyermekei. Beszélnek vele.
- Az apa még szól hozzájuk. Azt mondja: „Ha majd meghaltam, nézzétek meg odakinn az ágakat a fán, akkor majd nem lesztek szomorúak.”
- Az apa fáradt. Behunyja a szemét. Meghal.
(Minden levelet leveszünk az ágakról. Már csak a csupasz ágat tartják a gyerekek a kezükben.)
- Fiai, leányai megsiratják. Csak később jut eszükbe, mit mondott. Hogyan érthette ezt a mondatot?

Behunyt szemmel még egyszer átéljük az egész történetet.

Találkozás a rügyekkel:

A gyerekek szemügre veszik a csupasz ágat, és megtalálják rajta a rügyek duzzanatait.

Elmesélik, mit mondanak nekik a rügyek: „Még alszunk. De tavasszal majd fölébredünk, levél és virág lesz belőlünk.“

(További utalások a már megcsinált kísérletekre.)

A nevelő befejezi az elbeszélést: Fiai és leányai most már tudják, mire gondolt az apa: Bennem is van valami olyan erő, mint a rügyben. Én is kivirulok majd megint, mint a rügy; és mennyei Atyámnál leszek, mint a levél a fán.

A gyerekek utána mondják az utolsó mondatokat.

A leveleket gondosan leprésselik egy könyvben.

Végül csendesen elnézhetünk fényképeket: bimbók, zöld levelek, sárga levelek, téli rügyek.

Kerülni kell egyes félreértéseket:

Először is a vallásos nevelés gyakran kelt – inkább beállítottágon alapuló – félreértést azzal a móddal, ahogyan a továbbélésről és a mennyországról beszél. Gyakran olyan elhamarkodva, minden előkészítés nélkül esik szó róla, hogy azt a hatást kelti, mintha előregyártott felelet lenne a gyermek minden kérdésére. Azután olyan hangnemben is előadhatjuk a mennyei örök élet tanítását, ami nem enged helyet az elválás és a pusztulás fájdalmának, hanem elfojtja ezt a fájdalmat. Bagatellizáljuk a halált; mintha az, aki hittel bízik és remél, nem érezné, vagy nem volna szabad éreznie egy szeretett lény halálát. Pedig a valóságban a vallásos alapú remény lényege egy „mégis“: nagyon jól ismeri a szeretett lénytől való elválás fájdalmát és a saját felbomlása miatt érzett aggodalmat, de elfogadja a hit figyelmeztetését minden gyász és aggodalom közepett. Hite azt mondja neki, hogy van egy romolhatatlan élet, és így bánat és aggodalom nem kétségbeesésbe, hanem bizalomba torkollik. Bizonyos, hogy a hívőnek úgy kell várnia az örök életet, mint pozitívumot, sőt beteljesedést; de magatartása legyen becsületes, nem kerülve ki a szomorúságot és a kétségeket. Minden más beállítást vigasztaló kísérletnek tünteti fel a feltámasztás hitét, és így nem meggyőző. Másrészt amikor a gyermek látja, hogy a felnőttek gyászolnak, akkor meg kellene magyarázni neki: nem azért szomorkodnak, mert a megholtaknak rosszul megy a soruk, hanem azért, mert nélkülözik őket.

A mennyország mint a testi élet „helye“?

Ha a kellesténél korábban utalunk a mennyei továbbélésre, akkor a gyermek ezt csaknem szükségszerűen úgy képzelel el, mint valami gyengített formájú, korlátolt testi életet. „Mennyország“-nak azt gondolják, amit a köznapi beszédben „mennybolt“-nak mondunk: a levegőteget, ahol a madarak röpködnek. Innen a sok kérdés: hogy a halottnak most szárnya van-e, hogy a mennybe repült-e stb. Ha a gyermek már megismerkedett az örök élet láthatatlan, belső jellegével, akkor aztán kifejezetten is meg kell mondanunk neki, hogy a hitben szereplő mennyország nem hely, hanem állapot: benső kapcsolat Istennel.

Mind a két említett félreértés mutatja: csak akkor beszélhetünk a gyermeknek a továbbélésről és az Isten melletti életről, ha megfelelően megértettük vele a halált és az életet. Nem lenne szabad a második (vallási) lépést az első (a természettudományos) előtt megtenni.

Tapasztalatok, kísérletek az örök élet megértésére:

1. A változás „építőkockája”.

A gyermeknek már előbb meg kell tapasztalnia, hogy a változás, az átalakulás a valóság egyik legfontosabb eleme. Ha valami képes alakulni, az életet jelent, ha nem képes többé, az halált.

Ugyanakkor meg kell éreznie, hogy nincs átalakulás fájdalom nélkül.

Elemi megfigyelések előkészítik annak elfogadását, amit hitünkben a feltámadás jelent:

- Egy mag kicsírázik.
Kicsike, mégis valami „nagy” rejlik benne.
A földbe kell hullania (eltemetődnie).
Meg kell halnia a földben.
Kínó. Növekedés közben ápolásra szorul.
Termése hasonlíthatatlanul nagyobb, mint ő maga volt.
- Egy bimbó kinyílik.
Tavaszi virág nő ki a földből.
A gyermek örül a tavaszi virág „feltámadásának”.
- A víz életerőt ad.
Titokzatos valami a víz.
Az üdítő víz erőt ad az élethez.

A gyermeknek meg kellene tanulnia, hogy elmélkedő csendben összeszedheti magát és figyelhet belső érzéseire, gondolataira. Továbbá: hogy ebben az összeszedettségben megköszönhet Istennek minden kapott jót, kérheti, hogy vele, a mindenestül jó, örök Istennel együtt szeressen, és kapcsolatban lehet vele.

2. Énünk egy házban lakik.

Ezt a mondatot játékban dolgozhatjuk fel. Megyek (táncolok) a lábammal, – a lábam vagyok én? Megfogom a kezed (vagy a babát) a két kezemmel – a kezem vagyok én? (Ugyanígy járunk el a fejjel, a nyelvvel stb.) Hol látod az „én”-emet?

Ezután megmagyarázhatjuk: Valódi énünk, az, amelyik jár és fog, gondolkodik és szeret, egy házban lakik: a testünkben, lábával, kezével stb. Ez a ház öreggé és beteggé válhat. Ha a láb már nem tud menni, a fül nem hall, a szív nem dobog, a test nem dolgozik többé, akkor a gondolkodó, szerető Én elhagyja a házat, mert az már használhatatlan.

3. Énemmel mindig megtalálhatom és szerethetem az Egészen-Jót.

Ebben a második szakaszban a következő tapasztalatokat kell közvetíteni:

Énemmel (nálunk felnőtteknél: kedélyemmel, emlékezetemmel, értelmemmel, lelkiismeretemmel) gondolhatok olyan emberekre, akiket ebben a pillanatban nem látok, nem hallok. Gyakorolhatjuk és megbeszélhetjük, hogyan élíhetjük át csukott szemmel, bedugott füllel, mit gondol rólam messze innen édesapa, édesanya. Sőt olyan emberekre is gondolhatunk így, akik már meghaltak és a sírban nyugszanak.

Ha énemmel (szememet behunyva) Istenre gondolok, akkor sokkal erősebben és biztosabban átélhetem, hogy ő szeret engem, most, ebben a pillanatban is, és meg akarja adni nekem, hogy örüljek annak, hogy élek és jól tehetek. Mindig megköszönhetem neki, hogy a világon vagyok, hogy szerethetek másokat és örömet szerezhetek nekik. (Lehet az ilyen elmélkedést gyakorolni és a végén rövid imában összefoglalni.) Mindig kérhetem, hogy legyen mellettem, bátorítson, erősítsen. Ilyenkor mindig újonnan találkozom Istennel. Nem kívül, mint ahogy egy embert a szemünkkel látunk, a fülünkkel hallunk, vagy a kezünkkel tapintunk. Hanem bensőnkben sejtjük meg őt, ha „befelé” nézünk, és megkérdezzük: ki van még velünk, ki szeret bennünket az embereken kívül.

Ezt a Jót mindig megtalálhatjuk, ahányszor csak akarjuk. Talán egy rövidke pillanatban, vagy akkor, amikor megosztunk valamit egymással, segítünk egymásnak. Olyankor úgy érezzük, mintha már mindig is várt volna bennünket, – mint egy hű apa, mint egy jó anya, – mint egy hatalmas, szilárd hegy, amelyet a jövő nyáron is meglátunk, mert nem bír vele se szél, se fagy. És ha a szemem már többé nem lát, a fülem nem hall, a kezem nem tud fogni, ha a testem, énemnek háza, használhatatlanná vált, – énem akkor is mindig megtalálhatja Őt, hallgathat rá, szeretheti, örülhet neki. Ő mindig velünk akar lenni, akkor is, ha a testünk a földben nyugszik. (Ezeknél a döntő tényeknél többet lényegében nem tudunk arról, hogyan élünk tovább.)

A következő indítványt is tehetjük a gyerekeknek: Csukott szemmel gondolkodjanak néhány percig (esetleg rajzolják is le egy papírlapra), hogy mikor tapasztalják meg legjobban szüleik, nagyszüleik vagy másvalaki szeretetét. Azután ezt mondhatjuk: Mindenütt, ahol ezt a szeretetet megtapasztaljuk, az egészen-jó Isten jóságából érzünk meg valamit; ő ad erőt szüleinknek, barátainknak, hogy szeressenek bennünket, és örüljenek ebben a szeretetben. De ő mindig szeret minket, akkor is, ha az emberek, akik most rólunk gondoskodnak, nem lesznek többé. Ez a Jó nem lakik házikóban, mint a mi énkünk; nem halhat meg, mint a mi testünk. Ő mindig velünk akar lenni, – még közelben, mint amikor mi egymást jól megértjük és egymás kezén körbefogódzunk. – Hogy ezzel mire célzunk, azt ábrázolhatjuk, megéreztetjük. Például a gyerekeket körben szorosan egymás mellé állítjuk, mindegyik a szomszédjának a vállára teszi a karját, és így tartják egymást. Csukják be a szemüket (hogy figyelmük a tapasztalatra összpontosuljon), és próbálja ki egyik a másik után, el tud-e így esni. Utána ezt mondhatjuk nekik (és még egy kis zenét is hallgat-

hatunk): Úgy, ahogyan mi biztosan tartottuk egymást, úgy akar a jó Isten minket tartani és mindig velünk lenni, minden emberrel, – akkor is, ha szomorúak vagyunk, és ha a halálban el kell hagynunk a testünket.

III. Jézusról tudjuk, hogy feltámadt.

Ebből mint alapból kiindulva elmagyarázhatjuk a Biblia központi kijelentéseit a halálról és a feltámadásról.

Jézus halálánál és feltámadásánál a hangsúly azon van, hogy ez megtörtént, nem pedig azon: hogyan. Kisgyermek számára sokkal megfelelőbb az emmauszi tanítványok története, mint az üres sírról szóló minden adalék.

Jézust úgy kell lefestenünk, mint Valakit, aki szereti az életet a földön. Ezzel egyben hidat verünk a jelen és a feltámadás utáni élet között. Semmiképpen sem szabad azt a benyomást kelteni, mintha a jövő élet teljesen különbözne a gyerekek mostani életétől. Amikor Jézus így szól: „Azért jöttem, hogy életük legyen és bőségben legyen“ (Jn 10,11), akkor mind a kettőre gondol: túlradó életre itt, és ennek beteljesülésére a feltámadásban.

Albert István

SCHÜTZ ANTAL, AHOGYAN ÉN LÁTTAM

A cím nem akar megtévesztő ígéret lenni, mintha az „én látás“-omnak különösebb hangsúlya volna. Inkább védőpajzs akar lenni. Azért is, mert otthon egy Emlékkönyv van készülöben, meg azért is, mert Schütz Antalról sokaknak van véleményük, közvetlen vagy közvetett benyomások alapján. Akik valamilyen nem értenek velem egyet, azoknak szeretném mondani: Én így láttam.

Schütz Antal piarista volt.

Valamikor a huszas évek elején lehetett, hogy Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök, késő éjszaka, átmenőben az Erzsébet hídon, odafordult kísérfőjéhez, és fölmutatva a piaristák Duna-parti rendházának legfelső emeletén még akkor világos ablakra, így szólt: „Nézzé, ott világít a piaristák csillaga!“ Most nem Sch. A. dicséretét akarjuk ezekből a nagyon szép és biztosan nagyon őszinte szavakból kihallani, – mert Schütz ablaka világított –, hanem egyszerűen emlékeztetni akarunk az ő piarista voltára. Sch. A. nemcsak piaristának vallotta magát, nemcsak piarista közösségben élte le életét, hanem tudatosan piaristának készült. A piaristaság annyira meghatározója lett életének, hogy ezt figyelmen kívül hagyva, aligha lehetne őt megérteni és helyesen látni.

ÉLETEM címen ő maga hagyta ránk pályafutásának sok-sok adatát, eseményét; benne rámutat összefüggésekre, véleményt mond dolgokról, történesekről és emberekről. Ezt a könyvet első agyvérzéséből talpra állva írta. Kétségtelen, hogy sok vonatkozásban magán viseli betegségének nyomait. Ezeket azonban kár volna eltúlozni, és az egészet elutasítani.

A szülői háztól a piarista noviciátusig

Schütz Antal 1880. október 26-án született Kistószegen, Nagymagyarország Délvidékén, Németországból betelepített szegény kézműves szülők gyermekeként. Szűkebb körben sokszor beszélt róla, amit azután ÉLETEM c. könyvében meg is írt, hogy sok-sok küzdelemmel volt tele gyermekkorra. A nehézségek közepett is azonban szinte kitapinthatóan érezhető volt a Gondviselés irányító keze, amely a szegény, de áldott otthonból a szegedi piarista gimnáziumba vezette a tehetséges fiút.

Életútjához a megalapozást, mégpedig nagyon szilárd alapot a szülői házból hozta magával. Szülei nem kényeztették, sem étkezésben, sem ruházkozásban, és a munkától sem kímélték. Milyen jó útravaló volt ez a későbbiekre, az idegenben töltött diákévekre és a következő szerzeteséletre! Nem volt könnyű a német anyanyelvű fiúnak a magyar nyelv elsajátítása, de az erőfeszítés, amit igényelt a tervszerű tanulás és ismerkedés az irodalommal, nemcsak magyarságát, hanem emberségét is formálta. A szegénységben takarékosagra kényszerült szülők példás és áldozatos erőfeszítése gyermekeik jövőjéért kemény, de nagyon jó iskola volt a küzdelmes munkára szorított diáknak.

Szegedi diákévei különösen gazdagok voltak a szellemi és lelki gyarapodásban. Itt ért életének abba a szakaszába, amikor tudatosan fölfigyelt az őt vezető Isten útmutató kezére. Itt érintette lelkét a hivatás, mégpedig a piarista hivatás kegyelme. Embereknek is volt ebben részük, de nem volt nehéz az embereken keresztül sem érezni a kegyelmet. A kitűnő eredménnyel letett érettségi után 1899 augusztusában bevonult a váci noviciátusba, és 27-én felöltötte Kalazanci Szent József fiainak ruháját.

A noviciátustól a felszentelésig.

A noviciátussal új szakasz kezdődött életében: a megtalált, fölismert hivatás útjára való ráállás. A szerzetesi és piarista eszménnyel való ismerkedés egyre világosabbá tette előtte, hogy nem tévesztette el az utat. Hallotta, hogy a piaristának a tanítás nem foglalkozás, hanem hivatás; a hármass szerzetesi fogadalommal vállalt elkötelezettségben egy negyedik fogadalommal vállalt ünnepélyes elkötelezettség az ifjúságnak tudományban és jámborságban való nevelésére, egy életre vállalt apostoli munka, nap-nap után megújított Isten-szolgálat. Mintha tűz gyulladt volna ki lelkében, olyannyira magának valónak érezte ezt, és lelkében szent lelkesedéssel mondta rá: Úgy legyen! A noviciátusi év elteltével a kegyelem felé egészen kitárulól lélekkel tette le az első fogadalmat.

A noviciátusból a hivatásra felkészítő második állomásra került, a budapesti Kalazantinumba, az egyetemi tanulmányok elvégzésére. Amikor gondolt szak tárgyválasztásra, sok minden megfordult az agyában, csak az nem, hogy hittanár legyen. Mégis, amikor nyilatkoznia kellett, a teológiát kérte, hogy hittanár lehessen. Úgy érezte: „Én válogattam, de az Úristen választott.” (É. 122.)

Az egyetemi évek, bár komoly munkát kívántak, nem akadályozták abban, hogy szoros tanulmányain kívül más alkalmakat is megragadjon a szellemi és lelki töltekezésre. A főváros akkor ébredező vallási élete, emberekkel, kiváló papokkal való találkozások sokat jelentettek a nagyon tehetséges és nyílt lelkű kispap életében. „Jó hatás volt bőven, és én nem igen szalasztottam el sem alkalmat, sem indítékot.” (É. 149.) Mint nagyon hasznos és termékeny éveket könyvelte el az egyetemi időszakot, különösen a filozófiai érdeklődés felkelése és a Szentírás megismerése és megszeretése miatt. A négy év hamar elszaladt. Közben letette az ünnepélyes végső fogadalmat, és 1904. július 2-án Vácott áldozópappá szentelték.

A hittanár.

Középiskolai hittanári munkáját Szegeden kezdte. Az első két év, amikor még mást is kellett tanítania, inkább csak szárnypróbálgatás volt. Az igazi feladatra következő állomáshelyén, Budapesten talált rá. Igaz, itt a gimnáziumi hittanárság mellett a Kalazantinumban teológiai tanár is volt. A kettős igénybevétel nehezítette munkáját, de mégis volt ideje és energiája, hogy új utakat törjön a középiskolai vallásoktatásban. A tapasztalat győzte meg, nem is hosszú idő alatt, hogy az eredményes hittanításnak legelső követelménye a jó hittankönyv, amely tartalmat is ad, „olyant, mely a mai tudomány színe előtt is helyt áll, melyet a használók később is nyugodtan elővehetnek, mely ezenfelül lelket is táplál, és úgy van megírva, hogy érdemes megtanulni.” Ezt akart adni, amikor egy jó év leforgása alatt megjelentette a négy felső osztály számára írt hittankönyveit. Az elmúlt időknek egy tekintélyes krónikása így emlékezik meg ezekről: „Már ezekben az egyszerű tankönyvekben feltűnt az a magasabbrendűség, mely Sch. A. egész pályafutását jellemezte: az anyag teljes birtoklása, kérlelhetetlen logika, céltudatos elrendezés, világos és lényegre menő okfejtés, a nagy összefüggések megéreztetése, de ugyanakkor a szaktudós elvontsága, túl tömör nyelve, mindent mondani akarása, ami inkább a tanárnak, mint a tanulóknak kedvezett.” Az itt is érintett nehézségek ellenére ezek a hittankönyvek annyira elterjedtek, hogy mindegyik 13-14 kiadást ért meg. Akik megtanulták, szinte egybehangzóan tanusították, hogy nehéz volt, de érdemes volt, mert nagyon sokat lehetett belőlük tanulni, hittant is, de stílust is.

Schütz Antal kétségtelenül az igényes hittanárok közé tartozott. Ezzel is, mint a jó hittankönyvekkel, a hittan fontosságát akarta hangsúlyozni, és tekintélyét, iskolai tekintélyét is képviselni. Többször is, mégpedig nyomatékkal hangsúlyozta, hogy a hittan tanítani is és tanulni is kell. A hittan tantárgy is. Akik kiélezték könyveinek nehéz voltát, azt a látszatot kelthették, hogy hittanári munkájában egyoldalúan az értelmi nevelést tartotta szem előtt. Igaz, tanári hivatásából kifolyólag is nagyon fontosnak tartotta a Logosz, az Ige szolgálatát, de nem volt egyoldalú ebben sem. Hallgatói előtt sokszor hangoztatta, hogy az eretnekek kötőszava a „ c s a k ”, a katolikus kötőszó ellenben a „ n e m - c s a k . . . h a n e m . . . i s ”. Ezzel nem a kompromisszumok útját akarta

ajánlani, hanem a túlzások elkerülését, a szélsőségek között az igazság meg-
látását és elfogadását. A hittanár Schütz sok-sok órát töltött diákjaival beszél-
getésekben, a problémák boncolgatásához nyújtott segítő munkában, kétségek
eloszlatásában és a gyakorlati vallási élet irányításában. Egyik kezében a hit-
tankönyvet tartotta diákjai elé, a másikon egy másik könyvet, amelynek ezt
a címet adta: Imádságos könyv, egyszersmind kalauz a lelki életre a tanuló
ifjúság számára. Ez az 1913-ban megjelent imakönyv mindmáig a legnagyobb
sikerű ifjúsági imádságos könyv. Rendtársával, Sík Sándorral együtt szerkeszt-
ették.

Budapesti hittanárságának tíz éve alatt egyúttal teológiai tanár is volt a Ka-
lazantinumban. Ezzel az áldozatos munkával igen szép bizonyosságát adta a
rendi közösségért, a rend jövőjéért való odaadó törődésnek, és maradandó em-
léket állított magának azok lelkében, akik tőle tanulhatták a bölcséleti beve-
zetést, a Szentírás megismerését vagy a dogmatikát. Erről az időről így emlé-
kezett meg: „A tíz pesti évem a hőskorom; szakadatlan kemény munka lánco-
lata. De megvolt az a bizonyos olajcseppje is. Megenyhítette, amit gimnazista
koromban annyiszor hallottam és most megéltem: a jól végzett munka öntudata
magában hordja jutalmát. Még különb jutalmat hordoz az alázatos tudat,
hogy az Isten országáért végzett munka volt.” (É. 208.) A világos szavakhoz
nincs mit hozzátenni, legfeljebb észrevenni, milyen hangsúlyt kap nála az Isten
országáért végzett munka, a piarista hivatás tudatos megélése.

A szerzetesközösségben.

Hogyan viszonyult Schütz a rendi közösséghez, és viszont?

A szerzetesség közösségi élet: megvannak a maga törvényei, amelyekkel
mindenkinek számolnia kell. Adva vannak bizonyos korlátozások, követelések,
tekintettel kell lenni másokra, el kell viselni másokat, sokszor nem könnyű ter-
mészeteket, gyengeségeket stb. Ugyanakkor azonban igen sok áldás, öröm
és segítség forrása a közösségi élet, nem is szólva arról, amit a negatívumok
elviselése az önnevelésre, megszentelődésre kínál.

Schütz Antal vállalta ezt a közösségi életet. Amikor egyetemi tanár lett, álta-
lános gyakorlat volt, hogy az egyetemi tanárságra jutott szerzetesek a közös-
ségen kívül való életre kértek és kaptak engedélyt, hogy a közösségi élet meg-
követései ne akadályozzák őket állásukkal járó tudományos és társadalmi elfog-
laltságukban. Schütz nem élt ezzel a lehetőséggel. Nemcsak mindvégig tagja
maradt a rendi közösségnek, hanem tevékenyen részt vett életében, áldozato-
kat hozott érte, hogy a rendi szellem, a rendi élet minél elevebb, frissebb,
valóban élet legyen. Néha látszott rajta, hogy mérhetetlenül fáradt, mégis ki-
tartott, ha szóltanul is, a társas együttesben, mert érezte, hogy neki magának
is jó az, és érezhette, hogy másoknak is jó az ő jelenléte. El lehet mondani,
hogy sem értelmével, sem szívével nem dezertált sohasem a rendi közösség-
ből. Az ő gondolata volt, és az anyagi alapot is az ő munkája teremtette meg
hozzá, hogy a Sváb- (Szabadság) hegyen létrejöjjön a Cassiciacum, a közös-

ségnek szánt rendi üdülő. Csak azt kérte, hogy amíg él, lehessen beleszólása kezelésébe. Ide járt ki ő is, sokszor másokkal együtt, felfrissülni, ide jártak ki a rendi tanárjelöltek is munkájuk közben időnkint megpihenni.

Az ezüstmisést (1929. júl.) követő időben szaporodtak az élmények, és Schütz Antal megbecsülése is még tudatosabbá vált. Talán ki nem mondottan is beleszűrődött a rendi köztudatba, hogy benne nagyon sokat kapott a rend, olyan valakit, akire lehet és kell is fölneézni, akiben a komolyan vett szerzetesi és papi eszmény felkiáltójele van közöttünk. Akik látták őt térdelni, imádkozni, szinte átszellemült összeszedettségben misézés közben, lélekbe markoló tanítást kaptak tőle.

Mindenki érezte azt is, hogy a megbecsülésnek egyik formája a kímélet. Nem illett őt bármikor zavarni. A rend is kímélte, nem igényelte soha, hogy rendi tisztséget viseljen, s elősegítette munkájának nyugodt légkörét.

Szobája legtöbbször zárva volt, de nem volt megközelíthetetlen. Lényéből mintha hiányzott volna a „nyájaskodó” közvetlenség, és volt valami professzoros kíméltség érintkezésében, de ez annyira egyéniségéhez tartozónak hatott, hogy egyáltalában nem volt zavaró. Akinek bármilyen ügyből kifolyólag dolga akadt vele, megtapasztalhatta nemcsak világos látását, hanem érdeklődő, meleg szeretetet sugárzó lelkét is.

A szombat délutánokat mindig szabadon hagyta. Ekkor fogadta gyónóit, ekkor keresték föl, akik tanácsát vagy valamilyen ügyben segítségét kérték. Szombaton este fogadta kispap gyónóit is. Nemcsak a teológia tanításával, hanem ezzel a mindvégig vállalt szolgálatával is maradandó hatást gyakorolt a rendi jövőt jelentő fiatalok nevelésére.

Hivatalos és tudományos kapcsolatait leszámítva, a rendi közösségen kívül nagyon szűkre méretezett társasági életet élt. Ritka alkalmak voltak, amikor társaságba ment. Ugyanezt kell mondani szórakozásairól is. Lehetőleg minden nap végzett rövid sétát, nagyobb kirándulásokra inkább csak nyaranta került sor. Több nyáron át járt Tiroi hegyei között, de tudta élvezni a Balaton és a budai hegyek szépségét is. Bensőséges lélekkel tudott gyönyörködni a természet szépségeiben, az esztétikai szépben is, de mintha még inkább a Teremtő csodálatos kezét látta volna rajtuk keresztül. Emlékezetes marad az a ragyogó nyári este, amikor a Cassiciacumban, a hátunk mögött Budapest fényeivel, kettesben a csillagos ég fonséges látványában gyönyörködtünk, az ő szemével nézve fölfelé.

Voltak a rendtársak között is, akik elhúzódtak, mert úgy érezték, mintha egy kisebb csoport ki akarná őt sajátítani. Az természetes, hogy körülötte is volt egy szűkebb kör, de nem zárt ki senkit. Mindenkihez tudott kedvesen és igazán emberi hangon szólni. A régebbi kapcsolatok nála is mélyebbeknek látszottak. Egészen egyedülálló volt a nála két évvel idősebb Zimányi Gyulával való, még a diákévekből eredő barátsága. Olyan tartós és mély barátság volt ez, hogy talán sohasem voltak zökkenői, még ha nem értettek is mindig mindenben egyet. Együttes munkával és a hozzájuk csatlakozott nem kevesekkel

nagyon sok és szép kezdeményezésnek voltak az elindítói a magyar piarista-ság életében. Azt hiszem, Zimányi volt az erősebb egyéniség, és Schütz nem tudta mindig kivonni magát befolyása alól. Az is hozzátartozik Schütz arculatához, hogy ő is ember volt, és gyarlóságoktól ő sem volt egészen ment. Egyike ezeknek a gyarlóságoknak talán éppen az volt, hogy nem tudta magát mindig és elég határozottan függetleníteni emberi behatásoktól. Az azonban bizonyos, hogy jót akart, és tudott nagyon alázatos lenni, ha ráeszmélt tévedésére.

Bár valójában Schütz Antal egész élete felelet arra, hogy mit jelentett neki a piarista közösség, mégis érdemes odafigyelni azokra a szavakra, amelyekkel ezüstmisés köszöntésére válaszolt: „... Amit üdvösnek ismertem meg, abból semmit sem akartam tőletek megvonni... Isten nagy igazságait nem hallgattam el, hanem megszólaltattam, úgy, ahogyan tőlem telt... tudtam, ha kellett, együtt szenvedni a gyöngéekkel, és tudtam irgalmas lenni a gyöngeségekkel szemben... Soha életemben mást nem ambicionáltam, mint azt, hogy Kalazanci Szent József családjában becsülettel helyt álljak. Nem tántorodtam el, ha még oly messze maradtam is a megvalósulástól. Elfáradtam időnkint a munkában, a kötelességteljesítésben, de nem bántam meg soha egy pillanatra sem, hogy következetesen erre az álláspontra helyezkedtem... 25 éves papságom során éppen rendtársaimban annyi kimondott és ki nem mondott biztatást, megértést, segítséget találtam, példájukban, életükben annyi épülést leltem.“

Aligha kétséges, hogy tudatában volt annak, milyen sokat kapott. Talán úgy látszott néha, mintha meglegyintette volna a hiúság szellője, tudatossá azonban ez nem vált benne. Nagyon tisztelte Szent Pált. Mintha önérzetet és alázatosságot is az ő iskolájában tanult volna. Szóljon azonban ő maga: „Hogy mi a kevelység, azt kb. 15 éves korom óta tulajdon megélésből nem tudom. Az álszerénységet meg, mint minden álságot, utálok. Ami kiválóságot magammal kapcsolatban találtam, azt úgy állapítottam meg, mintha idegenben találtam volna. Egyszerűen mint Isten teremtő tevékenységének művét vettem, azzal az erkölcsi elkötelezettséggel, hogy akinek több adatik, több is követeltetik attól. Tehát tehernek éreztem, melyet azonban magától értődéssel kell viselni.“ (É. 51.)

A professzor a katedrán.

Az otthont jelentő szerzetesi közösségből indult el kerekén harminc esztendőn keresztül tanítani az egyetemre.

Amikor meghalt, nem lehetett a rendi kriptába temetni, azért a Farkasréti temetőbe temették. Amikor 1980. júliusában Zimányi Gyulával és Sík Sándorral együtt átvitték a Kerepesi temetőben levő kriptába, sírkeresztjét – az egykori Cassiacum tornyának volt a keresztje – nem vitték át. Kár, mert ezen a keresztén neve alatt ez a két szó is olvasható volt: Deum docuit – az Istenről tanított. Két rövidke szó, de találóan összefoglalja munkásságának lényegét. Az Istenről, a szent tudományt tanította. Korábban is ezt tette, még inkább, amikor az egyetem Hittudományi Karán a dogmatikának lett a tanára. Nem tör-

tetett az egyetemi tanárságra, de szívesen gondolt rá – vallotta be önmaga. Mikor a Hittudományi Karon megüresedett az egyik bölcseleti tanszék, volt tanárai biztatására ő is beadta pályázatát. „Egy félévre beteggé tett” – írja, hogy a katedrát más kapta meg. Akkor nem gondolt arra, hogy az Úristen görbe vonalakkal is egyenesen ír. Ha akkor megkapta volna a bölcseleti tanszéket, aligha lett volna belőle dogmatikus. A filozófia kezdettől fogva nagy szerelme volt, ebben az időben pedig különösen is a maga területének érezte. 1914-ben és a következő nyáron Würzburgban Marbe tanítványaként pszichológiából doktorátust szerzett, és 1916 elején magántanár lett filozófiából. Ugyanabban az évben azonban megüresedett a dogmatikai tanszék és a Kar egyhangúlag őt hívta meg. Örömmel vette a kinevezést, és megkezdte azt az apostoli munkát, amit az ország válogatott papjelöltjeinek szellemi felkészítése jelentett a legjelentősebb tanszéken.

Schütznek igen magas elképzelései voltak a tanári hivatásról. Most úgy érezte, hogy a hivatás kegyelmét osztogató Úristen állítja az egyetemi katedrára, hogy ott teljesítse Isten örök Igéjének, a Logosznak szolgálatát. Úgy is állt hozzá.

Nem volt sem színészi tehetség, sem kifejezetten szónoki egyéniség, hangjának sem volt különösebben behízsgó varázsa, sőt talán egy kicsit érdes is volt. Órái, előadásai mégis lenyűgözőek voltak. Nemcsak azt lehetett érezni, hogy teljesen ura az anyagnak, hanem azt is, hogy megbecsülve feladatát és hallgatóit is, minden órájára nagyon alaposan elkészült. Anélkül, hogy betanult leckét mondott volna föl, minden szónak megvolt a maga helye, nem voltak üresjáratok. Sosem használt sem könyvet sem jegyzetet, még vázlatot sem az órán. Általában latinul kezdte előadásait, és röviden összefogva elmondta a lényegét. Utána átváltott magyarra, és remek előadásban, nem dikciózva, nem is csevegve, hanem nagyon nyugodtan és nagyon értelmesen magyarázva adta elő anyagát. Természetesen kellett figyelni, de lehetett is, mert sohasem volt unalmas. Az ember úgy érezte, hogy nagyon belülről, a lelkéből beszél. Aki nem tapasztalta meg, talán kétkedve hiszi, hogy mennyire világossá tudta tenni a legnehezebb anyagot is. Őt hallgatva, világosnak látszott minden. Egy hang volt a népből, amikor egyik hallgatója sokunk hallatára így kiáltott föl egyik órája után (mondanunk sem kell, hogy az elragadtatott kijelentés nem szószerint, csak képletesen értendő!): „Meg vagyok győződve, hogy Schütz-pater visio beatifica-ban él, mert különben nem tudna ilyen világosan és ilyen szépen beszélni ezekről a nehéz dolgokról.”

Hallgatóival szemben komoly igényeket támasztott. Tudott kemény lenni, főként ha hanyagságot tapasztalt, de sohasem volt goromba. Hallgatóit tisztelettel és szeretettel, megbecsüléssel kezelte, és ezt érezték, bár különösebben sohasem volt barátkozó. Órák után nem rajzoltak körülötte sem csodálók, sem kérdezősködők, de általános tisztelet övezte. Ő volt „A Pater”, vagy „Schütz-pater” (egy szóban és rövid magyaros „a”-val kiejtve). Azt hiszem a megkülönböztetett tiszteletnek volt ez kedves zamatú kifejezése.

Külön színfoltot jelentettek tanári munkásságában azok az előadások amelyeket 1930-tól kezdve az összes karok hallgatóinak tartott. Ezek a „publicum” nevet kapták. Az egyetem hatalmas kupolacsarnoka kicsinynek bizonyult a nagyszámú hallgatóság befogadására. A könyvalakban is megjelent előadások közül többet idegen nyelvre is lefordítottak.

Az író Schütz.

Tanári munkásságának szerves része, annak mintegy kiegészítője tudományos írói tevékenysége. A nagyon komoly munkák hosszú sorban követték egymást. Ezekről most nem szólunk. A SZOLGÁLAT 1973 húsvéti (17.) száma megemlékezett róluk. Csak a Dogmatika Előszavából idézünk néhány sort, amely mint valami ünnepélyes nyitány, ízelítőt ad írói munkásságából. „A Dogmatika arra vállalkozik, hogy tudományosan igazolja a katolikus világnézetet. Tárgya a kinyilatkoztatás tényének és tanításainak rendszere, az örök Szentháromság emberszerető leereszkedésének ez a nagy jele, mely hivatva van a teremtés közepette felépíteni az Isten országát... Meg kellett mutatni, hogy az élet és szellem lángjegye ott ragyog minden titkon és tanításon, melyet a kinyilatkoztatás élénk ad; mind állja a bölcselő elme és a vallásos lélek kérdéseinek és követeléseinek keresztüzét, sőt mind igazi istenes életnek termékeny csírája.”

Külső sikerek.

Ha valaki Schütz Antal életének kiemelkedő állomásait és tudományos munkálkodásának könyvekbe lefektetett eredményeit nézi, könnyen arra a megállapításra jut, hogy valóban ragyogó pályát futott be. Tagadhatatlan, hogy a megbecsülésnek és értékelésnek igen sok bizonyosságával találkozhatunk életében. Az Aquinói Szent Tamás Társaságnak hosszú éveken keresztül elnöke volt (1930–1947); a Magyar Filozófiai Társaság 1927-ben választmányi tagjává választotta, a Magyar Tudományos Akadémia 1925-ben levelező, 1937-ben rendes tagjai sorába hívta, a Szent István Akadémia 1951-ben tiszteleti tagjává választotta. Megkapta tudományos érdemei jutalmául a két háború között alapított Korvinkoszorút, majd később a Korvin-láncot is. Biztos, hogy az elismerések nem voltak számára közömbösek, amint hogy a mellőzések iránt sem volt teljesen érzéketlen, de egyikből sem csinált nagy ügyet. A sérelmeken csakhamar túljutott, nem hordozott lelkében be nem gyógyult, újra meg újra fölvérző sebeket. A sikereket pedig, mint hívő ember, tudta, hová kell tennie, kinek kell megköszönnie.

A sikerek és elismerések mellett azonban azt is észre kell vennünk, hogy nem könnyen jutott hozzájuk. A ragyogó tehetséghez szívós akarat, szinte fáradhatatlanul kitartó szorgalom párosult, mert keményen meg kellett dolgoznia mindenért. Olyan munkairamot diktált önmagának, hogy szinte kikényszerül az emberből a kérdés: Nem lett volna-e okosabb lassúbb iramban dolgoznia? Szinte hallani vélem szavát, amikor egyszer egészen szűk körben, még jóval betegsége előtt, a kérdésre így válaszolt: „Mindenkinek a maga törvényét kell

megélnie, felelve az őt hívó isteni szóra!" Schütz a maga törvényét élte. Mintha Szent Pál szava visszhangzott volna lelkében: „Számomra nem dicsőség az evangélium hirdetése, mert ez nekem kötelességem, és jaj volna nekem, ha ezt nem tenném!” (1Kor 9,16)

A befejezést is az Úr adta!

1941. febr. 16-án futótűzként terjedt el a rendházban a megdöbbentő hír: Schütz atyát az éjjel agyvérzés érte! Ekkor még csak 60 éves volt, de sokaknak volt első félelme, hogy Prohászka esete ismétlődik meg benne, és rövidesen temetésre kell készülödnünk. Ha az Úristen akkor vitte volna el őt, azt lehetett volna mondani, hogy tanári hivatásának lett „hősi halottja”. Éppen egyetemi rektorságának az éve volt ez, amikor rendes munkáihoz sok rendkívüli is járult. Nem így történt. A dogmatikaprofesszornak még egy kemény vizsgát kellett letennie, és így hitelesíteni és fejezni be tanítását. Meg kellett mutatnia, hogy tudja fenéig üríteni a megpróbáltatások keserű kelyhét, és a megalázottság útján is meg nem fogyatkozó hittel és őszinte odaadással tudja mondani: Legyen meg a Te akaratom! Nem volt elég leírnia, életével kellett megvallania az Írás szavait: „Alázkodjatok meg Isten hatalmas keze alatt, minden gondotokat őreá vessétek, mert neki gondja van rátok” (1Pt 5,6-7).

Orvosai nagyon gondos kezelésének, de saját szívós akaratának is volt köszönhető, hogy néhány hét mulva elhagyhatta a kórházat. Részleges baloldali bénulással visszatérhetett otthonába, hogy béna lábbal és cammogva járja tovább az élet útját, béna kézzel, de forgassa, ha halkan is, a munka kerekét. „Ellátom minden kötelességemet, mindennap misézem és dolgozom is, persze nem a korábbi ütemben”, – írta akkor. Keresztútjának azonban még nem volt vége. A háború utolsó éve a beteg embert külön is megpróbálták. Budapestet is el kellett hagynia, és amikor visszatért, rohamosan éjszakába hajlott életének napja. Újabb és újabb agyérgörcsök érték, amelyek lassankint bezárták a kifelé nyíló ablakokat. Aki olyan keményen kopogó léptekkel járta útját aze-lőtt, kénytelen volt tudomásul venni, hogy másokra szorul, ha mozogni akar, és többé nem tud már adni, hanem csak elfogadni. 1951 nyarán érte az a roham, amelynek következtében testileg és szellemileg is összetört. A hátralevő közel két éven át mint csecsemőt kellett gondozni, ami észrevehetően igen nagy lelki kint jelentett számára. Sokszor hullottak könnyei, mert öntudatánál volt. Tekintete azonban, sőt néha egy-egy gyenge gesztus is, nemcsak háliját tükrözték a neki végzett szeretetszolgálatokért, hanem alázatos fejhajtását is az Úristen felé. Különösen amikor közben egy-egy részletet olvastak föl neki a Szentírásból vagy Krisztus c. könyvéből, amit nagyon szeretett.

1953. április 18-án délután érte az utolsó súlyos agyvérzés, amikor eszméletét is elveszítette. Másfél napos kínos haláltusa után ápr. 20-án hunyt el. Óriási tömeg állta körül ravatalát, köztük több mint 200 fővárosi és vidéki pap, rendtársain kívül. Gyászolták a nagy tanítót, akinek betű szerint is gyermekké kellett lennie, hogy elérjen Ahhoz, Akiről egész életében és életével tanítani akart.

A „DIVES IN MISERICORDIA” ENCIKLIKA

Kb. másfél évre a „Redemptor hominis” enciklika után, 1980 első adventi vasárnapján jelent meg a Szentatyá második nagy körlevele. Elejétől végig ő maga írta lengyel nyelven, ebből készült a hivatalosnak számító latin fordítás, majd a modern nyelveken megjelent fordítások. Stílusa bensőséges és lendületes, nem egyszer költői erejű.

I. Mivel az enciklika igen terjedelmes (83 oldal, 8 fejezet), fontos, hogy mindekelőtt **alapgondolatairól** legyen áttekintésünk. Ezt maga a pápa adja meg az elején. Első enciklikájában az emberről szóló igazságot tárta fel, amint ez teljességében megnyilvánul Jézus Krisztus alakjában. De Krisztusban egyúttal fölfedezzük a mennyei Atyát is (vö. Jn 14,9), elsősorban az ő könyörülő szeretetét. Csak erre a titokra rányílvá ismerjük fel az ember legmagasabb hivatását. (Az enciklikát bemutató P. Tucci diptichonhoz, nagy kétrészes festményhez hasonlította az egymást folytató és kiegészítő két körlevelet.) A kinyilatkoztatásban mindig egyszerre van szó Istenről és az emberről. A helyesen értelmezett antropocentrizmus és teocentrizmus a teológiában nem ellentétes, hanem öszszetartozik. Igaz, az ember a tudományos-technikai haladás mai szakaszában mindinkább „a világ urának” érzi magát, és így az „irgalom” fogalmában rejülő rászorultság fölöslegesnek és elidegenítőnek látszik előtte. Az enciklika ezzel szemben rá akar mutatni, mennyire szüksége van éppen a mai világnak és embernek a könyörülő szeretetre.

II. **A messiási üzenet.** Jézus názáreti bemutatkozásából (Lk 4,18k) és a Jánosnak küldött üzenetből (7,22k) kiindulva a pápa megmutatja, hogy ő Isten szeretetét nyilatkoztatta ki a teljes ember, de elsősorban a szegények és szenvedők iránt. Ezt nevezi a bibliai nyelv „irgalom”-nak. Tette ezt elsősorban életével és tetteivel, de igehirdetésében és erkölcsi követelésében is. Az irgalomról szóló messiási üzenetben tehát sajátos isteni-emberi kettősség rejlik.

III. **Az irgalom az Őszövetségben.** A fogalomnak hosszú és gazdag története van. Izrael nemcsak tudott az Úr irgalmáról, hanem történelme során számtalanszor meg is tapasztalta. Alapvető élmény itt az egyiptomi kivonulás és a pusztai tartózkodás. A próféták tanításában az irgalom az isteni szeretetnek a bünt és a választott nép hűtlenségét legyőző ereje. De nemcsak Isten tulajdonsága, hanem az embernek vele való kapcsolatában is lényeges. Sokféle kifejezést találunk rá, de főleg a „hesed” (= Isten hűsége) és „rahamim” (= anyai könyörölete) szavakat. A szent szerzők mintegy ellentétbe állítják Isten igazságosságával, azt mondják, hogy sok esetben „erőt vesz” amazon, hatalmasabb, mélyebb nála. Valójában persze a kettő nem ellenkezik, hanem az irgalom

elsődlegesebb: Isten már a teremtéstől szeretettel fordul teremtménye felé, s ez még fokozódik a kiválasztás isteni titkaiban.

IV. A tékozló fiú példabeszéde (Lk 15). Ez az irgalom újszövetségi kinyilatkoztatásának csúcspontja, jölehet sem az „igazságosság”, sem az „irgalom” szó nem fordul elő kifejezetten benne, Krisztus egyszerűsíti és elmélyíti az ószövetségi tanítást. A fiút illetően a súlypont nem annyira külső, mint belső nyomorúságán van; rájön, hogy elvesztette emberméltóságát, vagyis az igazságosságnak megfelelően kezdi látni és megítélni magát. Az apa viszont – a mennyei Atya – a végsőkig hű marad önmagához és szeretetéhez, folyvást fiának tekinti a – már Ádámban – eltévelyedett embert, értékeli a megtérő magatartását, és ennek megfelelően jár el vele szemben. Az igazi megtérés a szeretet és irgalom műve. „Az irgalom sajátos és igazi jelentése nemcsak abban áll, ahogyan – egyszerre a legélesebben és a legrészletvebben – az erkölcsi, anyagi vagy fizikai rosszra tekint; akkor érvényesül különlegesen és igazán, amikor újraértékeli, előmozdítja és kifejti a jót a rossz minden fajtájából, amely a világban és az emberben előfordul. Így értelmezve ez Krisztus messiási üzenetének fő tanítása, és a művét létrehozó hatóerő.” Így értették és gyakorolták követői is: teremtő szeretetként, amely nem hagyja magát legyőzni a rossztól, hanem legyőzi a rosszat jóval (Róm 12,21).

V. A húsvéti titok. Ebben tetőződik az isteni irgalom megnyilvánulása. A megfeszített Fiúban hinni annyi, mint hinni Istennek a világban jelenlevő, munkálkodó szeretetében, amely erősebb minden rossznál, és elsősorban a rossz legmélyebb gyökere: a bűn és a vele összekapcsolódó halál ellen irányul. Krisztus feltámadása a rossz végleges legyőzésének, a beteljesülő Istenországnak meghirdetése és valóságos kezdete. A húsvéti Krisztus az isteni irgalom eszkatológikus megtestesülése, eleven, végleges jele. A Szentatya itt kitér Mária szerepére, aki különleges, rendkívüli módon tapasztalta magán Isten irgalmát, és szívének áldozatával a keresztnél részt vett az isteni irgalom túlradó megnyilvánulásában.

Itt kezdődik az enciklika második főrésze: hogyan hirdesse és hogyan valósítsa meg az Egyház ezt az örömhírt az emberiség jelenlegi helyzetében.

VI. „Irgalma nemzedékről nemzedékre” (Lk 1,80). A pápa először is nagyarányú képet rajzol a mai emberiségről. A tudomány és a technika nagy lendülettel fejlődik, növeli az ember öntudatát, az egység és szolidaritás érzékét. De érezzük „a növekedés válságait” is (vö. GS 10). Az egzisztenciális aggodalom egyre nő. Nemcsak a háborús veszély miatt, hanem anyagelvű civilizációnk egészének következményeképpen. A „dolgok” (anyagi javak, ösztönkielégítés, jogi ígények) elválnak a személytől és fontosabbá válnak nála. Ez szabad teret nyit az ember elnyomásának. Elhalványodnak az emberi alapértékek, növekszik a világ nagy részében a nyomor. A pusztá igazságosság nem tudja megoldani a problémákat. Az ebből kiinduló cselekvés könnyen eltorzul, gyűlölet, kegyetlenség kerekedhetik felül benne, de legalábbis nem vezet szükségképpen a személyek találkozására. „Summum ius summa iniuria.” Nem hiába tiltakozik Krisz-

tus kortársainál a „szemet szemért, fogat fogért” elv ellen. Egy mélyebb rendező erőre: a szeretetre van szükség. Az enciklika gyakorlati célja tehát: segíteni, hogy az anyagelvű civilizációt a szeretet kultúrája győzze le. Ebben az Egyház nagy szerepet tölt be.

VII. Isten Irgalma az Egyház küldetésében. Az Egyháznak elsősorban hirdetnie és vallania kell ezt az irgalmasságot. Ez történik a liturgia számos olvasmányában, különösen is a húsvéti titok hirdetésében és a Jézus Szívére való utalásban. Isten népe a maga teljességében az Eukarisztia ünneplésében való tudatos, átélt részvétellel és a bűnbánat szentségéhez való helyes járulással vallja meg az Úr irgalmát. Az „irgalom Atyjának” (2Kor 1,3) igazi megismerése az állandó megtérés forrásává lesz minden ember életében. Csakis ez teszi lehetővé az ökumenikus feladat megvalósítását is.

Az Egyháznak, Isten népének azon is kell fáradoznia, hogy továbbadja Isten könyörületét, vagyis maga is könyörületet gyakoroljon. Isten irgalmába az ember abban a mértékben tud behatolni, amennyire ő maga is hagyja alakítani magát a keresztény felebaráti szeretet szellemétől. Fontos tudni, hogy az emberek egymás közti viszonyában az irgalmas szeretet, minden ellenkező látszat ellenére, sohasem egyoldalú folyamat, s így nem megalázó. Mert a valóságban aki ad, az maga is megajándékozott. Igazi irgalom csak abból a meggyőződésből fakadhat, hogy mi is irgalmat kapunk azoktól, akik iránt irgalmat tanúsítunk. Csak az irgalmas szeretetben találkozunk egymással az emberek igazán mint személyek, sajátos méltóságukban. Az igazságosság még nem tudja létrehozni a testvériség szellemét. Amivel természetesen nem becsüljük le az igazságosság alapvető értékét.

VIII. Korunk Egyházának imádsága. Az Egyháznak joga és kötelessége, hogy mindig újra Isten irgalmáért könyörögjön, annál inkább, minél kevesebb megértést mutatnak ez iránt az emberek. Ezért a pápa körlevelét sürgető felhívással zárja: imádkozzunk Isten irgalmáért az egész emberiség számára! Éppen a megújulás jelenlegi szakaszában semmiképpen sem szabad az Egyháznak csak önmagára gondolnia, hiszen Krisztus „az üdvösség szentségévé” tette a világban (LG 48).

Franz Dander nyomán

TALÁLKOZÁS AZ ÖREGEKKEL A MÜNCHENI LIEBFRAUENDOMBAN

1980. nov. 19.

Kedves idős fivéreim és nővéreim!

Egész különös örömmel tölt el, hogy németországi látogatásom keretében külön imaórában találkozhatom veletek. Úgy jövök hozzátok, mint bizalmas barátaimhoz: hisz tudom, hogy éppen a ti együttérezétek, imátok, áldozatotok is tartótereje apostoli szolgálatomnak. Ezért megindult hálával köszöntelek titeket

itt, Miasszonyunk főszékes müncheni székesegyházában! Külön köszönetem a mélyértelmű üdvözlő szavakért, és kísérő imáтокért ezekben a napokban! Veletek együtt minden kortársatokat is üdvözlöm hazátokban, főleg akik most rádión és televízión keresztül összeköttetésben vannak velünk. „Grüss Gott”, köszöntlek mindnyájatokat, akik az élet vándorútján már nálamnál régebben „viselitek a nap hevét és terhét” (Mt 20,12), nálamnál régebben fáradoztok, hogy találkozzatok az Úrral és hűségesen szolgáljatok neki, nagyban és kicsiben, örömben és bánatban!

1. A pápa áhítatos tisztelettel hajlik meg a kor előtt, és mindenkit arra hív, tegyék meg ezt vele együtt. Az öregkor az élet lépcsőfokainak koronája. Ez hozza meg az aratást, begyűjtését annak, amit az ember tanult és átélt, teljesített és elért, végigszenvedett és kiállt. Mint egy nagy szimfónia zárótételében, az élet nagy témái hatalmas harmóniába torkollanak benne. És ez az összecsengés bölcsességet ad, azt a bölcsességet, amelyért a fiatal Salamon király imádkozik (vö. 1Kir 3,9.11), amelyet döntőbbnek tart a hatalomnál és gazdagságnál, fontosabbnak a szépségnél és egészségnél (vö. Bölcs 7,7.8.10); azt a bölcsességet, amelyről ezt olvassuk az Ószövetség életszabályaiban: „Milyen jól illik az aggastyánhoz a bölcsesség, a tisztos férfiakhoz a megfontoltság és jótanács! Az öregemberek megtisztelő koszorúja a gazdag tapasztalat, dicsőségük pedig az Úr félelme” (Sir 25,5k).

Az öregek mai nemzedékét, tehát titeket, kedves fivéreim és nővéreim, egész különösen is megillet a bölcsességnek ez a megtisztelő koszorúja: Egy részteket két világháborúban mérhetetlenül sok szenvedést élt át, saját életében és másokkal együtt; sokan elveszítették hozzátartozóikat, egészségüket, hivatásukat, otthonukat és hazájukat; ismerni tanultátok az emberi szív szakadékait, de a hősiességre és hitre való képességét és mindig újra kezdő erejét is.

A bölcsesség távolságot ad, de nem világtól elszakadó távolságot. A dolgok fölé emeli az embert, anélkül, hogy megvetné a dolgokat. Isten szemével — és szívével! — láttatja velünk a világot. Képessé tesz, hogy Istennel együtt igent mondjunk, korlátainkra is, múltunkra is, csalódásaival, mulasztásaival és bűneivel együtt. Mert „tudjuk, hogy azoknak, akik az Istent szeretik, minden javukra válik” (Róm 8,28). Ennek a bölcsességnek kiengesztelő erejéből virul ki aztán a jószág, türelem, megértés, és az öregkor ékessége: a humor.

Nagyrabecsült fivéreim és nővéreim, ti magatok tudjátok a legjobban, hogy az életnek ez az értékes aratása, amelyet a Teremtő nektek szánt, nem zavaratalanul birtokolt kincs. Éberséget kíván, gondot, önuralmat, olykor elszánt küzdelmet is. Különbösen nagyon is könnyen megtámadja vagy tönkreteszi a lustaság, a változékonny hangulat, a felületesség, uralomvágy, vagy éppen az elkeseredés. Ne veszítsétek el bátorságotokat, kezdjétek Urunk kegyelmével mindig újra, és vegyétek igénybe az erőforrásokat, amelyeket felajánl nektek a Kenyér és a kiengesztelődés szentségében, az Igehirdetés és az olvasmányok szavaiban és a lelki beszélgetésben!

Itt bizonyára a ti nevetekben is szívből köszönetet mondhatok papjaitoknak, akik munkájukban és szívében igen nagy helyet tartanak fenn az öregek lelki gondozásának. Ezzel egyben egész egyházközségüknek a legjobb szolgálatot teszik, hiszen hűséges imádkozók egész seregét szerzik meg neki.

Lelkipásztoraitok után most pap-kortársaitokhoz szeretnék szólni. Kedves Paptestvéreim! Az egyház köszönetet mond nektek egy élet munkájáért az Úr szőlőjében. Jézus a János-evangéliumban ezt mondja a fiatalabb papoknak: „Mások dolgoztak, és ti az ő munkájukba álltatok be” (Jn 4,38). Nagyrabecsült presbíterek, vigyétek továbbra is az egyház ügyeit az ima papi szolgálatában Isten elé, — „ad Deum, qui laetificat iuventutem vestram” (Zsolt 43,4).

2. Ti, idősebb nemzedékhez tartozó fivéreim és nővéreim, kincsei vagytok az egyháznak, áldás a világnak! Hányszor kell tehermentesítenetek a fiatal szülőket; milyen jól tudjátok bevezetni a kicsinyeket családotok és hazátok történetébe, népmeséitek világába és a hit birodalmába! A fiatalok problémáikkal sokszor könnyebben eltalálnak hozzátok, mint szüleik nemzedékéhez. Fiaitoknak és leányaitoknak nehéz órákban legértékesebb támasza vagytok. Jótanácsal és tettel közreműködtök az egyházi és polgári élet sok területében, egyesületében és intézményében.

Szükséges kiegészítést képviseltek egy olyan világban, amely az ifjúság lendületéért és az úgynevezett „legszebb évek” erejéért lelkesedik, ahol olyan nagyon az számít, ami számba vehető. Arra emlékeztetitek ezt a világot, hogy a megelőző fiatalok és erősek szorgalmának művét építi tovább, és hogy egy napon ő is fiatalabb kezekbe teszi le, amit alkotott. Bennetek válik láthatóvá, hogy az élet értelme nem lehet csak a pénzkeresés és pénzköltés, hogy minden külső cselekvésben egyszersmind valami belsőnek kell megérlelődnie, és minden ideigvalóban valami öröknek, Szent Pál szava szerint: „Mert bár a külső ember romlásnak indult bennünk, a belső napról napra megújul” (2Kor 4,16).

Igen, az öregkor megérdemli áhítatos tiszteletünket. Úgy, amint a Szentírásban ragyog fel, mikor szemünk elé állítja Ábrahámot, mikor Simeont és Annát a Szentcsaládhoz hívja a templomba, mikor a papokat „véneknek” nevezi, mikor az egész teremtés hódolatát a huszonnyégy vén imádásában fogja össze, végül pedig magát Istent „Ösöreg”-nek mondja (Dán 7,9,22).

3. Zenghetne-e valaki nagyobb dicséretet az öregség méltóságáról? De, kedves idős hallgatóim, bizonyára csalódtok lennétek, ha a pápa nem foglalkoznék az öregedésnek egy másik oldalával is; ha csak — bár talán váratlanul — tiszteletben részesítene benneteket, a vigasszal azonban adós maradna. Most éppen ősz van. Ősszel nemcsak az aratást gyűjtik be, nemcsak a színek ünnepi pompája látható, hanem csupaszodnak az ágak, lehullanak, elkorhadnak a levelek; nemcsak lágy, tiszta fény sugárzik, hanem nedves, barátságatlan köd is száll. Éppen így az öregség nemcsak az élet erőteljes végakkordja vagy kiengesztelő foglalatja, hanem a hervadás ideje is, olyan idő, amikor a világ idegenné, az élet teherré, a test pedig kínná válhat az embernek. És így amikor

felszólítalak benneteket: „Vegyétek észre méltóságotokat!”, mindjárt hozzáteszem: „Vegyétek magatokra terheteket!”

A kor terhe a legtöbbeknek elsősorban a test bizonyos elagottsága: az érékek már nem olyan élesek, a tagok nem olyan engedelmesek, a testi szervek érzékenyebbé válnak (vö. Préd 12,3k). Ami fiatalabb éveinkben egy-egy betegség napjaiban történik velünk, az öregén sokszor mindennapos – és éjszakai! – kísérőnké válik. Sok dédelgetett kedves tevékenységünkről végleg le kell mondanunk.

Az emlékezet is megtagadhatja a szolgálatot: már nem könnyen veszünk fel új információkat, sok régi pedig elhalványul. Ezzel a világ elveszíti meghittségét. Saját családunk világa is, ahol a felnőttek élet- és munkafeltételei annyira mások lettek, a fiatalok érdeklődése és kifejezési formái annyira megváltoztak, a gyerekek pedig új dolgokat tanulnak új módszerekkel. Idegenné válik a haza, növekvő városaival, egyre fokozódó forgalmával és sok tekintetben átalakult tájaival. Idegenné a gazdasági élet és a politika világa, névtelenné, áttekinthetetlené a társadalmi és orvosi ellátás világa. És még az a birodalom is, amelynek leginkább otthont kellene számunkra kínálnia, az Egyház élete és tanítása, még az is nem egy dologban idegenné vált soknak közületek, miközben azon igyekszik, hogy megfeleljen a korigénynek, a fiatalabb nemzedékek elvárásának és szükségleteinek.

Úgy érzitek, hogy ez a nehezen érthető világ félreért, sőt sokszor eltaszít benneteket. Nem igényli véleményeteket, közreműködésedeteket, jelenléteteket. Így érzitek, és sajnos néha csakugyan így is van.

4. Mit mondhat itt a pápa? Mivel vigasztaljalak benneteket? Nem akarom könnyen venni a dolgot. Nem akarom ártalmatlan színben tüntetni fel az öregség viszontagságait, gyengeségeiteket és betegségeiteket, gyámoltalanságotokat és elmagányosodástokat. De szeretném veletek együtt kiengesztelő fényben látni őket, – Megváltónk fényében, „aki érettünk vérrel verejtékezett, akit érettünk megostoroztak, akit érettünk tövissel koronáztak.” Az öregkor viszontagságaiban ő szenvedéseitek társa, ti pedig az ő keresztútjának társai vagytok. Egyetlen könnyet sem sírtok el egyedül, egyet sem sírtok el hiába (vö. Zsolt 56,9). Ő szenvedésével megváltotta a szenvedést, ti pedig szenvedésetekkel közreműködtök az ő megváltásában (vö. Kol 1,24). Fogadjátok úgy szenvedéseiteket, mint az ő ölelését, és tegyétek áldássá azzal, hogy Vele együtt az Atya kezéből veszitek, aki rejtélyes, de kétségbevonhatatlan bölcsességében és szeretetében éppen ezzel tesz tökéletesé benneteket. Az érc a tüzes kemencében válik arannyá (vö. 1Pt 1,7); a sajtóban lesz a szőlőből bor.

Ezzel a lelkiülettel azután – amit csak Isten tud megadni nekünk – könnyebb lesz megértéssel fordulni azok felé is, akik hanyagsággal, figyelmetlenséggel, gondatlansággal hozzájárulnak bajainkhoz; megbocsátani azoknak, akik tudatosan, sőt szándékosan fájdalmat okoznak, de azért nem tudják egészen fölmérni, mennyire fáj ez nekünk. Mondjátok a Megfeszítetttel: „Atyám, bocsáss

meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!" (Lk 23,34) Hiszen fölöttünk is kimondatott ez az egyedül megváltó szó.

5. Ezzel a lelkülettel – és ebben az órában ezért imádkozunk egymással és egymás számára – éberem és hálásan fogunk tudomásul venni minden szerető gondolatot, szót és tettet, ami naponta osztályrészünk. Könnyen hozzászokunk ezekhez, s azért könnyen magától értetődőnek vesszük, észre sem vesszük. Ma Szent Erzsébet ünnepét üljük, egy olyan szentét, akit nemzetetek az önfeláldozó felebaráti szeretet szimbólumaként ajándékozott az egész világnak. Magas mintaképe és magasztos pártfogója ő mindazoknak, akik – akár hivatásosan, akár társadalmi munkában, vagy ismerősök és rokonok körében – segítségre szoruló embertársaikat szolgálják, és bennük – akár tudják, akár nem – Krisztussal találkoznak. Kedves öregjeim, ez a ti jutalmatok azoknak, akiknek olyan nem szívesen vagytok terhükre. Alkalom vagytok számukra, hogy találkozzanak az Úrral, hogy önmaguk fölé nőjenek; és amikor feléjük fordultok, egyben részesítitek őket az élet gyümölcseiből, amelyeket bennetek Isten érlel, és amelyekről már szó volt. Ne temessétek hát kéréseiteket csüggeteg, csalódott vagy szemrehányó szívetekbe, hanem teljes magátólértetődéssel jutassátok kifejezésre őket, saját méltóságotok és a másik ember szívében élő jó meggyőződéses tudatában. És örüljetek minden alkalomnak, amikor begyakorolhatjátok a „Köszönöm” királyi szavát, azt a szót, amely minden oltárról ég felé száll, és egyszer örök boldogságunk betöltője lesz.

Így hát minden bizonnyal köszönetet mondhatok veletek együtt mindazoknak, akik sok egyházi, polgári és állami szervezetben, egyesületben, kezdeményezésben, helyi vagy magasabb szinten, a törvényhozásban, ügyintézésben, vagy egyszerűen magánúton fáradnak az idősebb nemzedék javáért, testük és kedélyük ápolásáért, teljes értékű életükért és állandó otthonra találásukért a társadalomban. Különösen azt üdvözlöm ezen a téren elismeréssel, hogy az öregekért való munka mindinkább az öregekkel együtt folytatott munkává lesz.

6. És ezzel megint ott vagyok nálatok, idősebb fivéreim és nővéreim, a vigaszt, amit tőlem vártok. Egy közmondás szerint „Ha magányos vagy, látogass meg valakit, aki még magányosabb!” Ezt a bölcsességet szeretném a szívetekre kötni. Nyíljon meg gondolkodásotok azok felé az útitársaitok felé, akiknek valami tekintetben rosszabbul megy nálatok, akiknek valamiben segíthettek, – beszélgetéssel, egy kéznyújtással, valamiről való gondoskodással, vagy legalább együttérzésetek kifejezésével! Jézus nevében megígérem nektek: erőt és vigaszt fogtok ebben találni (vö. Csel 20,35).

Így egyúttal kicsiben azt gyakoroljátok, ami valamennyien nagyban vagyunk. Egy test vagyunk sok taggal, valamennyien: segítséget hozók és segítséget elfogadók, egészségesebbek és betegebbek, fiatalabbak és öregebbek; azok, akik már megtették a magukét az életben, akik most teszik meg, és akik még csak belenőnek; a fiatalok és a valaha-volt fiatalok; az öregek és a holnapai öregek. Mindannyian együtt alkotjuk Krisztus testének teljességét, és együtt érlelődünk erre a teljességre, „Krisztus férfikorának teljességére” (Ef 4,13).

7. Az utolsó vigasz, amit együtt keresünk, kedves vándortársaim „e siralomnak völgyében“ (Salve Regina), a vigasz a halál arca előtt. Születésünk óta feléje tartunk, de öregkorban évről évre tudatosabbá válik bennünk közelsége, hacsak nem fojtjuk el erőszakkal tudatát gondolatainkban és érzéseinkben. A Teremtő úgy intézte, hogy öregkorban szinte természetes az előkészület a halál elfogadására és kiállítására, egyre könnyebb és mintegy begyakorlódik. Hiszen az öregedés – mint láttuk – lassú búcsúzkodás az élet töretlen telijétől, a világgal való akadálytalan kapcsolattól.

Az élet és a halál nagy iskolája elvezet nem egy nyitott sírhoz, odaállít sok halálos ágy mellé, mielőtt mi magunk jutunk oda, hogy – úgy adja Isten – mások állják körül imádkozva a mienket. Az öregember több ilyen leckeórát vett az élettől, mint a fiatal, egyre gyakrabban él át ilyeneket. Ez az ő nagy előnye a nagy küszöb felé vezető úton, amelyet gyakran egyoldalúan szakadéknak és éjszakának képzelünk.

A mi oldalunkról nem láthatunk át tisztán a küszöbön; de akik megelőztek bennünket, azoknak Isten talán gyakrabban megengedi, mint gondolnánk, hogy az ő szeretetében élve életünket kísérik, gondjukkal körülvegyék. Mély és élő hit sugallatára kapta ennek a városnak egyik temploma védőszent gyanánt „az elhunytak temploma“ (Allerseelen-Kirche) nevet. És a két római német templom: „Temetőbeli Szűz Mária“ és „A szegény lelkek Szűz Máriája“. Minél inkább elérkeznek látható környezetünk emberei segítőképességük határához, annál inkább lássuk meg Isten szeretetének követeit azokban, akik már átmentek a halálon, és odaát várnak ránk: a szentek, főleg személyes védőszentünk, valamint elhunyt hozzátartozóink és barátaink, akik reményünk szerint Isten irgalmában otthonra leltek.

Sokan közületek, kedves nővéreim és fivéreim, elveszítették élettársuk látható közelségét. Lelkipásztori kérelmem hozzájuk: Engedjétek mindig tudatosabban, hogy Isten legyen élettársatok, akkor egyben azzal is kapcsolatban vagytok, akit egykor útitársatokul adott, és aki most maga is Benne találta meg középpontját.

Istennel való bizalmas viszony nélkül végső soron nincsen vigasz a halálban. Hiszen éppen ezt akarja Ő a halállal: hogy legalább életünknek ebben az egyetlen magasztos órájában ejtsük magunkat teljesen az ő szeretetébe, anélkül, hogy bármi más biztonságunk volna, mint éppen ez a szeretet. Hogy is mutathatnánk meg neki jobban a hitünket, reményünket, szeretetünket!

Egy utolsó gondolat ebben az összefüggésben; bizonyára sokatok szívéből fakad. Maga a halál is vigasz! Ez a földi élet, még ha nem is lenne „siralom-völgye“, nem adhatna számunkra örökké otthont. Mind jobban fogsággá, „számkivetéssé“ válnék (vö. Salve Regina). Mert „minden mulandó csak hasonlat“ (Goethe: Faust zárókórusa)! Ajkunkra tolulnak hát Szent Ágoston soha el nem halványuló szavai: „Magadnak teremtettél minket, Urunk, és nyugtalan a szívünk, míg Benned meg nem nyugszik!“ (Vallomások I, 1,1).

Nincsenek tehát halálra szántak és az úgynevezett életben állók. Valamennyien egy születés, átváltozás előtt állunk, az Olajfák hegyén térdelő Jézussal együtt félünk ennek fájdalmaiktól, de már magunkban hordjuk sugárzó befejezését, mióta a keresztségben belemerültünk Jézus halálába és győzelmébe (vö. Róm 6,3-6; Kol 2,12).

Mindannyitokkal, veletek itt a Liebfrauen templomban, veletek a rádió és a tévékészülék mellett, mindenkiel, akikkel ezekben az áldott napokban találkozhattam, ennek a szép országnak minden polgárával és vendégével, minden hívővel és minden kereső helyett, a gyermekekkel és fiatalokkal, a felnőttekkel és az öregekkel, a búcsúnak ebben az órájában imává szeretném formálni elmékedésünket:

Anyám méhétől oltalmam te voltál,
Ne vess el, hogyha megöregszem,
ha gyengülök, ne feledkezz el rólam. (Zsolt 71,6.9)

„Adj kegyesen békét napjainkban, hogy irgalmadból mindenkor bűn és baj nélkül éljünk, míg reménykedve várjuk az örök boldogságot, és Megváltónknak, Jézus Krisztusnak dicsőséges eljöttét.” (A szentmise szövegéből.)

És a Liebfrauen dómban imánkat – amelyet mindig Jézus Lelkében monduk, mindig csak Jézus által intézünk az Atyához – egybekapcsoljuk annak imájával, aki mint a megváltottak elseje Anyánk és Nővérünk: „Asszonyunk Szűz Mária, Istennek szent Anyja, imádkozzál érettünk bűnösökért – most és halálunk óráján! Amen.”

AZ OSZTRÁK PÜSPÖKI KAR KÖRLEVELE A „FOGYATÉKOSOK ÉVÉRE“

Az 1981-es évet az ENSZ „a fogyatékosok évének” nyilvánította. Örömmel ismerhetjük el, hogy ezzel ősi keresztény ügyet karolt fel.

Megalapozott becslés szerint a világ népességének csaknem 10^{0/0}-a valamiképpen csökkent képességű. Testi, szellemi, lelki és társadalmi károsulás következtében sok ember gyermekségétől fogva, gyakran tartósan kezelésre, segítségre szorul. A fogyatékos embernek nehezebb esik, hogy a társadalom teljes értékű tagjának tudja magát. Különösképpen nem találja helyét az olyan társadalomban, amely az embert sokszor csak munkateljesítménye szerint értékeli. A teljes képességeikkel rendelkező emberek a csökkent képességekkel gyakran érzetik fölényüket, és különféle, sokszor ugyancsak kérdéses önigazolásokkal zárkóznak el előlük. Még az is megtörtént, hogy egyesek megbotránkoztak az istentiszteleten való jelenlétükön, azzal az álszent indokolással, hogy ez az áhítatot zavarja. Egyesek pénzadományjal és részvénytulajánossággal próbálnak közeledni hozzájuk, olyan módon, ami inkább nyomasztó, mint boldogító. A fogyatékos gyakran idegenkedik attól, hogy a magafajtaikon túl kapcsolatokat keressen, pedig él benne a vágy, hogy őt is éppen úgy kezeljék, mint má-

sokat. A fogyatékosok azt akarják, hogy a társadalom egyenjogú tagjaiként fogadják el őket.

Az evangélium nagyon egyértelmű irányítást ad nekünk ebben a kérdésben. Jézus Lukács evangéliuma szerint Izajás prófétánál találja felvázolva életprogramját, ezekben a szavakban: „Az Úr Lele van rajtam, mert föltek engem. Elküldött, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek, hirdessem a fogyoknak a szabadulást, a vakoknak a látást, hogy felszabadítsam az elnyomottakat, és hirdessem: az Úr esztendeje elérkezett.” (Lk 4,18k; Iz 61,9.) Jézus különösen azok felé fordult, akik környezetében még az istentiszteleti gyülekezetből is ki voltak zárva: a nyomorékok, bénák és vakok felé. Személyesen törődött velük, keresve a közvetlen találkozást. Ezzel mutatta meg, hogy mindenkinek elérkezett Isten uralma, országa, amelyet ő mint Isten szerető igralmának meghívását hirdetett. Gyógyító erejével sokakat megszabadított fogyatékoságuktól, ha nem is mindenkit. De még ennél is többet tett. Helyettesítő módon szenvedett a szenvedőkért, s még a halált is magára vette (Mt 8,17; Iz 53,4). Szenvédeése termékennyé vált az emberiség számára, mert engedelmes szeretettel vette föl keresztjét üdvösségükért (Jn 10,17k).

A hívők a szentségekben titokzatosan és mégis valóságosan egyesülnek a szenvedést kiállott és megdicsőült Krisztussal. A szentségi közösségben válik az Egyház különösképpen Krisztus testévé. Főképp az Eukarisztiában vonja be Krisztus az embereket – fogyatékosokat és nem fogyatékosokat – életébe és akaratába, hogy szenvedésük és fogyatékoságuk elfogadása által közreműködjenek a világ üdvösségén (vö. Kol 1,24). A keresztet, amelyet a fogyatékosok Krisztust követve magukra vesznek, Isten elfogadja a világ üdvösségére.

A fogyatékos hitéből tudhatja, hogy nem haszontalan az emberek számára, hanem inkább Isten elhivatottja, és nagy feladatot tölt be. Krisztussal egyesülve még tanúságot is tehet az ő erejéről higgadságával és örvendező türelmével. Az egyházközség és vezetői ezért igyekezni fognak, hogy megnyissák a fogyatékosok útját a templom, főleg pedig a szentségek felé, megkönnyítsék és előmozdítsák ezt ott, ahol eddig akadályok nehezítették a fáradozásokat. Az egyházközség megvallja a szenvedő Krisztust: nem zárhatja hát ki fogyatékoságban szenvedő embertársait az egyházi élet legfontosabb területéről. Ezért különös figyelmet kell fordítani fogyatékos gyermekek gyónási, elsőáldozási és bérnálási előkészítésére, együttműködésben a megfelelő iskolák hitoktatásával. Újra kell értékelni és támogatni a fogyatékosok, pl. süketek és vakok érdekeit szolgáló lelkipásztori és karitatív intézményeket.

Az a fogyatékos, aki Krisztussal hívő igen-t mond életsorsára, tanúságot tesz az igazi emberi értékrendről. Talán ezáltal mások ismét belátják, hogy az ember értéke és méltósága az erkölcsi értékekben rejlik, és az emberi tökéletesedés nagyobb dolog, mint a sikeres teljesítmény. A fogyatékosok éve legyen az eszmélődés éve az ember létéről és értékrendjéről. Elmélkedjünk azon is, hogy minden egészséges előbb-utóbb fogyatékosá, sőt súlyosan fogyaté-

kossá válik, legalábbis betegsége, főleg utolsó betegsége idején, és akkor már csak a helyes értékrend számít.

Nem dicsőítjük mindezzel a szenvedést és fogyatékoságot mint önértéket? Csak a természetfölöttivel és a túlvilággal vigasztaljuk a fogyatékosokat? Nem, semmiképpen sem. A szenvedés rossz. Jézus beavatkozott ebbe a rosszba, és gyógyította a rokkantakat. Az Egyháznak is rendelkezésre kell bocsátania mindazt, ami hatalmában áll, hogy könnyítsen a fogyatékosok sorsán. Így akarja Krisztus jóhíre, aki „érettünk emberekért, a mi üdvösségünkért” emberré lett, és megváltó művével helyreállította az embernek Isten elgondolta méltóságát. A szenvedő, rokkant ember is megőrzi elpusztíthatatlan méltóságát és azt a jogát, hogy emberhez méltóan élhessen. Ha a fogyatékoságot csak egynek tekintik az emberi lét sok formája közül, akkor fennáll a veszély, hogy nem marad meg a fogyatékos embereknek az élethez való joga.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy az ENSZ a „fogyatékosok éve” által az egész világon a fogyatékosokra akarja irányítani az emberek segítő készségét. Nemcsak a már rokkantakra fordítanak figyelmet, hanem a megrokkulás gyökereire is, mint pl. a háború, az egészségre káros környezetszennyeződés, mértéktelen alkoholfogyasztás, a kábítószeres problémája, az emberi életért való felelősség a közúti közlekedésben.

Köszönetet mondunk a különféle intézmények minden felelősének, köszönetet minden embernek, akik síkra szállnak a személyiség kifejlődése, emberhez méltó életre való joga mellett, mindenki számára, nemcsak a teljesítőképeseknek, a sikereseknek. Köszönetünk illeti az orvosokat és gyógykezelőket, a fogyatékos otthonok ápolószemélyzetét, akik szerető, együttérző bánásmóddal megkönnyítik sorsukat, a fogyatékos gyermekek és fiatalok tanerőit különleges iskoláikban és otthonaikban, akik sok-sok türelemmel és szeretettel fáradoznak az emberi társadalomban való beilleszkedésükön. Szeretnénk egy bátorító szót intézni magukhoz a fogyatékosokhoz és családjukhoz. Az életükre kimondott, sokszor hősies „igen”-nel példaképeink nehéz órákban, kísértésekben, erőt adnak, hogy kitartsunk és ne essünk kétségbe. Ezért az egyházközségekre nézve fontos, hogy a fogyatékosok családját és őket magukat bevezessék a plébániai életbe, és úgy bánjanak velük, hogy érezzék értéküket, s alkalomadtán a mi hátlánkat is.

„A fogyatékosok éve” ébresszen újra tudatára bennünket keresztényeket Krisztus egy ügyének. A Szentháromság egy Isten adja áldását, hogy gyümölcsöző legyen.

EURÓPA TÁRSVÉDŐSZENTJEI: SZENT CIRILL ÉS METÓD

II. János Pál pápa 1980. dec. 31-én kelt, „Egregiae virtutis” kezdetű apostoli levelében a szlávok két nagy apostolát Szent Benedekkel együtt Európa védőszentjeivé nyilvánította. 1980 Cirill és Metód kettős jubileumi éve volt: száz éve vezette be XIII. Leó pápa ünnepüket az egész katolikus Egyházba, és 1100 éve hagyta jóvá dicsőrével VIII.

János pápa a szláv nyelv használatát a liturgiában. A Szalonikiból származó két görög testvér szoros kapcsolatban állt az akkor virágjában lévő konstantinápolyi patriarkátussal. Szerzeteséletükkel összekötötték a missziós munkát a szláv népek között; ennek érdekében lefordították nyelvükre a szent könyveket, és így megvetették kultúrájuk alapját („cirill betű”), vagyis joggal tekinthetők a kultúra atyjának is Európa jelentős részében. Teljes összhangban munkálkodtak nemcsak Konstantinápolyal, ahonnét küldetésüket kapták, hanem Péter római székével is. Cirill éppen Rómában is halt meg (869. febr. 14-én), és a Szent Kelemen templomban nyugszik; Metód a pápa óhajára még 28 évig, haláláig folytatta apostoli tevékenységét Morvaországban. — E történelmi bevezetés után a pápa felsorolja az okokat, amelyek erre a nagyjelentőségű lépésre indították.

Az Egyház idén ünnepli Szent Benedek születésének 1500. évfordulóját, akit tiszteletreméltó elődöm, VI. Pál 1964-ben Európa védőszentjévé nyilvánított. Úgy látszott, világosabban előtűnik az oltalom, amelyben Európa részesül, ha a Nyugat szent pátriarkájának nagyszerű műve mellé odaállítjuk Cirill és Metód, a két fivér kiváló érdemeit. Valóban sokféle ok szól emellett, a régi és újabb történelemből egyaránt; teológiai, egyházi és kulturális alapjuk európai föld-részünk történelmében rejlik. Ezért kívánom, hogy a Szent Benedek különös emlékezetére szentelt év bevégződése előtt, XIII. Leó enciklikájának 100. évfordulóján, megjelenjék ez az írás, amellyel Szent Cirillt és Metódot Európa társvédőszentjeivé nyilvánítjuk, és így a felsorolt okok méltánylásban részesüljenek.

Ha ui. földrajzi egészében nézzük Európát, akkor azt mondhatnánk: min-denekelőtt a keresztény hagyomány két áramlata kapcsolódott össze, hogy létrehozza. E két áramlattal az emberi kultúrának is két különböző formája, faja jött létre, egyik kiegészíti a másikat. Szent Benedek — akinek tekintélye nemcsak Európában, főleg Nyugat- és Közép-Európában érvényesült, hanem a bencés kolostorok által a föld más részein is jelentőssé vált — mintegy annak a kultúrának volt feje, amely Rómából, tehát Péter utódának székétől áradt ki. A Szalonikiból való szent fivérek viszont mindenekelőtt a régi görög bölcses-séget és kultúrát ismertették meg; továbbá megmutatták a konstantinápolyi egyház és a keleti hagyomány jelentőségét. Ez a hagyomány mélyen beleágya-zódott az európai kontinens keleti részén élő népek vallásosságába és kultúrá-jába egyaránt.

És minthogy ma, annyi évszázaddal az egyházzsakadás — Kelet és Nyugat, Róma és Konstantinápoly elszakadása — után, a második vatikáni zsinat óta már sok minden történt a teljes egység érdekében, teljesen az „idők jeleinek” megfelelő lépés, ha Szent Benedek mellett Szent Cirillt és Metódot Európa társ-védőszentjeivé tesszük. Annál is inkább, mert abban az évben történik, amikor a két egyház, a katolikus és az ortodox, párbeszédük döntő szakaszába érke-zett. (A dialógus, János apostol és evangélista emlékezetére, Patmosz híres szigetén kezdődött.) Mert ennek a nyilatkozatnak is az a célja, hogy emlékeze-tessé tegye e dátumot a jövendő korok számára.

Az is egyik szándéka, hogy korunk emberei fölismerjék, milyen kiemelkedő jelentőségű az evangélium hirdetése, amelyet Jézus Krisztus az egyházakra

bízott. Ennek terjesztéséért vállalt e két fivér, a szlávok apostolai, annyi fáradtságot. Mert az evangéliumi üzenet volt az út és az alap ahhoz, hogy a születő Európa különféle népei kölcsönösen elismerték egymást és összenőttek. Ilyenformán a vallásosság és kultúra közös örökségét képviselte, amely a mai Európára is átszarmazott.

Ezért kívánom, hogy a legfőlségesebb Szentháromság jóságos irgalmából, az Istenanya és minden szentek közbenjárásával tűnjön el minden, ami az egyházakat, a népeket és nemzeteket elválasztja. Legyen a hagyományok és kultúrák sokfélesége, különbözősége inkább a kölcsönös kiegészülés bizonyosága mindabban, amit a közös szellemi gazdagság létrehozott.

Ennek a vallási gazdagságnak tudata – amely különféle utakon vált Európa egyes népeinek örökségévé – érje el azt is, hogy nemzedékünk tartson ki más nemzetek jogainak kellő tiszteletében és figyelembe vételében, valamint a béke keresésében; törődjön lankadatlanul mindenki közös javával és a jövőndő nemzedékek sorsával.

Ezért lelkiismeretes mérlegelés és érett megfontolás után, apostoli teljhatalmamnál fogva ezzel az írással Szent Cirillt és Metódot minden időkre egész Európa égi társvédőszentjeivé nyilvánítom Istennél, megadva nekik mindazt a tiszteletet és liturgikus kiváltságot, ami a legfontosabb helyi szenteket jogilag megilleti. Békesség a jóakarató embereknek!

A Szentatya febr. 14-én, a két szent ünnepén, maga mondott szentmisét a nekik szentelt római templomban, s homíliájában ismét hangsúlyozta missziójuk jelentőségét, valamint az ortodox egyházzal folytatott párbeszéd fontosságát.

Európai magyar papi lelkigyakorlat
aug. 17-én estétől 21-én délig
Hely: Innsbruck, Haus der Begegnung
Vezeti: Dr. Mester István, Róma
Jelentkezés „Szolgálat”, A-9800 Spittal/Drau

A PÁPA NYUGATNÉMETORSZÁGI ÚTJA

A Szentatyát nyolcadik nagy külföldi utazása (1980. nov. 15–19.) Európa szívébe, közvetlen szomszédságunkba vitte. Sokat hallottunk a megelőző aggodalmakról és nehézségekről is. De „a pápa személyisége és a tömegek lelkesedése tisztára söpörte a terepet” – írja egy pap.

Az előkészítés német alapossággal történt. Ahogy valaki tréfásan írta, legszívesebben az ottjártáról szóló albumokat is már előre kiadták volna... Különleges postabélyegzőktől a kocsik parkolási helyének kijelöléséig és az ernyőhasználat megtiltásáig mindenről írásban intézkedtek. Percre megszabott napirend mutatta a pápa öt napjának programját. (Előre sejteni lehetett, hogy ő ettől nem nagyon zavartatja magát, s úgy látszik, ezt nem is vették rossz néven tőle.) Hála Istennek, a lelki előkészület is mélyreható volt. Imádság mellett a püspökök bőjtje is felhívták híveiket. Volt kolostor, ahol péntekenként kenyéren, vizen és főtt krumplin böjtöltek. Gyűjtési akciót indítottak a Száhel-övezet javára, eredményét átadták a pápának. Négy füzet jelent meg a hívek közti terjesztésre; köztük az a kis német egyháztörténet, amely valóban nem éppen ökumenikus hangnemben tárgyalta Luthert és a reformációt, nagy felháborodást kelte evangélikus körökben. Mint kiderült, a püspökök nem olvasták az ajánlott munkát.

Bonn kivételével – itt csak egy estét és éjszakát töltött a pápa, s ez az este az evangélikus államelnökkel és az állami élet vezetőivel való találkozásra szolgált – minden városban szabadtéri misét mondott. Kölnben elsősorban a családoknak, Osnabrückben a diaszpórávidék hívőinek, Mainzban a munkásoknak, Fuldában a papoknak és papnövendékeknek, másnap pedig a laikus tanácsok és katolikus egyesületek tagjainak, Altöttingben a férfi és női szerzeteseknek, Münchenben a fiataloknak. A novemberi zord időjárás bizony nem kedvezett. A pápa az eső ellen ugyan védve volt, de a szél kíméletlenül tépkedte. Edzett fizikumával egykedvűen viselte mindezt, példát adva a mindenütt nagy számban megjelent résztvevőknek, akiknek kintarása viszont őt magát is megindította; még utólag is ismételten megköszönte. Nagy taps és derűtség fogadta megjegyzését az osnabrücker mise végén: „Remélem, nem áztatok bőrig!” Köln közeléből írják: „Egyszerű munkásaink a házból reggel 6-kor mentek el, és este 8-ra értek csuromvizesen haza. Egyikük azt mondta: nem számít, hogy egész nap esett, nem cserélném el ezt a napot semmivel. Három gyermekével volt ott. Nemcsak a Szentatyá rendítette meg, de a tömeg mély megilletődöttsége is. Sokan sírtak.”

A nagy nyilvános istentiszteletek mellett hét találkozó szerepelt különböző társadalmi csoportokkal: a tudomány embereivel és egyetemi hallgatókkal (Köln), művészekkel és újságírókkal (München), főhivatásként egyházi szolgálatban álló világiakkal (Fulda), ott élő külföldiekkel és külön a lengyelekkel (Mainz), fogyatékosokkal (Osnabrück), öregekkel (München). Természetesen külön találkozott Fuldában a német püspöki karral, valamint a katolikusok központi bizottságának képviselőivel.

A látogatás erősen az ökumenikus kapcsolatok jegyében állott. Mainzban a különféle vallások képviselőivel, majd külön az evangélikusokkal beszélgetett, Osnabrückben a zsidók küldöttségét fogadta. Ökumenikus szempontból a pápa ottani tartózkodása általános megelégedettséget váltott ki. Látványos eredményeket természetesen egyik fél sem várt. Megbeszélték viszont egy katolikus–evangélikus vegyesbizottság megalakulását, ami február elején tíz taggal már meg is történt. Nagy hatással volt az evangélikusokra a Szentatya egyszerűsége, közvetlensége, szerénysége, egyes kijelentései és főleg odafordulásának stílusa. Elmondta, hogy látogatásának egyik oka az augsburgi hitvallás 450 éves évfordulója. Münchenben megemlékezett az evangélikusok épp aznapra eső bűnbánati ünnepéről, és kérte, „foglalják be ennek a napnak imáiba katolikus testvéreiket is, valamint testvérüket, János Pált és szolgálatát.” Hasonló természetes kis gesztusok végigkísérték egész útját, őszinte testvéri lelkületről tanúskodva, és ezt viszont is kiváltva. Az egyik összefoglaló cikk látogatásáról ezzel a szellemes címmel jelent meg: „A pápa katolikus” (értsd: egyetemes és minden szívhez szól).

A pápa minden útja egy-egy nagy katekézis. „Legmélyebb benyomásom az volt, hogy szemléltető oktatást adott a kereszténységből és a lelkipásztorkodásból. Ezt pedig csak személyes jelenlétével teheti” – írja egy világi. A különféle társadalmi csoportok mindegyikének tud mindig valami megbecsülőt, bátorítót, útmutatót mondani. A sokfelől szorongatott német püspökök szinte hallhatón füllélegzettek fuldai nagy beszéde alatt. Igazán úgy szólt papjaihoz, mint jó atya, semmit sem kendőzve el hivatásuk nehézségeiből, de sugározva annak természetfölötti boldogságát. Altötting híres Mária-kegyhelyén nagyon otthon érezte magát, beszédét is mindegyre megszakította a helyeslő taps. Bájos epizód: vacsora után a rendházban egy öreg kapucinus várta a folyosón, s hegedűjén lengyel dalokat játszott. Ő természetesen rögtön énekelni kezdett. A végén megölelte az öreget, és meleg köszönetet mondott az igazi franciskánus ötletért. A müncheni öregek is aligha felejtik el mélységes tisztelettől ájtárt szavait. A Liebfrauentombba bemenet és kijövet kezét nyújtott az útját szegélyező tolókcsis, vak, rokkant embereknek, pedig hát a protokoll szerint már a repülőtéren kellett volna lennie. De ezek az emberek most fontosabbak voltak neki, mint a bajor kormány tagjai, akik ott várták, hogy elbúcsúztassák. A repülőtéren is: miután sorban elköszönt a püspököktől, előkelőségektől, mindenki azt hitte, most bezáll a gépbe. De nem. Visszafordult, és megindult, hogy kézfóval búcsúzzék a másik oldalon álló repülőtéri szerelőktől.

Külön figyelmet szentelt beszédeiben a németek sajátos problémáinak. A tudomány embereihez szólva sajnálatos, de meghaladott múltnak nyilvánította azt a korszakot, amikor az egyház védekező álláspontot foglalt el a természet-tudományokkal szemben, és ez kölcsönös elidegenedésre vezetett. Hit és tudomány nem áll ellentmondásban; a vallásos embernek ne legyen a tudománnyal szemben kisebbségi érzete, a tudomány pedig lássa be, hogy önmagában, a hit nélkül nem képes megtalálni az emberi élet értelmét. — Erkölcsi téren erőteljesen védelmébe vette a családot, és élesztgette a szociális lelkiismeretet. Rámutatott a világ szenvedőivel való szolidaritás kötelességére, a jóléti társadalom veszélyeire. De elismerő és bátorító szavakat is talált arra a szerepre, amelyet a német nemzet „a szeretet civilizációja” építésében betölthet.

Nem hiányoztak a bensőséges ima pillanatai sem, amiben a Szentatyát a nagy nyilvánosság cseppet sem zavarta: Kölnben Nagy Szent Albert és Kolping Adolf sírjánál, Münchenben a nagy Mária-szobornál, Altöttingben a kegykép előtt és a szent portás testvér, Parzhami Konrád cellájában éjszakázva.

„Akik csak a látogatással járó kiadások meglátásáig jutottak, előtte sokat beszéltek, — utána nem volt ez főtéma. A nagy többségnek többet adott, mint „érdekességet”. Sok szónál többet mondták számomra a képernyőn látható arcok, „ellopott” pillanatok” — írja egy tévénező. A statisztika szerint 11 millió ember követte így a pápa útját, s közülük 88 % pozitív benyomást kapott. Természetes viselkedése, kedvessége nagy hatást tett a kissé merevebb németekre. Igen kedvező benyomást keltett jó német kiejtése, meggondolt, nyomatékos beszéde is. Külön hálával fogadták felhívását a nov. 3-án elrabolt 11 éves Cornelia Becker érdekében; sajnos a kislány akkor már — mint utóbb kiderült — halott volt.

Mindent összevéve: a pápa vonzó egyénisége ismét „csatát nyert” Németországban. Egyénisége? De hiszen ez mindenestül felolvad szolgálatában! Találónan írja valaki: „A Szentatya nem népszerűséget keres, nem az utazás maga vonzza. Száz százalékosan átadja magát, erejét, egészségét, minden percét Krisztusnak és az ő ügyének. Ezt a mamutprogramot, ezt a túlfeszített, de amellett semmi idegességet, kapkodást vagy bizonytalanságot nem mutató munkatempót csakis egy magasabb, egy szent cél érdekében lehet kibírni.” Hogy azonban látogatása — amelyet ő maga „történelmi jelentőségűnek” tart — a lelkekben és a német társadalomban tartós gyümölcsöket hozzon, ahhoz mindannyiunk imájára van továbbra is szükség.

S. M.

SZÍNÉRŐL SZÍNRE

Az utóbbi évtizedekben az ember „végső dolgairól” szóló egész tanítást újonnan kellett átgondolni. Ezért mondhatta tréfásan egy teológus: „Menny és pokol átalakítás miatt zárva.”

Arra a kérdésre: tulajdonképpen mi történik a halál pillanatában, szinte egyidejűleg kísérelt meg felelni több teológus: A halál pillanatában nyílik lehetőség az egész ember első teljes személyi cselekvésére. Azaz: amikor a lélek elhagyja a testet, hirtelen ráébred tiszta szellemi mivoltára, és minden megvilágosodik benne. Egy pillanat alatt megért mindent, amit a teremtetett szellem megérthet. Egész életét egységbe foglalva maga előtt látja, fölfedezi benne Krisztus hívását, és vezetését. Ott áll a világ egésze előtt, és látja, hogyan világlik fel benne a feltámadott Krisztus mint a világ végső titka. — A halálban az ember teljesen szabaddá, teljesen „tudóvá” válik, és képes meghozni végleges döntését. Ez a döntés életének legvilágosabb találkozása Krisztussal. És a halálban meghozott döntés mindenkorra érvényes marad, hiszen teljes lényét adta bele. Így fog élni most már mindörökké.

Önkéntelenül eszünkbe jut a halál ősi szimbóluma: a születés képe. Születéskor a gyermek mondhatni erőszakosan elhagyni kényszerül a zárt anyaölt, védőotthonát. Ugyanakkor megnyílik számára egy egészen új másik világ: a fény, a színek, a jelenségek, a részvét, a szeretet világa. — Amikor Krisztus meghalt a kereszten és a szűk sírkamrába fektették, akkor született meg a feltámadt Krisztus. Ha egy ember meghal, akkor — a mindenható Isten akaratára szerint — megszületik a feltámadt ember.

A független és szabad, örök időkre szóló döntés a legszeretőbb Arc színe előtt történik, amelynek égen-földön nincs párja: az örök Isten szeretete előtt.

Különítélet

„Az Atya nem ítél senkit sem, hanem az ítéletet egészen a Fiúra bízta” (Jn 5,22). Az örökkévaló Krisztus, a Kosmos középpontja előtt álló embernek csak két lehetősége van: igent vagy nemet mondhat Neki. Az igennel megmenti, a nemmel elítéli saját magát.

Tehát senkit sem azért ítélnék el, mert a véletlen úgy akarta, — mert az illető szerencsétlenség következtében hirtelen halállal halt meg, — mert földi életében sohasem ismerte föl helyesen Istent, — mert olyan családba született bele, ahol nem kapott szeretetet, és így Isten lényegét sem érthette meg, — mert szembe fordult Istennel, akiben csak a Törvény istenét látta, — mert az emberek félreismerték, kiközösítették, s ezért mindenki ellen, Isten ellen is fellázadt.

Ebből nagy horderejű következmények folynak:

- 1) Senki sem üdvözülni azért, mert jámbor szülei voltak,
  - mert nyárspolgári előítéletei megóvták a rossz elkövetésétől, holott szívesen megtette volna,
  - mert szerencséjére olyan földrészen nőtt fel, ahol még lehet valamit hallani Krisztusról, jóllehet emberek milliárdjai, köztük talán nálánál jobbak, nélkülözik ezt az esélyt,
  - mert történetesen vonzó jelenség volt, és így megtapasztalta, mit jelent, ha az embert szeretik, következésképpen nem esett nehezére Isten szeretetében sem hinni.

Aki másképpen gondolkodik, az nem tudja, mit jelent az üdvösség, az örök-re szóló „megistenülés“.

2) Minden ember számára lehetőség nyílik, hogy legalább egyszer találkozzék a feltámadott Krisztussal, és személyesen megismerje őt. Meglesz rá a módjuk

- a pogányoknak is, azok milliárdjainak, akik még sohasem hallottak Krisztusról,
- a pogánnyá vált keresztényeknek is, akiknek talán olyan unalmas és a valóságtól idegen Istent hirdettünk, hogy sohasem tudták megszeretni,
- azoknak az embereknek is, akik vallási és erkölcsi téren egyszerűen kisgyerekek maradtak, bár sikeresen tájékozódnak a mai élet bonyolult szövedékében,
- azoknak is, akik gyűlölik az Istent,
- a gyengeelméjűeknek, a fejlődésben elmaradottaknak is, akik sohasem jutottak értelmes hitre,
- a meg nem született vagy keresztség nélkül meghalt gyermekeknek is,
- és végül nekünk magunknak is, akik túlságosan gyengék vagyunk a jó megtételére, akiknek szíve olyan hideg és üres tud maradni.

Eszerint az elmélet szerint mindenkinek lehetséges a Krisztussal való teljes, személyes találkozásban üdvösségre jutnia.

3) Mindnyájunknak éberem kell maradnunk. Mert ki vagy mi biztosít bennünket, hogy helyesen fogunk dönteni a halálban? A döntés kimenetele tőlünk függ. És Krisztushoz térésünk őszinteségének nincs más mércéje, mint a mai, a mostani megtérés. A jelenben kell elkezdenünk azt, ami a jövőben szeretnénk lenni. Életünk sok kis részletdöntésével kell előkészülnünk az utolsó nagy döntésre.

Az élet: begyakorlás az ítéletbe. Saját magunkat kell törvény elé állítanunk. Ennek az elővételezett döntésnek mindennemű halogatása élethazugság. Nem élhetünk csak úgy gondtalanul, mindent a végső döntésre hagyva. Ki kezkesedik arról, hogy a végnél még megfordíthatjuk egész életünk irányát? A kezesség csak mi magunk vagyunk. Tőlünk, csakis tőlünk függ, hogy az örök Krisztus előtt elfitéljük vagy megmentjük-e magunkat. De életünknek ezt a legszabadabb, legvégső döntését meg kell tanulnunk – itt és ma. Mert az örök isteni Bíró előtt magunk fogjuk kimondani ítéletünket.

A tisztítótűz

Nem kell-e akkor a tisztítótűz minden groteszk elképzelésével felhagynunk, – mintha valami óriási kínzókamra lenne, panaszkodó, jajgató teremtményekkel?

Isten gondolatai egészen más nagyságrendűek. Nem gondolhatnánk-e el a tisztítótűzet mint pillanatnyi folyamatot? végső tisztulásunk pillanatát?

Ha az ember az örökkévaló Krisztus elé lép, akkor Isten végtelen Szeretete előtt találja magát. És ugye már az emberi szeretet is égethet, elégethet, kiégethet belőlünk sok mindent? – Isten végtelen szeretete rátekint az előtte álló emberre. Pillantása behatol létének legbensejébe, rejtett lényegébe. A találkozás Istennel Krisztus tűztekinetében egyfelől szeretetre való képességünk legmagasabb beteljesedése, másfelől viszont a legkeservesebb kín is. Eszerint a tisztító tűz a Krisztus szeretetének tűzén való áthatolást jelentené. Azt mondjuk: a tekintet ölni képes – és ha Krisztus szeretetének tűztekinete esik az emberre?

Isten iránti szeretetünk még mintegy el van temetve bennünk: ránehezednek önzésünk rétegei, lerakódásai, bűneink maradványai. Tisztára kell égetni. Mindaddig, míg minden réteg eltűnt, és feltör az emberben a tiszta, tökéletes Isten-szeretet. Minél keményebbek, súlyosabbak ezek a lerakódások, annál fájdalmasabb az áttörés Krisztus felé.

Tisztulásra szükség van. Minden embernél. És miért ne kellene minden embernek más és más intenzitású tisztulási folyamaton átmennie a halál pillanatában?

Isten gondolatai egészen más nagyságrendűek. Krisztus tűztekinete képes végbevinni örök boldogságunk csodáját.

De ha a tisztító tűzben való tisztulás pillanatnyi folyamat, miért imádkozunk akkor halottainkért? Hiszen imánk ilyenformán elkésik?

Istennél azonban nincs idő. Őbenne minden jelen. Egyidejű az illető halála és a mi imánk. A szeretett személy az ő számára abban a pillanatban hal meg, amikor mi imádkozunk érte. Közbenjárásunk nem jöhet későn, mert Istenben nincs „azelőtt” és „azután”. A halottért mondott segítő imánk mindig a kellő pillanatban érkezik, akkor is, ha évtizedekkel halála után imádkozunk. Az ő ideje mindig egyben a miénk is. Döntése mindig „most” történik, akkor is, ha már rég az örök boldogságban él. Életünk minden pillanatában támogathatjuk életének legnagyobb döntését.

Johannes Rosche († 1979)

PÁRHUZAMOK A FOGYATÉKOSOK 1981-ES NEMZETKÖZI ÉVE ALKALMÁBÓL

1979 a gyermekeké volt: Nemzetközi Gyermekev. 1981 a fogyatékosoké. Az év mottója: „Teljes részvétel és egyenlőség”, azaz a fogyatékosok tényleges egyenjogúságának biztosítása és közösségi életünkbe való bekapcsolása, ill. bekapcsolódása.

E kettős célkitűzés a múlt fő hibáinak kiküszöbölésére ösztökél. Egy rövid számadás hamar fényt vet a gyengékre. Az egyik hiba, hogy a fogyatékosnak vagy joga nem volt, vagy lehetősége, hogy jogát élvezhesse. Természetesnek vettük például, hogy egy tolókkocsi kívülrekedt a középületeken vagy nyilvános járműveken megfelelő lépcsők, felvonó hiányában, esetleg szűk ajtók miatt, feledve, hogy a közszolgáltatások a fogyatékosokat is megilletik. Avagy: ma is igen kevesen gondoljuk meg, milyen jelentőségük

van a 20. században, a tudás és a jólétesültség hatalmának századában, az előbbi példában említett fizikai akadályok mellett a szellemi akadályoknak. Vak, süket, sőt béna embertársunknak sokkal kevesebb a lehetősége az információk megszerzésére. Már pedig melyik országban létezik olcsó áron piacra bocsátott magnókazetta a törvénykönyvek tartalmával, vakok számára? A fogyatékosok, ha van is joguk, diszkrimináltak. A fizikai és szellemi akadályok megszüntetése, amennyiben kivihető — hiszen sok esetben valóban lehetetlen — elméletileg egyenlőségre vezetne. Egyenlőség azonban nincs az embertársak közreműködése nélkül. Ha nem ismerik, vagy nem ismerik el a fogyatékosok jogait, akkor ez a jog, ha létezik is, holt betű, s társadalmunk továbbra is igazságtalan marad.

A múlt másik hibája — ami az iparosodás, a szakosodás légkörét tükrözi — a segítségre szorulóak elkülönítése. Igaz, az orvosi, nevelésügyi, szakmai rehabilitációhoz sokszor avatott kezekre van szükség. De ez gyakori, szívesen vett kifogás arra, hogy a fogyatékosokat különintézetekbe dugjuk. Ma már tudjuk, hogy ott a legfontosabbat nem kapják meg: rehabilitációt társadalmi, emberi vonalon. Természetesen a szakosított és különlegesen berendezett intézetek a jövőben is nélkülözhetetlenek lesznek. De ezek egyedül, a felebaráti szeretet dimenziója nélkül, nem hozzák meg a kívánt eredményt. Amit keresünk, az az optimális kombináció a rászorultak speciális kezelése és a közösségi életben való teljes részvétel között.

De mért foglalkoztat bennünket a fogyatékosok kérdése nemzetközi vonalon? Először is azért, mert a világ népességének tíz százaléka fogyatékos. Ez kb. 450 millió ember. (NB A nemzetközileg elismert meghatározás szerint fogyatékos az, akinek testi-szellemi képességei állandó jelleggel nem teljesek, tehát a normális közösségi életben nehézségei vannak; így pl. a cukorbeteg is.) Másodszor mert a legtöbb fogyatékos segítségre szorul. A család, a közvetlen környezet is szenved. Ezért végeredményben a fogyatékosok minden negyedik embert többé-kevésbé közvetlenül érint. A világ népességének 25 %-ára kihat, tehát világprobléma. Harmadszor: a statisztikák szerint a fogyatékosok arányának növekedése felülmúlja a születések arányának növekedését (mert pl. az orvostudomány haladása folytán egyre több beteg vagy balesetes ember éli túl, de tartósan megsínyli krízisét), azaz egyre több köztünk a fogyatékos. Negyedszer: a fogyatékosok aránya az alsóbb társadalmi rétegek között a legmagasabb. A fogyatékosok pedig gazdaságilag általában kevésbé produktívak. Következésképp a fogyatékosok a társadalmi és gazdasági fejlődés egyre növekvő akadályai. S mert az egyenlőtlenség, a nem kiegyensúlyozott szociális fejlődés az irigység, elkeseredés, gyűlölet, nyugtalanság és háború oka, a fogyatékosok és nem megfelelő kezelése csak nagyobb szegénységre, nagyobb egyenlőtlenségre, tragikusabb testi és szellemi nyomorra vezet. A fogyatékosok nemzetközi évének fő programja tulajdonképp ennek a boszorkánykörnek megterése.

Az emberi társadalmak rendszerint az egészséges, „normális” emberek igényei szerint rendezkednek be. Még nem tanultuk meg technikai és gazdasági fejlődésünk ellenére sem, hogyan kell minden — ismételjük: minden ember szükségletét figyelembe venni.

Összefoglalva a fentieket látjuk tehát, hogy a fogyatékosok okozta probléma világméretet öltött, egyre súlyosabb lesz, s helytelen kezelése nemcsak a fogyatékosok baja, hanem mindenkié. Ezért a Nemzetközi Év.

És mit jelent ez az év? Az ENSZ közgyűlésének döntése szerint az évnek egy Világ-Munkaprogram felállításához és elfogadásához kell vezetnie. Tudjuk, hogy a bajt sokszor könnyebb és olcsóbb megelőzni, mint orvosolni. Járványok elleni védőoltások, higiénikus életmód, helyes táplálkozás, balesetek megelőzése és – miért ne? – ellenségeskedések, háborúk elkerülése mind kézenfekvő teendők. Tudjuk azt is, hogy a fogyatékosok mindennemű, modern értelemben vett jogainak el nem ismerése, elkülönítésük, kizártságuk és elszigeteltségük társadalmi ismeret és beállítottság kérdése. Belátjuk továbbá, hogy az ügy alapos, lényegre törő kezelése közérdek. Ezek az ismeretek már maguk programot diktálnak.

Az év súlypontja nemzeti vonalon lesz. Ez elkerülhetetlen. Hiszen egy fejlődő országban, ahol a gyermekbénulás még százával követeli áldozatait és a vakság fő oka a hiányos táplálkozás, ahol a mi intézményesített beteg- és rokkantsegélyzőnkkel ellentétben nagyrészt még a vidéki nagycsalád látja el a fogyatékosokat (amit integrációjuk szempontjából különben igen pozitívan kell megítélnünk), egészen más programra van szükség, mint egy fejlett ipari országban, ahol a rokkantak zöme közlekedési és munkahelyi balesetek áldozata. Az ENSZ közgyűlése minden tagállamot fölszólított egy nemzeti program kidolgozására. Emellett egy olyan nemzeti koordinációs bizottság föllállítását javasolták, amelyben a fogyatékosok ügyeivel foglalkozó minden hatóság, szakma és érdekcsoport képviselve van. A fogyatékosok problémáinak ti. egyik jellemzője, hogy többféle tudományra, hivatali illetékesség alá és érdekképviselőhöz tartozik, s eddig a közoktatás, kutatás és ügyintézés tipikus mostoha-gyermeke volt.

Ennek a világarányú kezdeményezésnek az értelme végeredményben ennyi: közelebbről szemügyre vesszünk egy fontos kérdést, kihámozzuk az alapvető problémákat. A múltat kritikus szemmel mérlegeljük. Átgondoljuk az idevágó alapelveket, és rendszeres, részletes, gyakorlati tervekkel dolgozunk ki a jövődőlőnőyösebb alakítására. Ez történt az előzőleg meghirdetett nemzetközi évek alkalmából is, az emberi jogok, a nők, a menekültek stb. éve alatt. Természetesen az év nemcsak 365 napig tart. Sokrétű tanulmányok és rendszeres munka vezetnek be. „A fogyatékosok joga” kiáltványai például – amelyek tulajdonképp az emberi jogok kiáltványát egészítik ki – megelőzték a nemzetközi évet. Az igaz, évekre szóló munka csak 1981-ben kezdődik majd meg igazán.

Valahogy olyan ez, mint a lelkiismeretvizsgálat meg a jóindulat megindítása. Ha őszintén csináljuk. Az ember összeszedi magát, számot ad a múlttól, s aztán, a nagy célokat szem előtt tartva, meghatározza és megfogalmazza a jövődőlőbeli teendőket.

Az ENSZ épp utolsó közgyűlésén foglalkozott a nemzetközi évek megrendezésének és adminisztrációjának kérdésével. A nemzetközi évek intézményesednek. Mondhatnánk: az ENSZ a nemzetközi évek által lelkigyakorlatot rendszeresít.

Nincs ebben semmi meglepő, legföljebb a kifejezés, a párhuzam. Holott éppen ez a hasonlat kézenfekvő. Az ENSZ-et sokban a modern szervezés elvei és módszerei szerint igyekeznek irányítani. Annak egyik elengedhetetlen eszköze pedig éppen ez: a múlt tapasztalatainak rendszerezett és őszinte kiértékelése, és a következtetések hasznosítása a jövő megtervezésében egy külön erre rendezett vizsgálat, gyakorlat folyamán. Ezt angolul „management review”-nak hívják. Egyik-másik gyökere egyesek szerint a szentignáci lelki gyakorlatokig nyúlik vissza, onnan kölcsönöz. Bármint legyen is, maga a módszer keresztény ember számára nem idegen. A fontos az – s ez rajtunk is múlik – hogy a hasonló módszer segítségével a tartalom egyre humánusabb, s ha lehet, egyre keresztényibb legyen.

A fogyatékosok nemzetközi éve témájánál fogva kiváló alkalom egyéni és közösségi életformánk megvizsgálására és – adott esetben – a felebaráti szeretet szellemében való bölcs átalakítására.

Zichy Aladár

KÉT FÉLSZÁZADOS ÉVFORDULÓ

1931. február 12-én Guglielmo Marconi a következő szavakkal adta át a Vatikáni Rádió első adóállomását megbízójának. XI. Pius pápának: „Isten segítségével és annak a sok titokzatos természeti erőnek a felhasználásával, amelyeket Ő az emberre bízott, elkészíthettem ezt az eszközt, amely az egész világ hívőinek megszerzi a vigasztalást, hogy hallhassák a pápa szavát.” A pápa nyomban mikrofonba is olvasta első üzenetét. 1939-ben megkezdődtek a nemzetközi műsorok. Március 2-án XII. Pius pápa megválasztását többek között magyar nyelven is bemondta P. Gallus Tibor; ekkor hangzott el először magyar szó a Vatikáni Rádióban. A pápa megkoronázását 9 nyelven közvetítették. A második világháború szomorú éveiben a rádió fontos missziót töltött be: 1940 és 1946 között 1 240 728 üzenetet közvetített 12 105 adásórában. A háború után tovább folyik az adók bővítése, a műsort már 19 nyelven sugározzák. Az 50-es években születik meg a kora délutáni népszerű hangos újság, különféle nyelveken. XXIII. János a Zsinattal hatalmas munka elé állítja a rádiót is: 3000 órát szenteltek neki 30 különféle nyelven. VI. Pál joggal nevezhető „a rádió pápájának”. Ő adja meg mai belső felépítését. Többszöri költözés után 1970-ben a szerkesztőség végre megfelelő otthonra talál a Palazzo Pio-ban (Piazza Pia 3). Megindul a havi műsorfüzet, amelyet kérésre mindenkinek ingyen küldenek meg. Ma több, mint 100 000 a példányszáma. VI. Pál kezdi meg azokat a nagy utazásokat, amelyeken természetesen a rádiósok is részt vesznek. Szentföldi útja az első ilyen nagyarányú vállalkozás. II. János Pál alatt azután alaposan begyakorlódnak az utazgatásba. Az 1975-ös szentévből megépül a világ legnagyobb forgóantennája a Vatikáni Rádió használatára. Ma a rádió

34 nyelven sugározza műsorait napi 30 órában (ami természetesen úgy értendő, hogy egyes adások egyidőben különböző hullámhosszakon futnak). A magyar műsor jelenleg este 1/2 8–3/4 8-ig hallható a 196 m-es közép-, valamint a 31, 41, 49 m-es rövidhullámon; ismétlés másnap reggel 3/4 6-kor (196,49 m). Hosszú éveken át P. Orbán Miklós vezette és szerkesztette; 1967-től utóda a Rádióval éppen „egyidős” P. Szabó Ferenc. Igen népszerű két latin műsor: reggel 1/2 8-kor a szentmise, este 3/4 9-kor szentolvasóima, amelyet a hó első szombatjain maga a pápa mond. — A jubileum alkalmából a reggeli szentmisét is a Szent- atya mondta. Homíliájában kiemelte a rádió „értékes és pótolhatatlan szolgál- atát az Egyház egységének megerősítésére, felhívta a munkatársakat, hogy szívük „unisono dobbanjon a pápa szívével”, és külön köszöntötte a hallgató- kat is.

+

Fehér miseruhában vonult ki 1981. jan. 22-én, dr. Batthyány-Strattmann László halálának 50. évfordulóján, a németújvári (güssingi) templomban tartott megemlékező szentmisére dr. László István burgenlandi megyéspüspök, a koncelebráló ferences atyák élén. Az oltár mellett égett a húsvéti gyertya, a szentmise szövege is a húsvéti volt. Megjelent még élő gyermekeinek nagyobb része, a család más tagjai, Köpcsényből (Kittsee) egy nagyobb küldöttség a polgármester és a mostani kórházi főorvos vezetésével, valamint a helybeli orvosok. A hívők megtöltötték a tágas templom padjait. A szentleckét a helyi szemorvos olvasta fel. A vak Bartimeus meggyógyításáról szóló evangélium után a püspök atya beszédben méltatta Isten Szolgáját. Két dologban találta meg rendkívüli életének titkát: Istennel való mély kapcsolatában — az állandó személyes jellegű ima és az Eukarisztia mindennapi vétele által — és „család- egyházuk” életében, amelynek papja, feje volt; 13 gyermekében igent mondott az életre, örült az életnek. A többi: nagy emberbaráti tevékenysége, kórházala- pításai stb. nem volt más, mint hitének természetes átvitele az életbe. Ilyen példaképekre lenne ma szükségünk: mélyen hitvalló világiakra. Itt a püspök megemlékezett a boldoggá avatási folyamat örvendetes haladásáról, s jelezte, hogy az osztrák püspöki kar közösen kérte a Szentatyától ennek siettetését. Ő maga élete egyik csúcspontjának érezné, ha még hírül adhatná egyház- meggyének a szerencsés eredményt. — Áldás előtt a köpcsényi polgármester olvasott fel egy rövid, de igen ünnepélyes nyilatkozatot a „felejtethetetlen jótéte- ményekről”, amelyeket községük Isten Szolgája révén élvezett, és megfogadta: szellemi örökségét megtartják, ápolják, továbbadják. — Mise végeztével a részt- vevők levonultak a Batthyány-kriptába, ahol a püspökkel együtt imádkoztak Isten Szolgája sírjánál.

Köpcsényben febr. 1-én volt ünnepélyes megemlékező szentmise, amelyen főleg a mielőbbi boldoggá avatásért imádkoztak. Otthon is többfelé ünnepelték az évfordulót. Szépen írják Körmend mellől: „A gazdag Batthyány a szegények

orvosa lett, és így lett még gazdagabb, — míg sok gróf és herceg gazdagságában is szegény maradt, mert nem élt úgy, mint ez a csodálatos ember. Körmond szépen fejlődik. De szerintem semmi sem teszi annyira nagygyá, mint az, hogy ő itt élt, imádkozott, dolgozott, segített.”

TAIZÉI FIATALOK RÓMÁBAN

Amint Roger testvér egy interjúbán kifejtette: attól tart, hogy a „fiatalok zsinata” idők folyamán intézményesedik, és így megmerevedik. Ezért ideiglenesen felfüggesztette, és helyében nagy évi ifjúsági találkozót tart, mindig más-más helyen. Az idén karácsony és újév között Rómában volt a találkozó. Nem ok nélkül: az volt a szándéka, hogy a fiatalok „Egyházat tanuljanak”, hiszen tudvalévő, hogy sokan közülük mindenféle egyházi szervezettől idegenkednek. Előző évben Madridban 15 000-en vettek részt, most azonban 30 000 fiatal érkezett a világ minden részéből, úgyhogy a rendezőbizottság alapos erőpróba elé került. 20 különvonat és számtalan busz hozta a „zarándokokat”. A legmesszebről jövő lappföldiek öt napig utaztak. Első benyomásuk igen kedvező volt, mert Róma több mint 150 plébániáján a családok készséggel befogadták őket. Napjában kétszer közös imára jöttek össze egyszerre három bazilikában: a Lateránban, a S. Maria Maggiorében és a S. Maria degli Angeli-ben; a három templomot közvetítőkészülék kapcsolta össze. Roger testvér Dél-Olaszországból érkezett, ahol egy ideig a földrengés sújtotta emberek között lakott. Ott írta meg remekbe formált „Olaszországi levelét” a kiengesztelődésről. Dec. 30-án került sor az összejövetel csúcspontjára: találkozás és közös ima a Szentatyával a Szent Péter templomban. A fiataloknak csak egy része fért be; ezrek követték az istentiszteletet hangszórón át a térről, a szokatlan hideg ellenére. Roger testvér, idézve a pápát, a keresztények szakadásának „elviselhetetlen botrányáról” beszélt, majd kijelentette: „Anélkül, hogy bárki számára is a tagadás szimbólumává váltam volna, abban találtam meg saját identitásomat, hogy lényem legmélyén összeegyeztetem evangélikus (= református) eredetem hitáramlatát a katolikus egyház hitével.” „Kedves Szentatyá — mondotta később —, kereshetünk-e Önnel együtt tovább, hogy fölfedezzük önátadásunk számtalan lehetőségét? És meg fogjuk találni . . .” — A pápa ezután különböző nyelveken az Egyház titkáról beszélt a fiataloknak.

Január 1-én a békevilágnap szentmiséjén szintén részt vettek a taizéi fiatalok. Ez volt az ünnepélyes befejezés. Délben az Ürangyala alkalmából a pápa külön is köszöntötte őket. Néhány nap múlva fogadta Roger testvért és a közösség 35 tagját beszélgetésre és közös esti imára, majd később Roger testvért külön. Az elején említett interjúbán. R. Schutz kijelentette: a római püspök feladata és küldetése az egész egyház összefogása, akár elismerik ezt mások, akár nem.

R.

A TABERNÁKULUM ELŐTT

Jó reggelt, Uram! Bocsáss meg, hogy ilyen korán zavarlak! Nem szívesen teszem. Inkább aludnék. Körös-körül még hajnali csend. Nekem kezdődik a nap, a legnehezebb óra . . .

Ha nem mondtál volna ilyeneket: „Amit egynek teszten a legkisebbek közül, nekem teszitek” — talán könnyebb lenne. De éppen ezt a mércét állítottad elénk. Ehhez kell igazodnunk.

Tudod Uram, hogy nagyon nehéz! Tudod, hogy naponta azzal az elhatározással indulok, hogy elfogadom ezt az embert. És naponta kudarcot vallok. — Furcsa ízléseden sokat elgondolkodom. Hogy éppen ennek az embernek az alakjában jössz felém. Nehezen ismerlek föl benne . . .

Uram! Tudod, hogy milyen? Tudod. — Azt is tudod, hogy minden jószándékomnak befellegzett, mikor jön a lehetetlen, hogy ne mondjam, ostoba kérdéseivel. Minden erőmet össze kell szednem, hogy ne hasonlóval válaszoljak. Oly szűk, oly kicsinyes, oly „jámbor”. Örökké külsőségeken rágódik. Néha inkább a bőrből bújnak ki, semhogy elfogadjam a nézeteit. Irtózom az egész gondolkodásmódjától.

Semmit nem mond határozottan. Mindig hátulról jön. Felelősséget nem vállal. Döntsenek helyette. Ha valami aztán félresikerül, másra lehet tolni. Bocsáss meg Uram, hogy az ő hibáival jövök eléd. Szeretném hinni — elég balgán —, hogy ez engem mentesít. Nehezen találok a megoldást. Ez az ember parányit se emlékeztet Rád . . . A parancsod mégis az, hogy elfogadjam. Hogy szeressem. Ezzel talán neki is jobban segítek. Ha egészen elfogadom, talán ő is könnyebben fogadja el a keresztet, amelyet küldtél neki. És föl szabadul. Néha szánakozom rajta. De ez nem jó szánalom. Fölülről, lenézően sajnálom. — Add Uram, hogy őszinte, segítőkész szeretettel legyek iránta.

Naponta mosom a nehéz, béna lábakat . . . Amikor először villant át az agyamon, hogy ezek a Te lábaid, a réműlettől elállt a szívérem . . .

Így gondolod, Uram! Ilyen elevenbe vágóan! Kezdem megérteni, milyen szeretetről beszéltél Te ott az utolsó vacsorán. És milyen nehéz parancsot adtál. — Hol vagyok én ettől az egymás lábát mosó és csókoló magatartástól . . .

Adj Uram erőt, hogy itt és ma és mindenkor hitelesen tudjam élni az evangéliumot. Hogy naponta tanúságot tegyek szeretetedről, amellyel mindannyiunkat szerettél. Nemcsak a jókat és kedveseket — mint mi —, hanem az elesetteket, a testi-lelki bajoktól gyötrötteket . . . A kicsinyeket, akikkel azonosítod magadat. Amen.

Alexia

BESZÁMOLÓ A FULÖP-SZIGETEKRL*

Illett volna hamarabb válaszolni, de itt március végén van az iskolaév vége, és ilyenkor természetesen sok minden összegyülemlik. Hozzájárult az is, hogy mindenáron be akartuk fejezni az új épületszárnyat. Az évszáró napján, (1980.) márc. 30-án sikerült is felavatni, bár még sok simító munka hátramaradt. Egy csomó adósság is. A diákok számának növekedésével szükség volt új tantermekre. A mi lakásunk a 4. emeleten lesz, ami lehetővé teszi, hogy a régi házat, amely nekünk túl nagy volt, technikai iskolává alakítsuk át szegénysorsú fiúk számára, tandíjmentesen. Itt igen sok kínai van, akikkel a helybeli klérus nem sokat törődött. Amikor a mi misszionárius-csoportunk idekerült, három iskolát nyitott, Manilában, Iloilóban és Cebuban (itt vagyok most én), azonkívül 3 plébániát. Világi papok más helyeken ugyanezt tették. Így az elmúlt 25 év alatt buzgó evangelizációs munka folyt a tengerentúli kínaiak között, szép eredménnyel. A bonyodalom az, hogy itt, mint ahogy egész Délkelet-Ázsiában, a kínaiak irányítják a gazdasági életet, mert élelmesebbek, szorgalmasabbak, takarékosabbak, mint a helybeli lakosság. Igen anyagiasak, különösen a pogányok, de amikor a gyerek neveléséről van szó, nagylelkűek. Az eredmény: a Xavier School a legjobb iskolák egyike Manilában, a Sacred Heart (Szent Szív) a legjobb Cebuban, a legkielégítőbb felszereléssel és a legmagasabb tandíjjal is: tipikus „elitiskola” a társadalom „krémje” számára. És minthogy a kínai mint második nyelv kötelező (a tanítás angolul folyik), nem sok filipino tűnik ki a tanulásban. A szakiskola tehát jót fog tenni, és ezt kínai diákjaink szülei is megértik.

Többi szociális tervünknek is az a célja, hogy áthidaljuk a nagy távolságot a gazdag kínaiak és a szegénysorsú filipinók között. Bár nincs közvetlen megbízatásom rá, én itt mindig ezt tekintetem sajátos hivatásomnak. Az iskolánk fekvése jól illusztrálja a dolgot. A főbejárat Cebu egyik nagy utcájáról van, diákjaink azon át jönnek (autóval, természetesen). A telek másik végén egy hátsó kapu egy kis utcára nyílik, amelynek mentén egy igen szegény nyomornegyed, „squatter barrio” fekszik. Kicsit odébb meg a Negative-Barrio, azaz a már nem ragályos (ezért „negatív”) leprások telepe családjaikkal együtt. Hogy valamiképpen segítsük ezt a népréteget, négy napközi otthont tartunk fenn — a gyerekek ételmezésére a szociális minisztérium adja a hozzávalót — és karácsony óta egy klinikát, ahol ingyen orvosi vizsgálatot kaphatnak és jelképes áron orvosságot. Ez a szervezett segélyakció. Ezen kívül sokan csengetnek a hátsó kapunkon, ha kórházba kell valakit vinni, vagy meghalt, és nem tudják tisztességesen el sem temetni. Aztán ott a két kápolna, ahol lelkileg gondját viselem a népnek. 1980 elején megáldottunk egy új helyiséget San Miguelben.

Mindez nem sok, és látszólag kevés vizet zavar, amikor annyian élnek szegénységben és nyomorban a város szélén. De a konkrét segítségben kívül ott a pedagógiai hatás, a tanúságtétel. Én a középiskolában történelmet tanítok, és természetesen kihasználom a szegények közti tapasztalatomat, hogy a diákok legalább hálvány sejtelmet kapjanak a szociális igazságosságról. A minisztérium és a városi vezetőség is tudja, mit teszünk e téren, és igen nagylelkűek az elismeréssel. A nemzetközi gyermekév befejezése alkalmából tartományunkban a „legjobb egyéni önkéntes” kitüntetést kaptam a kormánytól. Ez valójában szomorú, mert mutatja, milyen keveset tehetnek mások, hiszen én időmnek csak kis részét fordíthatom erre a munkára. És nekünk éppen ez a tanúságtétel a hivatásunk. Azáltal, hogy az ember egyes szegények ügyében jár hivatalokban, kórházakban stb., igen sokakkal kerül kapcsolatba, és sok jó szót lehet elejteni jobbra-balra. Legtöbb helyen nagy a jóakarát. Bár a tüdőkórházban, ahol elvben ingyen kezelik a szegénysorsú betegeket, egy orvos már panaszkodott, hogy nyakukra hozom „az emberiség szemetét”. Volt is olyan, akit a szó szoros értelmében szemétdombról szedtünk fel. Szégyen, hogy egy ilyen félmillió városban nincs egyetlen

* „Előhangul” a Szentatya fülöp-szigeti látogatásához.

őregotthon sem. Nemrég végre jött két indiai apáca Teréz anya rendjéből, és a polgármester adott nekik ingyen telket, ahol a szegény haldoklók gondját viselik. Én már tettem többet, akik szabályosan éhenhaltak.

Aztán ott a barrio népe. A cebuiak igen jó természetű nép. Kevéssel megelégszenek, érzelmeselek, szeretnek énekelni, és annak ellenére, hogy nem nagy az ismeretük hit dolgában, ragaszkodnak a keresztény hithez, persze igen népies és sokszor babonás módon. De a mi környékünkön két pap viseli gondját egy plébániának 34 000 hívővel, nagy területen szétszórva; nem csoda, hogy a népek csak kis rétegével kerülnek kapcsolatba, bár filipinók. Kicsit baj az is, hogy itt még mindig él a „barangay system”: a barangay a legkisebb egység, azon belül nagy az összetartás, de a kívüllevőket idegennek tekintik. Ezért mindenki elmegy misére az ő kápolnájukba, de a szomszédba nem menne, ha csak néhány száz méterre van is. Két pap meg nem képes 15 misét mondani minden vasárnap (ennyi kápolna van). Viszont havonta egy vagy két mise nem elég, hogy rendszeresen jöjjenek. Mióta — majdnem négy éve — minden vasárnap este misézik San Miguelben, megnőtt a hívek száma. És ez nagy vigasztalás: a nép reagál és értékeli, amit az ember értük tesz. Januárban a Santo Niño búcsú alkalmából (a kápolna a Szent Gyermekeknek van szentelve) San Miguel népe a következő, hivatalosan kiállított és aláírt egyházközségi tanácsai okmányt nyújtotta át:

„MINTHOGY Kráhl József atya az első idegen pap, aki mélyen átérzi a Szent Mihály körzet érdekeit és szükségleteit;

MINTHOGY Kráhl Atya odaadó szolgálata a Szent Mihály népe iránt és főleg a szegények iránt az ÜDVOSSÉG rendje végső megnyilatkozásának kifejezése;

MINTHOGY Kráhl Atya képét, teljesítményeire való tekintettel, az idők végéig sohasem lehet kitörölni a lakók szívéből;

ENNÉLFOGVA MOST HATÁROZZUK EL, ÉS EZENNEL ELHATÁROZZUK, HOGY KRÁHL JÓZSEF ATYÁT ÜRÖKBE FOGADJUK, MINT A SZENT MIHÁLY KÖRZET, BARANGAY LOREGA-SAN MIGUEL, CEBU CITY, PHILIPPINES SZERETETT FIÁT.

TOVÁBBÁ HATÁROZZUK EL, HOGY FT. KRÁHL JÓZSEFNEK ÁTADJUK ENNEK AZ ELHATÁROZÁSNAK EGY PÉLDÁNYÁT, SZÍVES TUDOMÁSULVÉTEL ÉS HIVATKOZÁS CÉLJÁBÓL.

Egyhangú jóváhagyással.

Tétetett Cebu városában, a Fülöp-szigeteken, 1980. január 9-én.”

Ki tudja, mi ér többet: egy diploma a Gregoriánáról, vagy egy darab papír, amin cebui munkanélküliek, kikötőmunkások és hasonlók bekebeleznek maguk közé mint családtagot? Tavaly névnapomkor az iskolaigazgató azt köszönte meg a nép nevében, hogy megtanítottam őket szeretetre. Hogy mennyire igaz, nem tudom, de a legnagyobb bók, amit valaha is kaptam. Misszionárius életünknek pontosan ez a célja. Minden nehézség elbírható, amíg ott van San Miguel a zajos utcával, ahol a kisgyerekek Ament (áldást) kérnek (ez abból áll, hogy az ember kezét a homlokukhoz érintik és azt mondják: „Amen-ko, Father!”), a betegek, a szegények. Gondolom, az Úr Jézus is jobban érezné magát a hátsó kapunk közelében. Könnyebb ott az evangéliumot élni, mint miliomos üzletemberek elrontott fiai között. A szomszédban van egy szegény asszony, Francisca Califlores (Karfiol), akinek a férje vízfordással keresi a kenyerét, a kis unokájuk olyan rosszul táplált, hogy alig áll a lábán. Több mint két éve egy sürgős sérvoperációhoz segítettem egy kórházban, azóta rendszeresen súrolja a kápolnát, felajánlások sokszor féltucat tojást ajánl (itt szokás, hogy természetbeli adományt hoznak az oltárhoz, gyümölcsöt stb.), és valaki megfigyelte, hogy egy pesót ad a gyűjtésbe, ami itt sok, összesen alig gyűl össze 15—20-nál több egy misén. Mint az evangéliumi özvegy fillérje.

A szociális problémához persze másképpen is lehet közelíteni. Nagy a polarizáció a papságban is. Van, aki nagyon konzervatív és kormánypárti; van sok romantikus pap és apáca, akik azt hiszik, hogy csak forradalom hozhat igazságosabb rendet, és még a szószékről is agitálnak a kormány ellen (Cebuban a redemptorista szerzeteseket

Redemptterrorists-nak hívják!). Én magam sohasem politizálok, megelégszem azzal, hogy konkrét módon megértessem a néppel a keresztény szeretet értelmét, és ahol alkalom adódik, pozitív sugallatokat adok illetékeseknek. Jó alkalmam volt erre pl. húsvét előtt, amikor a szociális minisztérium kb. 100 alkalmazottjának adtam lelkigyakorlatot. De ha az ember szembenéz a valósággal, a nagy különbséggel, ami a kevés nagyon gazdagot a szegény nép zömétől elválasztja, a nagy korrupcióval stb., akkor a jövő nem látszik rózsásnak.

P. Kráhl József SJ

OLVASÓIMÁDKOZÁS A SZENTÍRÁS ALAPJÁN *

Dicsőséges olvasó

I. Aki halottaiból feltámadott.

1. „Bizony, bizony mondom nektek: Ti sírtok majd és jajgattok, / de szomorúságotok örömmre változik” (Jn 16,20).
2. „Mert viszontlátlak benneteket, s akkor majd örül a szívetek, / és örömtöket nem veheti el tőletek senki” (Jn 16,22).
3. „A hét első napján kora hajnalban kimentek a sírhoz, / s magukkal vitték az előkészített illatszereket is” (Lk 24,1).
4. „Hirtelen az Úr angyala leszállt az égből, / odament, elhengerítette a követ, és ráült” (Mt 28,2).
5. „Tudom, hogy Jézust keressétek, akit keresztre feszítettek. / Nincs itt” (Mt 28,5-6).
6. „Feltámadt halottaiból. / Gyertek, nézzétek meg a helyet, ahol nyugodott!” (Mt 28,6)
7. „És most előtettek megy Galileába, / ott viszontlátjátok” (Mt 28,7).
8. „Erre kijöttek a sírból, / félelemmel és nagy örömmel” (Mk 16,8; Mt 28,8).
9. „Én vagyok a feltámadás és az élet. / Aki hisz bennem, még ha meghal is, élni fog” (Jn 11,25).
10. „Az, aki úgy él, hogy hisz bennem, / nem hal meg örökre” (Jn 11,26).

II. Aki a mennybe fölment.

1. „Jézus kivezette őket Betánia közelébe, / és kezét fölemelve megáldotta őket” (Lk 24,50).
2. „Így szólt: Én kaptam minden hatalmat / égen és földön” (Mt 28,18).
3. „Menjetez tehát, / tegyétek tanítványommá mind a népeket!” (Mt 28,19)
4. „Kereszteljétek meg őket / az Atya és a Fiú és a Szentlélek nevére” (Mt 28,19).
5. „És tanítsátok meg őket / mindannak a megtartására, amit parancsoltam nektek” (Mt 28,20).
6. „Aki hisz és megkeresztelkedik, / üdvözüli” (Mk 16,16).
7. „Aki nem hisz, / az elkárhozik” (Mk 16,16).
8. „És én veletek vagyok mindennap, / a világ végéig” (Mt 28,20).
9. „Azután, hogy ezeket mondta, a szemük láttára fölemelkedett, / és egy felhő elfedte, úgyhogy tovább nem láthatták” (Csel 1,9).
10. „Urunk Jézus így fölment a mennybe, / elfoglalta helyét az Isten jobbján” (Mk 16,19).

III. Aki nekünk a Szentlelket elküldötte.

1. „Amikor érkezett pünkösd napja, / ugyanazon a helyen mindnyájan együtt voltak” (Csel 2,1).

* Lásd 46. és 48. számunkat.

2. „Egyszerre olyan zúgás támadt az égből, mintha csak heves szélvész közeledett volna, / és egészen betöltötte a házat” (2,2).
3. „Majd lángnyelvek lobbantak, / és szétoszolva leereszkedtek mindegyikükre” (2,3).
4. „Mindannyiukat eltöltötte a Szentlélek, / és különböző nyelveken hirdették Isten nagy tetteit” (2,4.11).
5. „Ez idő tájt vallásos férfiak tartózkodtak Jeruzsálemben / az ég alatt minden népből” (2,5).
6. „Péter a többi tizenegy kíséretében előlépett, / és zengő hangon beszédet intézett hozzájuk” (2,15).
7. „Tartsatok bűnbánatot, keresztelkedjete meg, / így megkapjátok a Szentlélek ajándékát” (2,38).
8. „Aki megfogadták szavát, megkeresztelkedtek. / Aznap mintegy háromezer lélek megtért” (2,41).
9. „Áraszd ki Lelkedet, és minden új életre kel, / és megújítod a föld színét” (Pünkösdi Alleluja).
10. „Jöjj, Szentlélek, töltsd el híveid szívét, / és újítsd meg bennük szereteted tüzét” (Pünkösdi Alleluja).

IV. Aki téged, Szent Szűz, a mennybe fölvelt.

1. „Kelj föl, kedvesem, / gyere, szépségem!” (Én 2,10)
2. „Nézd, elmúlt a tél, / elállt az eső, elvonult” (2,11).
3. „Mutasd meg arcodat, hadd halljam hangodat, / mert szépen cseng a hangod, és bájos az arcod” (2,14).
4. „És megnyílt az égben az Isten temploma, / villámlás és égzengés támadt” (Jel 11,19).
5. „Az égen nagy jel tűnt fel; / egy asszony, öltözete a nap” (12,1).
6. „Lába alatt a hold, / fején tizenkét csillagból korona” (12,1).
7. „Aranyba foglalt drágakövekkel, színpompás öltözékben / viszik a királylányt a királyhoz” (Zsolt 45,14-15).
8. „Áldjon meg, leányom, a Magasságbeli Isten / a föld minden asszonyánál jobban” (Jud 13,18).
9. „A bizalom, amiről bizonyosságot tettél, nem vész ki soha az emberek szívéből, / hanem mindörökké emlékezteti őket Isten hatalmára” (13,19).
10. „Te vagy Jeruzsálem büszkesége, te vagy Izrael nagy öröme, / te vagy népünk nagy dicsősége!” (15,9)

V. Aki téged, Szent Szűz, a mennyben megkoronázott.

1. „Ki az, aki úgy ragyog, mint a hajnal píraja, / szép, mint a telihold, világos, mint a nap?” (Én 6,10)
2. „Mint a felhők közt tündöklő szivárvány, / mint a tavasz rózsája” (Sir 50,7-8).
3. „Olyan vagyok, mint a szároni nárcisz, / én vagyok a völgyek lilioma” (Én 2,1)
4. „Trónusom felhőoszlopon állt, / nem pusztulok el soha, mindörökké” (Sir 24,4.9).
5. „Jöjjetek hozzám, akik utánam vágyódtok, / és teljete el a gyümölcsimmel” (Sir 24,19).
6. „Rügyeket hajtottam, mint a szőlőtöke, / virágaim édesebbek a méznél” (Én 24, 17.20).
7. „Nos hát, fiaim, hallgassatok rám! / Halljátok meg intő szavam: legyetek bölcsék” (Péld 8,32-33).
8. „Jól járnak, akik megtartják útjaimat, / akik napról napra örködnek ajtómnál” (Péld 8,32.34).
9. „Aki megtalál, az életet talál, / és elnyeri az Úrnak tetszését” (Péld 8,35).
10. „Üdvözlégy Királyné, irgalmasság anyja, életünk, édességünk, reménységünk, üdvözlégy!” (Mária-antifóna)

LEVELEK A MISSZIÓBÓL

1978-ban szabadságon voltam, mivel már sokat betegeskedtem az utóbbi időben. Nagyjából rendbe is jöttem a jó harkányi meleg vízben. Visszaérkezvén a püspök egy új állásba helyezett. Nem is tudom a magyar kifejezést reá. Angolul Film Librarian-nek („filmkönyvtáros”) nevezzük. Kaptam egy 16 mm-es vetítógépet, szereztünk filmeket is, és most ezekkel végzem a missziós munkát. Egy országban, ahol még nincsen tévé, sőt vasút sem, ezt igen becsülik. A nagy többség nem tud írni-olvasni, így a mozi művelődésre is szolgál. Ha a püspök megérkezik valahol az őserdőben bérmlásra, rendszerint az első kérdés az, hogy hozott-e filmet. Ha igen, akkor táncolnak és ördöngönek örömmükben. A szöveg angol, azt persze kevesen értik. Ők csak a képekből olvasnak, és amit ott látnak, az szentírás. Ennélfogva nagyon óvatosnak kell lenni, hogy mit mutatunk nekik. Trükköt ők nem ismernek. Előadás után rendszerint ilyesmit lehet hallani: „A Páter már sokat mesélt Jézusról és Szűz Máriáról, de idáig még sohasem mutatta őket.” Most, hogy én megmutattam, mindenki el is hiszi, hogy a Páter igazat mondott, és most már mindenki hajlandó megkeresztelkedni. Legkedveltebbek a vallásos filmek, pl. a 15 rózsafüzértitokról. Második helyen az állatokról szólók, pl. a Tarzán-filmek. A harmadik helyen a verekedések, boxolások állnak, ahol beverik mások fejét. Különösen izgalmas, ahol birkóznak egymással. Úgy fölhevülnek, hogy az leirhatatlan. Az is előfordul, hogy rosszul értik meg a filmet. Egy alkalommal a japánokkal vívott háborúról vetítettem. Egyik faluban a bennszülöttek föllismerték hozzátartozóikat a képen. Utána odajöttek és megköszönték a püspöknek, hogy ismét feltámasztotta a hozzátartozóikat. Egyik asszony úgy vélekedett: „Idáig is tudtam, hogy a püspök a pincéjében tartja az összes halottak lelkét.” Azután arra kérte a püspököt, vigye most megint vissza a szellemeket a pincéjébe, és zárja be őket. Később megint vissza fog jönni, hogy ismét láthassa. — Mindamelllett még tanteremben is tartok hitoktatást. Hét végén pedig van egy kis falu, ahol igeistentiszteletet tartok. A mozielőadás vasárnap este van a főállomáson. Általában 4—5000 résztvevővel, mindig a szabadban. Nagyon ritkán zavar meg az eső. Nálunk ragyog a napsugár egész éven át. A Szolgálat rendszeresen érkezik, és igen nagy örömmel olvasom. Ez szinte fölfrissíti megint bennem a magyar nyelvet. Itt a mi környékünkön nincsen magyar ember. Egy páter tőlünk a második szigeten van, ahová úgy általában minden öt évben kerülök egyszer. Egy másik magyar páter pedig Ambuntiban van, kb. 4 napos hajút, vagy egy óra repülővel. Autóval még nem lehet menni, mivel még nincsen út.

Bro. Salvius Appenzeller SVD
P. O. Box 107, Wewak
Papua New Guinea, via Australia

+

„Pro Te Christel” Teérted, Krisztus! Ez volt Pázmány Péter, a nagy bíboros fohásza. Ugyanaz a krisztusi szeretet sürget bennünket misszionáriusokat, hogy az ő Országáért mindent kockáztassunk, és örömről, bánatunkat megosszuk Vele. Folytonos utazásainkon bizony rászorulunk az Úti Boldogasszony segítségére! Amilyen életbevágóan fontos a trópusi eső a földeknek, olyan pusztítóan hat a homokos, agyagos utakra: „kenőszappanná” változtatja őket. Egyszer egy óriási víztócsa közepében kellett a kocsiban éjszakáznom, mert nem volt senki a közelben, aki ökrösfogattal kihúzott volna. — A nép nagyon fél a barbeiros-bogártól. 3 cm-re is megnő, és harapása vírusos betegséget terjeszt. A szív megnő, és nyomja a tüdőt. Tremedali plébániánon tetőjavítás közben kettőt találtak. A szomszéd egyházmegye püspökét már négyszer harapta meg ilyen bogár. Szerencsére nem mindegyik fertőz. Szívesen laknak agyagtéglák közt. Ilyen nálunk a legtöbb ház. Vakolni már nincs pénz. Szeretnének valami védőoltást találni ez ellen a betegség ellen. Talán segíteni tudnának jótanáccsal. — A skorpiók meg a száraz fát szeretik. Fagyűtéskor gyakran találkozunk velük. A plébánián a mosdótáiban ült egy.

Szent Anna tiszteletére épül Piripában a templom. A férfiak messziről jönnek lóháton vagy teherautón, hogy ingyenes munkával segítsenek. Az asszonyok és leányok 20 f-es bádogdobozban hordják messziről a fejükön a vizet. A közeli családok ebéden látják vendégül az önkéntes munkásokat. — Két tanítónő belépett a zárdába. Két fiú a küsszemináriumban tanul. Tremedali plébániámon 40 tagú Mária-legió apostolkodik, heti gyűléssel. Mátyás kármelita atya a három missziós plébániámon 10—10 napos népmissziót tartott. Sokszor gyertyafényben, mert a községében működő áramfejlesztő motor többször „betegségbe esett”. Voltak hívók, akik 9 km távolságról jöttek gyalogszerrerrel vagy lóháton, az Úr szent szavára éhezve. Boldogan közlöm, hogy hosszú évek sok „zörgetése” után sikerült nővéreket szerezni a munkához: a Szeplőtelen Szűz Szol-gálói írták madridi anyaházukból, hogy elfogadják püspökünk meghívását. Római zár-ándoklatom alkalmával az isteni Gondviselés jóvoltából „véletlenül” találkoztam velük. Most járjuk a Tisztelendő Anya első látogatását, és imádkozunk, hogy a nővérek ne ijedjenek el az Itteni helyzettől. — Én hála Istennek jól érzem magam, és maradéktalanul boldog vagyok ebben a munkában. Köszönöm érdeklődésüket. Bátorít, ha be-számolhatok gondjainkról. Leveleik, imáik segítenek legyőzni a nehézségeket. Továbbra is számítok megértésükre és aranyos jóakarataikra.

Pe. Ladislao Klener
46.270 Piripá, Bahia, Brasil

+

Ugye már régen volt, hogy írtam, de nem azért, hogy elfelejtkeztem a mi jótévő-inkről. A sok munka mindig hátrátatja a levélírást; az igazat megvallva sokkal könnyebben veszem a kezembe a varrótűt, mint egy író tollat. Augusztusban volt három pakisztáni fiú pappá szentelése, mindegyiké a szülőfalujában. Az egész szentmise urdu nyelven folyt. A szülei igen boldogok voltak. Bizunk az Úr Jézus kegyelmében, hogy többen fogják követni a jó példát. Nagy szükség van a bennszülött papokra, mert a külföldieknek már nem akarják megadni a vizumot. Egy nővérünk itt sokat foglalkozik a buddhistákkal. Két család már belépett a katolikus Egyházba, a harmadikat most tanítja. Ezt megtehetjük, de felnőtt mohamedánokkal nem. — Múlt tavasszal a járvány elrabol-tólunk ötöt a kis „csokoládéink” közül, — sajnáljuk, de azt hiszem, ez a legjobb hely a nem-kellett kis ártatlanoknak. Hatot pedig örökre adtunk jó katolikus családokhoz, amelyeket a Plébános Atya jelölt ki a számukra. Mi így szoktuk szaporítani a katolikus családokat, mert másképpen nincs engedély ebben az áldott iszlám országban. — Ezen a képen a mi szegény lányainak vannak, nagy örömmel viszik az élelmet, amelyet Sr. Franciska vásárolt nekik az Ünöktől kapott pénzen. Vett 2 zsák lisztet, 1 zsák krumplit, 25 kiló rizskását, 25 kiló lencsét és többféle mazsolát (apróságot), amelyek az ételhez szükségesek. Ezért ők minden este a Szűzanya előtt mondják a rózsafüzért a jótévő-kért. A pénz másik felét tankönyvekre fogjuk használni a szegény gyermekek részére. Szegényeink most 68-an vannak és a kis csokoládék 26-an. Sok gondot okoznak, mert az árak napról napra mennek fölfelé, és szegények vagyunk, de nem panaszkodhatunk: az Úr Jézus is szegény volt, és mi az Ő követői vagyunk. — Most 2 hónapig naponta csak félórát olvashatok és a hímezés is megtiltotta az orvos, amivel a szegények szá-mára dolgoztam. A bal szememre nem látok semmit, fekete árnyék takarja a látáso-mat. Az orvos azt mondotta, hogy a szemeim jók, csak magas vérnyomásom van, tehát pihenni kell, és írni-olvasni már nem fogok látni teljesen. Fiat. Megköszönöm az Úr Jézusnak, hogy 80 évig adott jó látást, erőt, egészséget. Elfogadtam minden jót örömmel, most elfogadok mindent örömmel, amit rám fog bocsátani öregségemben. Ezer hálát adok neki, hogy még talpon vagyok, és segíték itt is, ott is, amit tudok.

Mária Györgyike f. m. m.
Aziz Bhatti Rd. 242
Rawalpindi, W. Pakistan

+

Időközben visszahelyeztek Curitiba közelébe. Ezen az új plébánián csak 22 templom van. De 1980 végén két plébániát csinálnak belőle. Én már voltam itt a szomszéd plébánián 7 évig, egy kórházat is felépítettünk, így a nép már ismer. Sok lengyel, német és brazil származású van itt. A mezőn dolgoznak. Van nap, mikor a gyónás három nyelven folyik. A legtávolabbi templomom 38 km-re van. Az utak nagyon rosszak, sokat esik. De hát ez nálunk már megszokott dolog.

Pe. Joao Palkó SVD
83850 Agudos de Sul, Pr. Brasil

+

Elhagyva Libanont (Csernák Etelka nővér ott maradt, és Papp Julianna nővérünk is ott van), itt mindjárt munka várt. Itt Damaszkuszban a kórházunk mellett van egy iskolánk. Arab és olasz nyelv is szerepel. (Van kb. 50 arab nővérünk a középleleti tartományban.) Én életem végén, 80 éves koromban újra tanítónő lettem. I-II. osztályt tanítom az olasz tagozaton. Nem kerül semmi fáradságomba, inkább nagy öröömre van, míg a jó Isten itt hagy. Sokszor kérdezzük: mi haszna van jelenlétünknek ezen a helyen, hiszen a 300 gyerekből és nagylányból alig 20–25 a miénk. És ez nem vetőtalaj, hanem a legkeményebb szikla. Minket az vigasztal, hogy kicsinyek és nagyok mind szívesen jönnek a szabászati tanfolyamra, nincs helyünk a sok jelentkező befogadására. Talán ragad rájuk valami, ha nem szóval, a jó bánásmóddal és példával, és majd gyümölcsöt fog hozni. Mondanom sem kell, hogy az elmúlt időben sem maradt ki a jó Marosi Atya imáimból.

Sr. Kollárovits Margit F. M. A.
Scuola Italiana
Bouston Rals, Damasco

+

Lassan másfél éve lesz, hogy Ausztráliában vagyok (a levél kelte 1980. jún. 10!), de még egy hónap sem múlt el azóta, hogy tūrhetően érzem magam. Hamarosan Ausztráliába érkezésem után kisegítést vállaltam a Sydney-beli magyar és szlovák katolikus közösségeknél. A németek is kértek, de arra már nem jutott idő. A szívem fele Afrikában maradt, annál is inkább, mivel missziós plébániám majdnem gazdátlan. Csak jó szomszédaim látogatják a rám bízott falvak egy részét. Örömmel értesültem, hogy egy rendtársam befejezte azt a két hidat, amelyet eljövetelem előtt elkezdtem. Tervebe vettem még egy házat a havonként hozzám érkező hitoktatóknak szállásul, néhány út és kápolna építését. Remélem, hogy a Jó Isten és a missziós munkát szívügyüknek tartó hívek és paptársaim segítségével sikerül majd ezeket is kiviteleznem. A rám váró munka fontosabb része az lenne, hogy lakást építsek a lelkekben Jézus számára, azonkívül hidakat meg utakat, amelyek közelebb hozzák az embereket az Istenhez és egymáshoz. Ehhez kérném azoknak az imáit, akik megszívlelték Jézus utolsó kívánságát: „Menjetez . . . tegyétek tanítványommá mind a népeket” (Mt 28,19). Hiszen, hogy amíg körülményeim távol tartanak missziós plébániámtól, az Isten kegyelme ott tovább működik. /P. atya jelenlegi hollétéről még nincs hírünk. Szerk./

P. Pálinkás István SVD
199 Epping Rd., Epping, N. S. W. 2121, Australia

+

Harminc éves öreg templomtetőnk már olyan rossz volt, hogy szinte csak esernyővel lehetett részt venni a szentmisén, ha esett az eső. A legörvendetesebb az volt, hogy ez a tetőcsere volt az itteni hívek első közös akciója, a plébánia maga kezdeményezte és fedezte. A plébániaépületet kibővítettük, úgyhogy több napos szemináriumokat és gyűléseket is lehet benne tartani. Báziscsoportokat képezünk ki, hogy segítségükkel másokat is elérjünk. A gyerekek hitoktatása most csak heti egy óra, viszont a nővérek családlátogatást végeznek a felnőttek oktatásával. A család keresztény élete nélkül a

gyerekek oktatása mit sem ér. Az anya- és gyermekélelmezés akciójában 2500-an részesednek. Ezzel párhuzamosan varró- és főzőtanfolyam is folyik. Így az anyák megtanulják, hogy a maguk lábára álljanak. — Sajnos levelezéshez nem jutok. Magam vagyok. Nincs mit tenni, míg az előjárók meg nem könyörülnek rajtam. De mindig imáimba és szentmiséimbe foglalom misszióknak barátait.

P. Ludwig Bellér SVD
Binmaley, Pangasinan 0715, Philippines

+

Európai utam előtt felavathattuk a ravatalozót, amit a szegényeknek építettem. Most legalább tisztességesen búcsúztathatják halottaikat. Szabadságomon találkoztam Viktor testvéremmel is, aki a Fülöp-szigeteken működik, és 1948-ban láttuk egymást utoljára. 1980 augusztusra értem vissza. Nagy ünnepléssel fogadtak. Hálaadó misét mondtam sokak részvételével. Éjfélig kellett beszélnem utamról. Asztalomon egy halom munkát találtam. Kezdtém intézni a legszükségesebbet, de embereim nappal alig hagytak dolgozni. A szeptemberi népmisszióra készülöben három Szűzanya-szobor vonul házról házra. Mindenütt 20—40 ember gyűl össze, éjfélig imádkoznak, énekelnek, hogy öröm hallgatni. Nem lehet, hogy az Istenanya ne hallgassa meg őket. Aznap a vendéglátó család misét hallgat és szentáldozáshoz járul, mert ez ünnep számukra.

P. Tunkel Jenő SVD
San Miguel Arcángel, Argentina

LEVELESLÁDANKBÓL

— Baradlai Vilma ferences misszionárius nővérrel Brazzaville-ben, Kongóban ismerkedtem meg missziós állomásunkon. Ott kezdtem főfedezni nemes egyéniségét. Négy és fél évig éltünk együtt kis nemzetközi közösségünkben. Ő maga később egy levelében így emlékezett meg erről az időről: „Már 56 éves voltam, mikor odakerültem (31 éves volt, amikor, több éves gyógyszerési munka után, belépett rendünkbe, és fiatal korától a misszióba vágyódott), félévig nem tudtam, hogy fogok-e tudni dolgozni, vagy hiába volt az útiköltség és mehetek vissza. Azután alkalmaztak az állami kórház gyógyszerterábiában. Délutánonként néha szegényeket, öregeket látogattam, és többször tudtam gyógyszereket adni, amire szükségük volt. Ennyi volt az egész, de én nagyon hálás vagyok a jó Istennek az élményeimért, azért, hogy megismerhettem az afrikaiakat, hogy meg tudom érteni őket, és hogy így tudok gondolni rájuk imáimban.” Ő a jóhírt, az igét először miközöttünk hirdette, nem szóval, hanem jelenlétével, életével. Mély imádságos léleknek ismertem meg. Jóságot, szerénységet, őszinteséget, megértést, megbocsátást, felebaráti szeretetet sugárzott. A lelkierőt az Úrral való kapcsolatából merítette, ahogy saját maga szokta mondani, az Evangélium elmélkedéséből, a szent-ségimádságból. A kórházban nagyon értékelték egyénisége és lelkiismeretes munkája miatt. Együtt tudott érezni gondozottjaival, a szegény elhagyott, idős emberekkel, ami csak erejéből telt, megtette, hogy szebbé alakítsa életüket, és megéreztesse velük, hogy a jó Isten szereti őket. Mindenütt a szeretet volt a hajtóereje. Nem volt bőbeszédű, tetteivel evangelizált. Ezt szegényei bizonyára megérezték. Pl. a főzéshez nem nagyon értett, mivel nem volt alkalmá gyakorolni, de a vasárnapot többször azzal töltötte, hogy szegényeinek jó ebédt főzzön a bennszülöttek módjára, ahogy ők szeretik. Hivatásáról egyszer ezeket írta: „Mindegyikünk számára csodálatos dolog az a lelkesedés, ami valamilyen külső behatásra lángra gyűl bennünk úgy, hogy egész életünket irányítja. Egy lelki gyakorlat volt a kezdete, amit P. Reisz tartott, annak idején a missziós központ vezetője. A hit kegyelme által az ember egész élete Isten megtapasztalásának csodálatos sorozatává lesz, működésének kézzelfogható tényeiben.” — 1977 októberében rákbetegséget fedezett fel nála az orvos, emiatt ott kellett hagynia misz-

szíjóját. Nehéz szívvel búcsúzott fekete testvéreitől, akiket igen megszeretett. De betegségét is kegyelmi időnek tekintette. „Ha szenvedek, biztos lehetek, szeret az Isten” — írja egy levelében. Előbb Kinshasában ápolták, az operáció után hazaküldték Európába. A változás egy ideig reményekre adott alkalmat, de később ismét operálni kellett. 1979 októberétől eichgrabeni kolostorunkban készült a nagy Találkozásra. Csak úgy sugárzott az arca, mikor pár héttel halála előtt megkért, elmélikedjek vele Lukács ev. 12.35-40-en. „Legyetek készen, ha jön az Úr.” „Már szeretném tudni, milyen lesz ez a Találkozás, ha színről színre látjuk az Urat” — mondta többek között. 1980. szept. 15-én, a Fájdalmas Szűzanya ünnepén aludt ki életének mécsese szinte észrevétlenül, és szept. 17-én, Örökkfogadalma évfordulójának napján kísértük nyugvóhelyére kolostorunk temetőjében.

— Bálint Sándorral az ötvenes évek óta leveleztünk. Megkért, szedjük össze a valóságos népi emlékek utolsó morzsáit, hogy el ne kallódjanak. Néhányszor felkeresett falusi magányomban. Első alkalommal meglepetésszerűen jött. Szódát kért, de nekem nem szokott lenni, hát a szomszédban kértem kölcson. Poharam sincs, meg volt elégedve, hogy csészéből kínáltam. A további tennivalók megbeszélése után magánbeszélgetésünk igazi lelektalálkozás volt. Meghatva szobám egyszerűségétől, az ő evangéliumi lelkülete szinte túláradt a szegénység dicséretétől. További látogatásait előre jelezte, és sohasem jött üres kézzel. Mert ő is szerényen élt, megérezte, mi lenne nekem hasznos. Volt, amikor egyszerűségében fászládámra ülve csomagolta gyűjteményemet, az értékes és féltett tárgyakat, amelyeket postán nem mertem küldeni. Leveléből mindig nemes emberi szívét, Istentől telített lelkét éreztem ki. A Szentatya gratulációja boldoggá tette. Befejező mondata: „Tele van a lelkem Allelujával.” Felesége halálát közlő levelében hamisítatlan keresztény hite nyilatkozott meg. Mindig a lényegre érintette. Isten embere volt, az evangélium szerinti ártatlan gyermeki lelkülettel, amellet nagy tudós, óriási tudással. Szerény ember, akivel együtt lenni gyönyörűség. Magunkat sajnálom, mert lelkében felhalmozódott kincseit már nem tudja átadni a nemzetnek. De hitem szerint örülök, mert neki érdemes volt élnie.

+

— Nálunk Zágrábban országos ifjúsági találkozó volt a Benedek-év alkalmával. Oszszejött a hivatalos jelentés szerint 5000 fiatal az ország minden tájáról. Okt. 25-én, szombaton délután volt a Veni Sancte, előadás a szent életéről és munkásságáról. Utána egy Taizéból jött pap beszélt. Ezt követte a közös agapé. Este 8-kor kezdődött a virrasztás három templomban. 11-kor szétszéledtek a gyerekek. Az itteniek befogadták őket otthonaikba, sőt vagy 50 család vendég nélkül maradt, annyi volt a lakásadó! Vasárnap 10-kor ünnepélyes körmenet volt a székesegyház körül, a gyerekek népviseletben, nagyon látványos volt. Harminc-egynéhány pap koncelebrált a zadari püspök vezetésével. A szentmise horvát nyelven folyt, de az olvasmányokat a nemzetiségi nyelveken olvasták, a hívek imájánál is a különböző csoportok vezetői álltak a mikrofon elé egy-egy kéréssel, a magyarok is. Felajánlásokkor ajándékaikat vitték az oltárra, pl. a bácskaiak az Alföld termékeit, a dalmátok bort; az egyik bácskai falu, Szelencse (egy egész buszt megtöltöttek!) nevében egy szlovák kislány szlovák nyelvű bibliát, sajtót, népi hímzést és kisseprőt nyújtott át! Délután a székesegyházban orgonahangverseny volt, a szemináriumban Joe, a taizéi testvér felelt a fiatalok kérdéseire, egy másik teremben a „cowboyok” — mint itt hívják őket — muzsikáltak villanygitáron. Este azután szétszéledt a jónép.

— Nov. 16-án, vasárnap kezdtük a missziót Felső- és Középpulyán (Ober- és Mitterpüllendorf, Burgenland), a nem nagyszámú, de buzgó magyar híveknek. Felsőpulyán reggel is volt mise közben keresztény tanítás azok részére, akik jöhettek. Esténként a mise közben beszéltem a híveknek, és míg a plébános folytatta a misét, engem átvittek a másik templomba; mire ott befejeztem a beszédemet, megjött az atya, misézett, én gyóntattam, és így 8 előtt pár perccel mindkét helyen mehettek haza a hívek, mert amúgy túl későre maradtak volna. A magyar misszió egybeesett a németajkú

hívek számára rendezett 3 hetes misszió utolsó hetével. Nov. 24-én átvittek Alsóorre (Unterwart), ott a másnapi Katalin-búcsún volt a bemutatkozó, egyben „bemelegítő” jellegű beszédem. A hét folyamán azután három este is találkoztunk 40—60 emberrel a falu három vendéglőjében, „hírverés és hívogatás” céljából, majd a fiatalokkal is. Családokat látogattunk, így pl. a cigánynegyed minden házánál voltunk. A misszió Andrásnap kezdődött. Minden este 7 órakor volt szentmise és a nagy missziós beszéd. Reggel 1/2 9-kor mise és tanítás főleg az idősebbek részére, akik este már nehezen jöhettek volna, és mint „házpásztorok” szabaddá tették a fiatalabbakat, hogy jöhessenek. Elsőpéntekre közel 40 helyen voltunk otthon gyóntatni, áldoztatni az öregeket, betegeket. Az esti mise után ott maradt egy-egy csoport, azoknak tartottam állapotbeli tanítást: édesanyák, édesapák, fiatalok, fiatal házások, végül a németajkúak. A fiatalokkal a könyvtárteremben beszélgettünk szerda és szombat este (akkor a bécsi dolgozók is otthon voltak már) és még vasárnap de, a nagymise után is. Mivel Ausztriában dec. 8. Szeplőtelen Fogantatás napja ünnep, aznap délután fejeztük be a missziót beszéddel, áldással és a csodálatos érelemmel kapcsolatos vetítettképes előadással. Utána roham mindenki haza, mert az osztrák tévé a gyönyörű Bernadette-filmet sugározta.

— [A gnesau diakonisszáknál — vö. 47. számunkat — nemrég 8 napos szentignáci lelkigyakorlat folyt le, 3 katolikus vendég és a háziak részvételével. Benyomásaikat levélben foglalták össze:] Izgatottan vártuk augusztusban P. Nemeshegyit az „imádság házába.” „Váráson” különösen azt értjük, hogy imádsággal megyünk előbe a bejelentett vendégnek. Ebben az esetben különösen jó alkalmunk volt erre, mert már több hónappal előbb jelentkezett. Mikor aztán kiszállt az autóból, s olyan természetesen és szerényen felelt közeledésünkre, ez volt várakozásunk első tetőpontja. Előtte olvastuk egy könyvét és közben folyton csodálkoztunk, milyen egyszerűen, érthetően és mégis minden lényegét tartalmazóan tudja közel hozni az emberhez, hogy „mi a kereszténység.” /A könyv tit. megjelent németül is. Szerk./ Megsejtettük belőle, hogy élte végéig járja át szerzőjét az evangélium, és ez máris hidat épített köztünk. Valóban beigazolódtott ez a második tetőponton, az elmélkedési pontokat adó órákban és egyéni beszélgetésekben. Nagy volt és ma is nagy az örömünk, s az elvetett mag kicsírázott. Mindig újból örömmel vesszük észre, hogyan munkálkodik egy-egy tőle való szó, összefüggéseiben meglátt teológiai tanítás bennünk, velünk, Krisztus főpapi imájának jegyében: „Hogy mindnyájan egyek legyének.” — Együttlétünk harmadik, legigazibb csúcspontja az eukarisztikus ünnepen való jelenlétünk volt, egyik nap magyarul, a másikon németül. Egyszer ott volt egy testvér is a Michaelsbruderschaftból, és ezt írta róla vendégkönyvünkbe: „Egy test Krisztusban! ez mindig újra a boldogító, vigasztaló élmény, ha fivérek és nővérek találkoznak.” Ennek az átélt valóságának erejében gondolkodni továbbra is szeretettel és hálával testvérünkre Krisztusban, P. Nemeshegyi Péterre és minden testvére.

— Két éve vándoroltam ki finn feleségemmel Finnországba. Itt a katolikus egyház gyakorlatilag teljesen megszűnt a reformáció következtében. Csak 1799-ben épülhetett a kelet-karjalai Viipuriban egy kis templom. Neve — Szt. Hyacinthus — mutatja, hogy a város katolikusainak túlnyomó többsége származását tekintve lengyel volt, hisz ő a lengyelek szentje. 1905-ben II. Miklós cár vallásszabadságot adott az egyházaknak. A finn katolikus egyház 1906-ban kapta első hazai papját. Helsinkiben akkoriban 300 különböző nemzetiségű „civil katolikus” lakott. Később a holland Jézus Szent Szíve rend két papja érkezett ide; egyikük, Buckx az ország függetlenné válása (1917. dec. 6.) után 1921-ben apostoli adminisztrátor, két év múlva püspök lett. Megkezdte munkáját finn földön a pétervári lengyel nővérekongregáció, majd a 2. világháború kitörése idején amerikai nővérek nyitottak napközi otthont és angol iskolát. Itt működnek még Jézus kis nővérei is. 1860-ban épült az első, 1954-ben a második katolikus templom a fővárosban. A katolikuság valóban maroknyi csak (kb. 2500) és soknemzetiségű. A hivatalos államvallás az evangélikus és az ortodox, azaz joguk van adószedésre (a bruttó

fizetés 1 %/o-a) és anyakönyvezésre. A többi kisebb felekezet, így a katolikus is, független az államtól, önfenntartó, és az anyakönyvezést a helyi hivatalok végzik. Az itteni katolikus egyház fiatalnak számít, nem rendelkezik messzi múltba visszanyúló, sok évszázados kulturális hagyományokkal. Magyar katolikus pap errefelé nem működik. Összesen 15 pap van az országban, ebből kettő finn. Magyarok vannak Jónéhányan, főleg asszonyok. Vallásos katolikus magyart egyet ismerek.

— Ritka bensőséges ünnepnek lehettünk résztvevői 1980. jún. 26-án. P. Ecker Jenő SJ pappá szentelésének 70. évfordulóját ünnepelte a szatmárnémeti Kálvária templomban, amelynek lelkészeként dolgozott. Most 92 éves, de az új latin breviáriumot mondja, ujjával kísérve betűit. A püspöki palota egy elkülönített szobájában szokott minden nap misézni. Lakótársa és gondviselője a 79 éves P. Schmidt. (Egy szót sem tud németül!) A nagy napon karosszékben vitte föl két ember a templom kapujáig vezető lépcsőfokokon. Hárman koncelebráltunk együtt magyarul, az állandó részeket pedig latinul mondtuk, mert ő így szokott misézni. Nagyon megható volt, amikor kettőnk közrefogásával végezte a felajánlást, majd ő mutatta föl átváltozáskor az Oltáriszentséget. Áldásnál nagyon kedvesen és elég hangosan köszönte meg a hívek jóságát és hűségét. Majd az áldás után egészen megrendítő jelenetek következtek. Az atyát a karosszékben levittük az oltár elé, és a hívők, fiatalok, öregek, papok, világiak virágcsokrokkal halmozták el, mindenki csókolgatta kezét, arcát, lábát, ruháját. Sokan letérdeltek és úgy csókolgatták. (Sok itt a görögkatolikus.) Ő meg csak kitérjesztette karjait feléjük, és amikor gyermekeket vittek oda, áldólag fejükre tette kezét. Szem nem maradt szárazon, ahogy ott ült híveitől körülvéve. Majd otthon, a lakásán következett részünkről is az üdvözlés. Fényképezés után búcsúzáskor még elénekeltük a Suscipét, majd megkérdeztem tőle, hogy érezte magát ezen az ünnepen. Csak ennyit mondott: „Mindezt szavakban elmondani nem lehet!” Én sem tudom visszaadni azt az örömet és boldogságot, amelyet valamennyien éreztünk. Jelen kellett volna lenni.

Zvekanović Máttyás szabadkai megyéspüspök febr. 25-én ünnepelte püspökké szentelésének 25. évfordulóját. A Szentatya levélben köszöntötte.

Acélmise. P. Ecker Jenő SJ 1980. jún. 26-án Szatmárnémetiben. Lásd Levelésládánkat! Ez év jan. 31-én elhunyt.

A Szentatya **dr. Csertő Sándor** prelátest a Hittani Kongregációban betöltött munkaköre mellett a Szent Péter bazilika kanonokjává nevezte ki. Gratulálunk!

Hibaigazítás. Kiss Balázs aranymisés paptestvérünk (l. 47. sz. 90. o.) nem Pákán, hanem Páhi községben működik. Elnézést kérünk!

Pápai megnyilatkozások. I. II. János Pál pápa első enciklikája és levelei. II. Korunk hitoktatásáról. Fordította **Dr. Diós István**. Szent István Társulat, Budapest 1980, 177, 256 o.

Nagy örömmel köszöntjük a Szent István Társulat új, hézagpótló sorozatát, amely arra hivatott, hogy folyamatosan közvetítse Isten magyarországi népének a Szentatyá legfontosabb megnyilatkozásait. Az első kötet, amelynek címlapjáról a pápa barátságosan mosolygó képe tekint az olvasóra, a Redemptor Hominis enciklikát teszi közkincsé. Utána következnek néhány fontos beszéd és levél az 1978. október—1979. április közti időből: a megválasztása után, okt. 17-én tartott „programbeszéd”, az okt. 18-án a bíborosi testülethez intézett szavak, beiktatási miséjének homíliája; a magyar egyházhoz intézett első levél (1978. dec. 2), előtte Lékai László bíborosprímás színes képevel; végül az 1979 nagycsütörtökén kelt két levél az egyház püspökeihez ill. papjaihoz. — A második kötet teljességében a hitoktatás dokumentumainak van szentelve. Első részében a papi kongregáció Általános Katekétikai Direktóriumát tartalmazza 1971-ből, utána pedig II. János Pál „Catechesi Tradendae” kezdetű apostoli buzdítását (1979). Minden fordítás a hivatalos latin szövegből készült, és dr. Diós István munkája. Nem csekély feladat a bonyodalmas latin mondatokból érthető és élvezhető magyar szöveget formálni a mai olvasó számára. A fordító érezhető igyekezettel törekszik erre, és elődeinél jóval nagyobb sikerrel is. A következő publikációkban talán még tovább lehetne haladni ezen az úton az eredeti sérelme nélkül. Pl. kétségtelen, hogy a körlevelek latin szövege még ma is többszám első személyben beszélteti a pápát. Azonban minden modern nyelvű fordítás (és nyilvánvalóan a lengyel eredeti is) egyszám első személyben fogalmaz, minthogy a „fejedelmi többes” mai embernek igen furcsán hangzik. — Külön dicséret illeti a könyv világos, jól olvasható szedését. Érdemes lenne a korrektúrát is még gondosabban végezni, nem utolsósorban a címekben. — A kiadványsorozat a magyar egyház nagy segítsége lesz. Vivant sequentes!

Öry M.

K. Rahner—H. Vorgrimler: Teológiai kieszótár. Szent István Társulat, Budapest 1980. 808 o. Fordította Endreffy Zoltán. A fordítást az eredetivel egybevetette és teológiai szempontból ellenőrizte Nyíri Tamás.

1961 óta tíz kiadást ért meg ez a mű. A 10., teljesen átdolgozott kiadás alapján készült a magyar fordítás. A magyar olvasóközönség nemcsak egy teológiai szótárt kap elegáns, nagybetűs kiadásban, tetszetős és könnyen kezelhető formában, hanem betekintést nyer a hírneves szerzők átfogó összefoglalása alapján több mint 600 cikkben a teológiával „szövetséges” tudományok megfelelő fogalmaiba is. (A kifejezés II. János Pál pápának a római szent Gergely egyetem tanáraihoz intézett beszédéből való.) Mindegyik cikk a mai teológiai kutatás szintjén áll. A hitgizságok modern fogalmát kapjuk itt egyúttal kezünkbe. Dicsérni kell a szótár kiegyensúlyozottságát. Fogásos és mégis árnyalt tanítást ad. Az alapvető cikkek hosszabbak és teljesebben kidolgozottak, mint azok, amelyeknek ismerete nem annyira szükséges egy-egy központi kérdés megértéséhez és az átfogóbb ismeretek rendszerezéséhez. Nagyon jól sikerültek az önmagában véve filozófiai fogalmakról adott rövid, találó összefoglalások; elősegítik, feleleveníthetik a filozófiai tanulmányoknak a teológiában való alkalmazását (pl. „abszolút”, „agnoszticizmus”, „akarat”, „akcidens”, „aktus”, „alap (princípium)”, „analógia”, „anyag”). Ugyanezt a szolgálatot végzik el az egyháztörténelem, a lelkiség,

az erkölcsstan, a szentírási filológia körébe tartozó közlések. A modern teológiai kutatás kulcsszavai sem hiányoznak, pl. „anoním kereszténység”. Tekintettel vannak a szerzők arra is, hogy az olvasó felvilágosítást kapjon a teológia sarkalatos elveiről, pl. „anima naturaliter christiana”. A magyar hívőt, a kereszténység témaköréi iránt érdeklődő művelt embert éppúgy pontosan tájékoztatja a szótár, mint az olyan olvasót, aki csak időnkint vesz kezébe teológiai könyvet, vagy csak alkalmilag akar pontosan megérteni egy teológiai témáról értekező cikket. Épp ezért ott lesz ez a kis kézikönyv minden pap, szeminarista és hívő értelmiségi könyvtárában éppúgy, mint a hívőt megérteni akaró ateista könyvespolcán. Ha nem is tudja terjedelemben azt nyújtani, amit a „Lexikon für Theologie und Kirche” vagy a „Sacramentum mundi” kötetei, vagy „Herders Theologisches Taschenlexikon”-ja, mégis nélkülözhetetlen lesz mindazok számára, akik egy teológiai témakőről magyarul írnak, előadást tartanak, vagy egyáltalán teológiával és a teológia szöveveszes tudományaival hivatásból foglalkoznak. Azzá teszi témáinak sokrétűsége, a lényeg közérthető nyelven való összefoglalása, a teológiai kifejezések szabatos és pontos magyar visszaadása.

Németh J.

Xavier Léon-Dufour: Face à la mort. Jésus et Paul. (Szemben a halállal. Jézus és Pál.) Seuil, Paris 1979, 320 o.

A neves francia jezsuita egzegéta a halál titkát világítja meg könyvében az újszövetség alapján. Alapproblémája a következő: Elfogadható-e az a hagyományos felfogás, amely szerint az Atya kiszolgáltatja, halálra adja Fiát, hogy megváltson bennünket? Mennyiben lehet a szenvedés és a halál üdvösségünk eszköze? Vajon Istennek kedve telik-e Fia szenvedésében és halálában, aki vérevel „fizeti meg” az emberek adósságát? — Az „érdemszerző szenvedésről”, az elégtételről szóló említett felfogás középkori eredetű. Jézus magatartása a halállal szemben azt tanúsítja, hogy ő a halált nem önmagáért kereste, hanem elfogadta mint az Atya akaratát, mert mindvégig hűséges akart maradni küldetéséhez: szeretetből engedelmes volt egészen a kereszthalálig. Szent Pál is lényegében azt tanítja, hogy a halál a hűség misztériuma. Mindenekelőtt Isten hűségéről van szó, aki végtelen Szeretet, — és a szeretet képes legyőzni a halált. De ugyanakkor a halál lehet a mi hűségünk jele is: hűség Isten akaratához és hűség az emberekhez, akikért esetleg feláldozzuk életünket.

A halál — Jézus halála is — kétoldalú. A halál mint természetes jelenség szakadást jelent: elszakadást a világtól és az emberektől. Főleg a hirtelen vagy erőszakos halálnál érezzük ezt. Maga Jézus nem kereste ezt a halált, amely végső soron a bűn, az Istennel való szakítás kifejezése. (K. Rahner azt mondja, hogy a halál nem „természetes”, „semleges” jelenség, mivel a bűnt nem kapcsolhatjuk ki.) Jézus küzdött a fenyegető, egészen közeli és reális halál ellen. De mindvégig hűségesen teljesíteni akarta küldetését, az Atya akaratát. Ezért vállalta a halált is, amely küldetésének beteljesedése volt. Ez a halál második szempontja: a beteljesedés. Jézus maga élete során alakult: amikor látta, hogy nem kerülheti el a halált, ha Isten tervét végre akarja hajtani, akkor elfogadta, integrálta. Az ószövetségi üldözött és megölt igaz sorsát vállalta. Odaadta életét — szabadon — testvéreléért. Léon-Dufour Schürmannn idézi: „Jézus az emberekért halt meg, miként az emberekért élt.”

Jézus a Getszemáni haláltusájában megélte azt, mit jelent az elszakadás a községtől, sőt az Istentől való látszólagos elhagyottságot is megtapasztalta. A halállal járó teljes magányosságot, a „sötétséget” is megélte. De mivel mindvégig hűséges maradt az Atya akaratához, a halál a beteljesedés volt számára. Önmaga teljes odaadása szeretetből. Jézus az utolsó pillanatig párbeszédet folytatott az Atyával, mígnem a Lélekben teljesen átadta magát a végső szeretetaktusban. Halála így kommunió, egyesülés volt azzal, akiért élt, akitől teljesen függött, és aki öröktől a legfőbb Te volt számára.

Léon-Dufour főleg az evangéliumok alapján elemzi Jézus magatartását a halállal szemben. Igyekszik itt a „történelmi-kritikai” módszer szintjén megmaradni, vagyis az ősegyház hitét tükröző szövegeket az első részben nem veszi figyelembe. Szent Pál teológiájával a második részben foglalkozik. Így az első rész végén részben függőben maradnak olyan kérdések, mint pl.: Miért volt Jézus halála egyetemes jelentőségű, vagyis miért Jézus halála a megváltásunk? Persze lényegében megadja a választ azzal, hogy Jézus szeretetből mindvégig hűséges volt. De a szotériológia valamennyi problémájára nem tér ki (ez nem is állt szándékában). Mint az eredeti bűn titkánál, úgy a megváltásnál sem elégséges az ún. korporatív személyiségre hivatkozni, még ha ez meg is magyarázza Szent Pál elgondolását. Egyébként Pál a római levélben helyesen rámutat arra, hogy Ádám és Krisztus között nemcsak párhuzam, hanem ellentét is van. Igazában csak Krisztusban vagyunk szolidárisak; a kegyelem (fogadott fiúság) tesz bennünket Isten gyermekeivé és Krisztusban testvérekké.

Krisztus halála Isten kinyilatkoztatása a hívő számára, mert a szeretet kifejezése; és Isten Szeretet. A hittől elvonatkozó pusztá „történész” csak Jézus átszűrt oldalát látja. Isten hallgat. És mégis ez a hallgatás jobban kinyilatkoztatja őt a hívőnek, mint a Sínai mennydörgése vagy a Hóreb morájlása. Az isteni kinyilatkoztatás egyszer s mindenkorra Jézusban öltött alakot. De ez az alak eltűnt. A hit szemével nézve Jézus feltámadt. „Ezentúl az isteni Szó elérhet engem minden ember révén, akiben a Lélek felismerteti velem a dicsőséges Krisztus arcát. A nap, amelyet a tenger hullámai tükröznek, százezer csillogó nappá változik. És mégis: a halál továbbra is kaszabol könyörtelenül. És Isten továbbra is hallgat. Eltűnt azoknak az alakja, akiket annyira szeretünk; egy napon én magam is eltűnök barátaim tekintete elől. Mégis: tudom, kibevettem bizalmamat. Isten hallgatására tehát nem hideg hallgatással válaszolok; a Lélek ezt mondhatja velem: Abba, Istenem, jelen vagy! Te, aki Szeretet vagy, erősebb a halálnál” (289—290).

Léon-Dufour könyvéhez függelékként hozzátartozik egyik érdekes cikkét („Túl a halálán...”), amely az Études 1972. novemberi számában jelent meg. Ebben mintegy összefoglalja „Jézus feltámadása és a hűsvégi üzenet” c., 1971-ben megjelent könyve néhány következtetését. A halál — a keresztény halál — elválaszthatatlan a feltámadástól. Ezért néhány gondolatot még e függelékből is átveszünk.

A szerző gyakran hangsúlyozza, hogy az újszövetségi „elképzelés-ábrázolás” másodlagos; az alapvető állításokra kell figyelniük. És ezek lényegesen különböznek pl. az őszövetségi apokaliptikáétól. Természetesen a Szentírás értelmezésénél figyelembe kell vennünk az állítások mögött meghúzódó antropológiát, az emberre vonatkozó tant. Az újszövetségi antropológia különbözik a platonista emberfelfogástól. Az ember nem két önálló valóság, test és lélek összetétele. A test és a lélek egyetlen valóságnak két szempontja. Az ember nem anyagba költözött szellem vagy sárba gyúrt angyal. Az ember maga a teste: testén keresztül van jelen a világban, nyilatkozik meg, kerül kapcsolatba másokkal. A Credo sem a lélek halhatatlanságáról, hanem a test (caro, szarx) feltámadásáról beszél. A feltámadás pedig nem egy hulla megelevenedése. Az élő Isten, aki Krisztust feltámasztotta, vagyis új, megdicsőült létet adott neki, minket is feltámaszt majd. Amint az egész ember hal meg, úgy az egész ember támad fel, vagyis átalakulva új létrendbe lép át.

Hogy hogyan történik ez, nem tudjuk. Csak azt tudjuk, hogy az élő Istennel, a megdicsőült Krisztussal leszünk. Úgy is mondhatjuk, hogy a feltámadás új teremtés lesz. Természetesen „én” halok meg és „én” támadok fel. Maga Isten teremti meg a folytonosságot a volt evilági én és a megdicsőült én között. Nem a testemet alkotó kémiai és egyéb anyagok felvétele jelenti tehát a folytonosságot, hanem Isten újjáteremtő tette folytán énem ugyanazon test által fejezi ki magát, mint földi életében. Mivel testem volt a „helye”, eszköze, kifejezése a világgal, főleg másokkal való kapcsolataimnak, most a megdicsőült test (ugyanaz a test, de megszabadulva a tér—idő kötöttségeitől) lesz a testvéreimmel való közösség közvetítője.

Mert a test nem azonos lényem materialitásával. (A hulla már nem test!) Mit jelentett a test földi életemben? Másokhoz fűződő kapcsolatomból alakította ki testemet. Személyiségemet a másoknak adott és másoktól kapott szeretet szötte, alakította: ez nyilatkozott meg testemen keresztül, amely jelenlétem a világban és mások számára. A halálban tehát az leszek, amivé az adott és kapott szeretet által alakultam. És ha egyedül a szeretet marad meg a halál után, akkor azt mondhatom: amilyen mértékben lényem megnyílt Istennek és az embereknek a szeretetben, — amivé énem így a földi életben alakult, — az leszek az örök életben, Istennel, Krisztussal mindörökké.

Szabó F.

Gál Ferenc: Beszélgetések az evangéliumról. Budapest, Szent István Társulat 1980, 330 o.

Az evangéliumok egyetlen örömhírt (evangéliumot) közvetítenek, bár teológiai nyelvük nem egészen azonos. A lényeges üzenet helyes megértése döntő élmény a hívőnek és megbirkózásra váró feladat a kételkedőnek, a távolállónak. Csak akkor foglathatunk igazán állást Jézussal szemben, ha feltárult előttünk tanításának mélysége, személyének kimeríthetetlen gazdagsága. Korunk embere előtt sajátos problémák merülnek fel itt. Egyrészt a racionalizmus és a tudományos világkép rányomja bélyegét egész gondolatvilágára. Másrészt a pusztán elvont kérdések vitásától általában nem sokat remél. Inkább azt keresi, mi az értelme, mi a jelentősége mindennek az ő részére.

Gál professzor könyve ezeknek az igényeknek akar megfelelni. „Nem a szakbiblikus módszerrel nyúltam a szövegekhez — írja szerényen előszavában. — Hanem azt tartottam szem előtt, hogy a mai embert mi érdekli az evangéliumokból.” Tagadhatatlan: nem elméletileg akarja megvitatni a főbb kérdéseket. Nem is elképzeltetni akar esetleges egyéni vagy szélsőséges értelmezésekkel. De munkája nagyon is alaposan felhasználja a modern kutatásokat. Tekintetbe veszi a komoly szaktudósoktól elfogadott mai szentírásmagyarázat főbb eredményeit. Éppen ezáltal kíván szolid utat biztosítani, s egyszersmind tág látókört feltárni az evangéliumi igazságok megértéséhez. „A hitbeli tétel nem olyan, mint egy számtani vagy természettudományos igazság bemutatása. Itt emberileg fel kell dolgozni azt az igazságot, hogy a mindenható Isten áttörte a természetes korlátokat, és megmutatta erejét és irtalmát. Az ilyen jelenség mindig üzenet is . . . Új örömet, új felelősséget jelent. De az elfogadásához ki kell vetkőzni a régi emberből, félre kell tenni sok hagyományt, előítéletet, és vállalni egy új életstílust” (320).

A bevezető fejezet rámutat az evangéliumok előzményeire, megszületésének körülményeire, s mintegy kulcs a többi rész feltáráshoz. Majd sorra kerülnek a gyermekségtörténet, Jézus nyilvános működésének előkészítése, tanításának főbb pontjai, a párbeszéd, a csodák evangéliumi szerepe és végül Jézus szenvedése és feltámadása. Főként a gyermekkor evangéliumának és a csodák jelentőségének szentelt fejezetekben lehet érezni, milyen mély s egyúttal mennyire kiegyensúlyozott az iránya. A csodák leírásánál pl. megérteti velünk, hogy az evangélium hirdetőit nem az érdekelte, mennyiben használja fel Isten a természetes, „másodrendű” okok közreműködését arra, hogy felhívja figyelmünket Jézusra és tanításának igaz voltára, ill. mennyire „közvetlenül” avatkozott be. A csodák az Atya tanúságtételei Jézusról, ez az első céljuk. De „Isten a maga szavának hitelességét éppen azzal akarta kimutatni, hogy olyat is tesz, ami az embertől nem telik ki” (219). — A napkeleti bölcsek meghívását valószínűleg azért jegyezte fel Máté, hogy élénk tárja a pogányok meghívásának fontosságát. Leírása „jelképes elbeszéléssel, afféle midrással történik.” Viszont „az esemény magát elfogadhatjuk történeti valóságnak”, mert más dokumentumokból tudjuk, hogy az asztronómia fontos szerepet játszott a keleti népek életében, s Nérót is csillagjósolás alapján üdvözölte egy küldöttség Kr. u. 66-ban (83).

A könyv elsődleges célját, az evangélium magyarázatát szerintünk éppen azzal érli el a szerző, hogy sem kimagyarázni nem akar belőle dolgokat, sem saját elgondolásait nem kívánja beleerőltetni. Emellett átjárja a művet a lelkiesség: elmélkedésre készítet. Biztosan jó szolgálatot tehet a lelkipásztorkodó papságnak az igehirdetésben és az evangéliumokkal ismerkedni vágyó világiaknak.

Benkő A.

Találkozás Istennel. I. Isten a mennyei Atyánk. Szerkesztette Dr. Cserhádi József pécsi püspök. Szent István Társulat, Budapest 1980, 376 o.

A „Mindennapi kenyér” és „Mindennap együtt az Úrral” 2 × 3 kötet után Cserhádi püspök, egyházmegyei papjainak közreműködésével, most a harmadik sorozatot kezdte el az év minden napjára. Míg az eddigiek imádkozni, elmélkedni tanítottak, itt a hit alapvető igazságait kívánják trinitárius alapon bemutatni. Természetesen nem tudományos taglalásban, hanem a hívőknek érthető, életközeli módon. A 25—30 soros szövegek az egyházatyákból, Szent Tamástól és a zsinati határozatokból vett néhány idézetten túl főleg századunk jeles teológusaitól valók. Sokhelyütt szerepel a Mysterium Salutis; találkozzunk a Feiner—Vischer-féle Glaubensbuchhal, a Holland Katekizmussal, Karl Rahner, Trilling, Moltmann stb. nevével; a magyarok közül Schütz Antal és Előd István Dogmatikájával, Gál Ferenc, Szennyay András, Nyíri Tamás, Békés Gellért, Szabó Ferenc műveiből meg a „teológiai kiskönyvtár” egyes kötetiből való részletekkel stb. Minden idézet után rövid „gyakorlati alkalmazás” következik, többnyire lelkiismeretvizsgálatra indító kérdés formájában.

Nem könnyű vállalkozás „népszerű teológiát” adni, még hozzá apró adagokban. Mindenesetre kívánatos lenne jobban elkülöníteni a teológiai eszmélődést az elméledéstől vagy a gyakorlati kérdésektől (utóbbiaknak az elgondolás szerint a szöveg utáni vizsgálatszakaszban van a helyük.) A német nyelvterület mellett ott kínálkoznak — Teilhard-on túl is — a nagy francia teológusok, pl. Congar, De Lubac, vagy a magyarul is megjelent Newman-breiviárium; versek terén a himnuszok dogmatikai kincsesbányája, vagy századunkból pl. Claudel. — A sorozat, elődeihez hasonlóan, bizonyára szintén sok érdeklődő olvasóra talál.

R.

Szabó Ferenc: A rejtett Isten útjain. Párbeszéd a hitről. Róma 1980, 289 o.

A könyv alcíme onnét való, hogy a szerző belevette 1975-ben megjelent és azóta már elfogyott hasonló című könyvének egy részét. Nagyobbik fele a közben eltelt időben látott napvilágot különböző folyóiratokban, vagy előadásként hangzott el a Vatikáni Rádióban. Szerkezetileg a könyv két nagy részre oszlik. Az első: „A rejtett Isten útjain.” „Valamennyi tanulmány — írja előszavában a szerző — egy nagy kérdéskörben mozog: a hit és hitetlenség — az istenkeresés — mai drámájának egy-egy szempontját világítja meg.” A keresés, a küzdelem, a hit homálya, az „egzisztenciális nyugtalanság” jut bennük elsősorban kifejezésre, a párbeszéd szellemében, de mindig a hit eszmevilágán belül és gondolkodó, elemző értelem munkájával. A könyv második fele: „Modern istenkeresők”, századunk néhány nagy emberének példáján és eszméivel szemlélteti az első rész általánosabb jellegű fejtegetéseit. A magyar és a francia kultúrkörből való filozófusok és írók ezek: Maurice Blondel, Prohászka Ottokár, Dienes Valéria, Gabriel Marcel, Jean-Paul Sartre, Julien Green. Egy-egy személyről olykor több tanulmányt is találunk. „Utószó helyett” a kötet egy egészen friss dokumentummal zárul: II. János Pál pápának azzal a beszédével, amelyet 1980. okt. 10-én az „Evangelizálás és ateizmus” témáról szervezett római kongresszus résztvevőiehez intézett. P. Szabó széles olvasóköre bizonyára nagy örömmel fogadja majd ezt az újabb munkáját is.

R.

Varga Andor: Élet és erkölcs (tkk IV/6b). Róma 1980, 268 o.

„Bioetika, mint szakkifejezés, alig húsz éves múltra tekinthet vissza... az általános etikai elvek alkalmazása az emberi életet érintő és befolyásoló eseményekre” — magyarázza meg az előszó. A 13 fejezetcím megadása látszik a legalkalmasabb „étvágygerjesztőnek” a nagyon tartalmas és kiegyensúlyozott tárgyalásmódú, mértéktartó, józanul ítélkező munkához: „A népesedés kérdése és az erkölcsi felelősség — Abortusz — Eugenika — Lombikbébi és magzatátültetés — A szaporodás rendkívüli módzatai — Génsebészet, génmanipuláció — Kísérletezés az emberrel — Léleksebészet és a viselkedés szabályozása — Kábítószeres és viselkedésirányítás — Szervátültetés — Mesterséges szervek — A nemek megválasztása és megváltoztatása — Élet és halál: Egészségügyi biztosítások és az emberhez méltó halál kérdése.”

„Korunkban megszűnt a rendszeres etikai gondolkodás — írta naplójában Thomas Merton —, mert az ilyen gondolkodáshoz időre lenne szükség, vagy olyan hatalomra, amely az emberek többsége által elfogadott, ésszerű elvekkel irányítani tudná az egyéni és a társadalmi cselekvést. Nincs időnk arra, hogy nyugodtan és tárgyilagosan végiggondoljuk a technika új vívmányainak erkölcsi következményeit. A technika megalakította a maga sajátos erkölcsstanát, amelyben első a haszon és a hatékonyság.” Ezzel a mindennapos életben oly általános alaptévedéssel szállnak szembe azok a szerzők, akik erkölcsi szempontból vizsgálják a mai technika elképesztő fejlődését, és fel merik vetni a kérdést: mi lesz az emberrel, életével és jövőjével, ha a szabadjára engedett „bűvészinas” nem parancsolható vissza a palackba? P. Varga a tudomány és technika vívmányait, kísérletezését az emberrel hosszú évek óta éberan figyelte. Bár elsősorban amerikai a könyv háttere és a kitűnő szakirodalom nagyobbik fele, a felvetett kérdések egyetemesek, és az eligazító állásfoglalás, az erkölcsi kiértékelés is az. Új kérdések ezek sokszor, és nincs még kialakult szóhasználat sem. Innen egy-egy szak-kifejezés különböző magyar megfogalmazása.

Weissmahr Béla: Isten léte és mivolta (tkk II/1). Róma 1980, 200 o.

Bár a teológia az „Istenről szóló tudomány”, „Isten létének és mivoltának kérdése egyben filozófiai kérdés is, a valóságot megérteni akaró, a lét egészét értelmezni törekvő emberi értelem magától is felveti ezt a kérdést” (5). Az örök emberi kérdést a szerző derekas munka után komoly szakudással válaszolja meg.

Isten természetes megismerésének feltételeiről tárgyal az I. részben. A transzcendentális tapasztalás híve, és annak mibenlétét, megokolt voltát és határait szabatosan ismerteti. A II. rész adja a régi antropológiai, ill. teológiai istenérvek szabatos értelmét, bizonyító erejüket, felhasználási módjukat. Mesteri itt az önfelülmúlás megelőpő tényének magyarázata, a belső tökéletesedésre való törekvés, a híres régi arisztotelészi „entelecheia” bátor értelmezése, rámutatva, hogy a Teilhard hirdette evolúciónak ez a legmélyebb bölcséleti gyökere. Az ateizmus okainak megjelölése, állításainak értelmezése és egzisztenciális gyökereinek feltárása a III. fejezet. „Hogyan kell az Istenről helyesen beszélni?” c. fejezettel kezd a IV. rész Isten létének és tevékenységének tárgyalását. Az isteni transzcendencia és immanencia, a világban található rossz kérdése, az isteni fenntartás és együttműködés tevékenysége kerül itt sorra. — A szerző ismételtlen hivatkozik Bevezetés az ismeretelméletbe c. füzetére (tkk I/2). Hiszen az ott vallott és igazolt ismeretelméletkritikai alap gondolatait alkalmazza — éspedig nagy sikerrel — e legújabb magyar teodiceánkban.

Békési I.

HALOTTAINK

Marosi László püspöki tanácsos, Spittal/Drau magyar lelkésze, váradl egyházmegye, a Szolgálat felelős szerkesztője, rövid betegség után agyembólia következtében 1981. márc. 13-ára virradóra az örök hazába tért. Végakarata szerint a Szűzanya kegyhelyén, Máriacell temetőjében helyezték testét nyugalomra Szent József ünnepén. (68,44)

Kojtsa Ferenc ny. pléb. 1980. jan. 16-án Tusnádfürdön. Szülőfalujában, Csíksomlyán temették (76,46)

Dobos Áron ny. pléb. Kézdivásárhelyen febr. 28-án. Szülőfalujában, Csíksomlyán temették (67,41)

Darvas Albert ny. esperespléb. márc. 12-én Gyergyócsomafalván (87,62)

Labud Antal ápr. 12-én Zabolán. Szülőhelyén, Gyulafehérvárott temették (69,46)

Török Mihály ny. esperespléb. júl. 12-én Szovátán (77,53)

Erdély András ny. pléb. szept. 17-én Marosvásárhelyen (73,48)

Horváth István Hugó OFM szept. 24-én Csornán. Pásztoriban temették

Dr. Rác Károly Bonaventúra szervita, a Bp. árpádföldi Szt. Anna templom esperesplébánosa, okt. 11-én külföldi útján Linzben váratlanul elhunyt. Nov. 25-én temették Újpesten (67,42)

Kiss Gábor, 37 évig keserúteleki plébános, okt. 21-én. Mélykúton temették (70,44)

Bánhegyi Lehel Tibor OFM ny. lelkész okt. 26-án. Óbudán temették (67,40)

Dr. Kertész Gotthárd János OCist. tanár nov. 6-án Pannonhalmán (83,66,59)

Schandl Lajos ny. gyékényesi esperespléb. Kaposvárott nov. 13-án. Zákánytelepen temették (80,53)

Dr. Péntes József Balduin OSB, az Új Ember alapító főszerkesztője nov. 15-én Budapesten (71,51,45)

Kocsis István hegymagasi pléb. nov. 18-án Sümegen. Tapolcán temették (54,30)

Kristóf János walterskircheni (Ausztria) plébános autószerencsétlenség áldozataként nov. 14-én. Szülőfalujában, Füzéren temették (43,16)

Gyórszegi László érs. tan. nov. 27-én Budapesten. Farkasréten temették (57,33)

Vidóczy István northamptoni (USA) plébános dec. 1-én (62,35)

Élő József pakodi esperesplébános dec. 2-án (63,39)

Mayer János aranyisés ny. esperespléb. dec. 1-én. Szülőfalujában, Hercegháton temették (76)

Németh Antal P. Piusz OFM aranyisés tanár dec. 6-án. Esztergomban a ferences templom kriptájába temették (78,62,55)

Zahola Károly ny. plébános, székesfehérvári egyházmegye dec. 8-án

Viglás Gyula dec. 8-án Miami Beach-ben (USA)

Láncz László püsp. tanácsos, ny. szőlősgyőröki pléb. Székesfehérvárott dec. 9-én (78,52)

- Söliétormos Gábor** érđ. abdai esperespléb. dec. 12-én Győrött. Abdán temették (74,48)
- Bocsa János** fegyverneki esperespléb. dec. 12-én. Tófalun temették (56,32)
- Serfőző Antal** érs. tan. ny. pléb. dec. 14-én Hatvanban. Apcon temették (66,43)
- Bognár Miklós Ludolf** csornai premontrei kanonok, okl. faipari mérnök dec. 14-én. Rákoskeresztúron temették (57,38,34)
- Homor József** gyulakeszi plébános. Dec. 15-én temették (58,34)
- Horváth József Adorján** kármelita testvér. Dec. 18-án Pesten temették (68,47)
- Wéber Antal** aranymisés rábafüzesi plébános dec. 19-én (78,54)
- Tollár István** ny. balatonendrédı esp. pl. dec. 19-én. Bélavárott temették (79,54)
- Pankovics Ferenc** péri plébános, a szentmisét élete utolsó napján is bemutatva, agyvérzés következtében dec. 19-én. Szülőfalujában, Bőnyrétalapon temették (49,25)
- Haja Aurél P. Libor** aranyf. ferences. Gyömrőn temették dec. 22-én (77,52,48)
- Kovács Gyula** pápai kamarás, tornagörgői (Hrhov, Szlovákia) plébános dec. 22-én (84,62)
- Kovács Kandid P. Mihály** ferences dec. 24-én Esztelneken (Erdély). Az ottani ferences zárda sírkertjébe temették
- Dr. Manojlov László** aranymisés g. kat. áldozópap, ny. hittanár dec. 24-én Budapestén. A remetekertvárosi Szentlélek templom kriptájába temették (84)
- Harmath Lajos Elek O. Praem. 1981.** jan. 8-án Pannonhalmán (50,30,27)
- P. Horváth Mihály SJ** jan. 9-én Budapestén. Pannonhalmán temették (68,47,37)
- Bálint Antal P. Remig** ferences, ny. lelkész jan. 14-én Baján (66,44,42)
- Szűsz József** püsp. tan. Halbtorn (Burgenland) ny. plébánosa jan. 15-én (89,64)
- Petres Kálmán** kanonok, fıesperes, ny. radnóti plébános, több erdélyi kat. iskola érđ. igazgatója, jan. 14-én (91,66)
- Dr. Géczy János** érseki tanácsos jan. 15-én Balassagyarmaton (69,45)
- Jakab József P. Patrik OFM,** a Fájdalmas Szűzanya kápolna lelkésze jan. 16-án. Szülőfalujában, Szilben temették (65)
- Pataki Gábor Alfonz** kapucinus, győr-gyárvárosi plébános, a szentmiseáldozatot élete utolsó napján is bemutatva, jan. 19-én. Tatán temették (70,42)
- Dr. Gergye Győző** c. prépost jan. 19-én Dunaföldváron (78,54)
- Soós József** plébános jan. 21-én. Rácalmásán temették (53)
- Kincses Péter Rufin** ferences testvér jan. 25-én Rómában, ahol közel öt évtizeden át élt. A rend ottani kriptájában temették el (78)
- Dr. Pálos Lajos Ferenc** jan. 25-én Pannonhalmán. A Boldogasszony-kápolna kriptájába temették (69,49,44)
- Dr. Winkler József** szombathelyi segédpüspök jan. 30-án (76,50,16)
- P. Ecker Jenő SJ** aranymisés jan. 31-én Szatmárnémetiben (93,71,60)
- Zakkay József, Csékán Lajos** és **Lázi János** egri egyházmegyések
- Medgyessy Ottó** tb. kanonok, ny. kisbéri pléb. a fehérvári otthonban febr. 2-án (64,38)

- Dr. Schweighoffer Gottfrid Gyula OCist.**, középisk. tanár febr. 5-én Budapesten.
Zircen temették (64,46,38)
- P. Schwarzfelder Imre SDS** Cartagenában (Kolumbia) febr. 9-én (77,55,49)
- Dr. Sarkady Béla** érd. esperespléb. febr. 5-én. Kiszepesen temették (74,50)
- Kovács Sándor** h. esperes, balatonlellei pléb. febr. 7-én (62,38)
- Dr. Kovách Zoltán** tb. kanonok, az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár igazgatója febr. 16-án (51,28)
- Marosvári Pál** szeghalmi plébános. Febr. 13-án temették Jobbágyiban (63)
- Lisinszky János** plébános febr. 19-én. Gánton temették (57,36)
- Karsai Ferenc Géza** febr. 24-én Pannonhalmán. A Boldogasszony-kápolna kriptájába temették (76,58,52)
- Szekerák Miklós**, g. kat. esperes, ny. végardói parochus. Febr. 19-én temették (67,44)

Elhunyt paptestvéreinket foglaljuk mementóinkba!

+

WINKLER JÓZSEF szombathelyi segédpüspök
(1905—1981)

Földi életében semmi sem állt tőle távolabb, mint az, hogy személyének megbecsülése annyi embert mozgasson meg, mint amennyi temetése alkalmából összegyűlt február 10-én Szombathelyen. Nemcsak a szombathelyi egyházmegyéből és az ország különböző részeiből, hanem a szomszédos Ausztriából és Jugoszláviából is tömegesen jöttek a hívek, az egykori tanítványok, a papok és a püspökök, hogy utolsó istenhozzát mondjanak az Igaz Embernek, a Hűséges Főpapnak, József Püspökatyának.

Magyarország bíborosprimása: Lékai László, a jelenlevő püspökökkel együtt mutatta be érte a szombathelyi székesegyház kupolája alatt felállított ravatala előtt az engesztelő szentmisét. Ráillettek a szentmise evangéliumának Jézus főpapi imájából vett szavai: „A világ nem ismert meg...”, de az Atya jól ismerte és azáltal is elismerte őt, hogy annyi ember lelkében tarult fel személyének igazi nagysága és embersége. Ennek megnyilvánulása volt a végső búcsú tiszteletadása is.

1905. október 18-án született Nagyszentmihályon (ma Burgenland). Édesapja a község tanítója volt; tőle tanulta meg a betűvetést, az elemi ismereteket. Ő volt az egyetlen, aki fiának rendkívüli tehetségét, szorgalmát és tudását nem kitűnő osztályzattal jutalmazta. Az értékelést a későbbi tanároknak bízta, és nem hiába.

A községi bencéseknel kitüntetéssel érettségizett diákot főpásztor a teológiai tanulmányok végzésére egyenesen Rómába küldte. A világhírű Gergely-egyetemen 1927-ben filozófiai, 1931-ben pedig teológiai doktorátust szerzett. 1933-ban elnyerte a cursus magisterii diplomáját, amelynek alapján a Gergely-egyetem teológiai fakultásának magister aggregatusa lett. Tudásánál csak szerénysége és egyszerűsége volt nagyobb. Soha nem beszélt arról a rendkívüli megtiszteltetésről, hogy XI. Pius pápa jelenlétében teológiai disputát is vezetett, ami tudásának legnagyobb elismerését jelentette.

Róma után egy évig volt Jákon káplán, majd Budapestre került az egyetemi ifjúság prefektusának a Szent Imre Kollégiumba. 1937—1952-ig a szombathelyi papnevelő intézet tanára és spirituális. Bölcsességgel és emberséggel párosult finom közvetlenséggel tanított és nevelt a Rend, az Igazság és a Szépség szeretetére. Mint spirituális egyszerű, de mindig határozott útmutatással készítette fel növendékeit az áldozatos papi életre. Példát adott az összeszedettségre, az elmélyült imádságra és a lelkiismeretes kötelességteljesítésre. 1952—1956-ig a Győri Hittudományi Főiskola tanára.

XXIII. János pápa püspökké nevezte ki. 1964. okt. 28-án a budapesti Szent István bazilikában dadimai püspöki címre szentelték, és lett a szombathelyi egyházmegye segédpüspöke. Ezután mint jószágos atya járja végig megyéspüspökei megbízásából az egyházmegyét, hogy kiszolgáltassa a bérmálás szentségét, templomokat, oltárokat, harangokat szenteljen, és hirdesse Krisztus felfoghatatlan gazdagságát.

Nagyon szeretett a papok társaságában elidőzni, kedvesen, egyszerű dolgokról is elbeszélgetni velük. De minden rendű és rangú, egyszerű és művelt emberhez is volt keresetlen, közvetlen szava, ügyesen megválasztott témája, hogy tudásának gazdagságából észrevétlenül is mindenkinek adjon valamit.

A szombathelyi Szent Erzsébet plébánián 15 évig végzett lelkipásztori munkát. Közvetlenül püspökké szentelése előtt 9 évig mint kiségitő káplán és a legutóbbi 6 évben, egy évvel ezelőtt kezdődött betegségéig minden vasárnap és ünnepnap a reggel 7 órai szentmisét akkor is bemutatta itt, ha aznap két helyen is kellett bérmálnia. Órák hosszat gyóntatott, és készségesen vállalt minden munkát, amellyel a híveket szolgálhatta. Hogy tudott örülni az apró kis eredményeknek is! A megújult plébánia-templom szépségének, az énekharmonizálás fejlődésének, az öregekért és betegekért bemutatott szentmisék bensőségének, amelyek keretében a plébánia lelkipásztoraival együtt szolgáltatta ki sokaknak a szentkenet szentségét is.

A végső búcsú fájdalmában vigasztal bennünket a feltámadásba és az örök életbe vetett hitének nemcsak ajkáról sokszor elhangzott tanítása, de példamutatása is. Mert súlyos betegsége tanúságtétel volt erős hitéről! Így csak azok tudnak meghalni, akik egészen bizonyosak abban, hogy a halálban becsukódik mögöttük egy kapu, és odaát kinyílik számukra egy másik. Ott maga Krisztus, az örök Főpap várja haza hűséges szolgáját, hogy megadja neki a teljes Szentháromság egy Isten boldog birtoklását. — Fáradt testét kívánsága szerint a szombathelyi temető papi sírkertjébe helyezték nyugovóra a feltámadás reményében.

TI

P. MÓCSY IMRE SJ
(1907—1980)

„Örömmel és Isten legszentebb akaratát mindig és mindenben áldva jelentem, hogy 1980. június 12-én, életem 73., hivatásom 55. és papságom 44. évében magához szólított az Úr, hogy életemről meghozza a legfőbb ítéletet.

Mikor az Úrnak ezt az utolsó hívását is követem, bocsánatot kérek mindazoktól, akiket megbántottam, és akinek életemmel botrányt okoztam. Kérem engesztelő és megkérelmelt imádságokat ahhoz a Krisztushoz, aki egyedüli reményem, és akit szeretettek „akármelyik” embertestvéretekben.

Köszönöm mindenkinek, hogy szóval, példával, imával segítettek azon az úton járnom, mely abba az országba vezet, ahol már „se halál nem lesz többé, sem gyász, sem jajkiáltás, sem fájdalom”. A boldog viszontlátás reményében maradtam a régi, de már igazán el nem múlt szeretettel Mócsy Imre, S. J.”

Halála előtt 3 és fél évvel állította össze magának ezt a szokatlan „gyászjelentést”. Csak a dátumokat kellett pótolni.

+

„Mondjam el életemet? Azt mondanám, hogy „hagytam magam szeretetnél, ennyi az egész”. Újmisés szentképekre is ezt írtam: „Isten kegyelméből vagyok, ami vagyok.” Ez is lehet az életszentség egy módja: Istentől elfogadni. Bevallom, hogy amikor elakadtam az életszentségben, mindig az volt a baj, hogy nem fogadtam el, amit adott. Amikor pedig elfogadtam, bármilyen kereszt is volt, az mindig nagy öröm volt, és mindig jó volt.

Igaz, nem ment ez olyan egyszerűen. Gyermekkoromban sok mindenre nem gondoltam. Csak most öregkoromban jut eszembe, hogy milyen hálásnak kell lennem édesapámnak, aki ügyvéd korában is napi áldozó volt. Sokat köszönhetek elemista

hitoktatómnak is, aki rávezetett, hogy már akkor napi áldozó legyek. Először még azt sem tudtam, hogy mikor kell az oltárhoz menni, és így megtörtént, hogy amikor senki más nem áldozott, akkor én sem.

P. Müller szerint mint novicius „olyan voltam, mint egy medveboc”. A szentignáci szemlélődéseket sem tudtam jól elvégezni. De egy azért sikerült. A karácsonyi misztériumról szól. Látom, hogy a Szűzanya és Szent József jönnek Názáret felől, és én, mint kicsi gyermek megmutatom nekik az utat Betlehem felé. Helyet készítünk a Szűzanyának az istállóban, s míg elmegyünk fát szedni, megszületik a kis Jézus. Leborulunk előtte. És úgy képzelem magam, mint egy szegény kis koldusgyerek, és egész kis életemet odaadom az Úrnak. Ez volt az én első nagy életprogramom: Istennel szemben koldusnak lenni, mindig kérni — és szépen elfogadni és megköszönni. Az előljáróval szemben gyermek, és a testvérekkel szemben szolgál.

Szegeden a filozófián sokat csipkelődtek velem, hogy sokaknak zug-spirituális vagyok. Én azt mondtam, nem vagyok lelkiatya, hanem lelki testvér. Szerettem lelki témákról beszélgetni. Ez természetes a keresztény életben.

A bölcséleti tanulmányok elvégzése után Kalocsán felügyelője lettem azoknak a középiskolás diákoknak, akik jézusitának készültek. Hogy minden lazaságtól megóvjam magam, fogadalmakkal kötöttem le magam, hogy az elmélkedés mindennap egy óra lesz, a déli és esti lelkiismeretvizsgálat negyedóra.

A magisztérium második évére a Manrézába kerültem. Ez életem egyik legszebb korszaka. Azért volt szép, mert itt jöttem rá mélyebben arra, hogy az isteni hívást mindig követni kell. És visszautasítása bizony bűn: hitetlenség, bizalmatlanság a jó Istennel szemben. Ebben az időben egy könyvet írtam: „Hogyan győzőm le a lustaságot.” És nagyon komolyan vettem, amit írtam, mert a végén úgy kimerültem, hogy utána két hétig napi 20 órát csak aludtam . . .

Innsbruckban, a teológián meg arra jöttem rá, hogy az ember egész élete, sőt az örökkévalósága is másoktól függ. Ez nagy és nehéz titok. Az isteni igazságosság titka. Bárcsak egyetlen nevelő se lenne ennek az isteni igazságosságának az áldozata! Ettől kezdve valahogy úgy éreztem, hogy mindenkinek az üdvösségéért felelős vagyok, akivel találkozom. Nemcsak szavaimmal, hanem egész magatartásommal, vidámságommal, megmutatva, hogy a vallás az életet szebbé, boldogabbá teszi.

Sokat foglalkoztatott ebben az időben az a gondolat is, hogy voltaképpen adósságtörlesztő vagyok. Adósa vagyok mindenkinek. Volt úgy, hogy nagyon bántott, hogy én nem tudok semmit visszaadni. Mert akármit adok, azt is úgy kaptam. De akkor jött a gondolat: „Nekem tettétek!”

Óreg koromban abból élek, amit fiatal koromban elkezdtem. Igaz, sok mindent tanultam, de amit megtanultam, azt sohasem bántam meg, legföljebb amit nem tanultam.

Én soha semmit nem kerestem, megmondom őszintén. Azt sem, hogy lelkigyakorlatokat adhassak; az ígényt a jó Isten mindig elélem teremtette, és míg időmből és erőmből tellett, mindig adódott rá mód és alkalom.

Idős koromról ugyan mit mondjak? Számomra nagy öröm volt az, amikor a börtönből elénkelhettem a Suscipét. Sokszor elgondolkoztam azon, hogy életem folyamán milyen gyakran elénekeltém már ezt az éneket, és általában milyen lanyhán. És íme, mégis meghallgatott a jó Isten: elvette a szabadságomat. Megtanultam azt is, hogy az Isten szeretőknek minden a javukra válik. Ha azt gondolom, hogy ez vagy az nem válik a javamra, csak el kell kezdeni nagyon szeretni a jó Istent, és minden egyenesbe jön.

Amikor aztán munkásnak mentem a MÁV-hoz, bizony kicsit nehéz szívvel hagytam ott a katedrát és könyveimet, de azért megtettem a magam jófélételeit: 1) állapotbeli kötelesség, 2) szeretet, 3) vidámság. És ezt igyekeztem meg is tartani.

A Jézus Szíve-tiszteletről is kellene beszélnem. Úgy is mondhatnám, hogy életemben a Jézus Szíve-tiszteletnak köszönhetek mindent. Eleinte gyerekesen fogtam fel, úgy, hogy beszélni kell róla. Aztán rájöttem, hogy szinte meg sem kell említeni. A lényege a nagy felajánlás: „Itt a szívem, törd össze, ha neked tetszik” — és az en-

gesztelés, amely számomra a legszebb, a legmélyebb, legkeresztényibb ajátosság. Tulajdonképpen nem más, mint a keresztény magatartása minden rossz szemben. Nem az, hogy csak jaggatok, hanem igyekszem helyrehozni, reparálni, restaurálni mindazt, ami rossz. Az engesztelés kultúrunka is, a Lélek kultúrunkája.

Amikor már idősebb lettem, nagyon egyszerűen fogalmaztam meg életemet: Elfogadom, amit Isten ad, — Odaadom, amit kér, — És nem izgulok magamért!

Betegségeim alatt kezdtem megérteni, mi az, hogy „visszaadta lelkét Teremtőjének”, és próbáltam begyakorolni a halált, mert sohasem tudjuk, milyen öntudatunk és lelki erőnk lesz abban az órában, mikor az Úr jön, hogy elfogadja a mi teljes és végérvényes följajlásunkat, önátadásunkat. Valamikor azt hittem, szent vágy az, ha úgy szeretnék meghalni, hogy senkinek se legyek terhére, de aztán rájöttem, hogy nagy tökéletlenség. Mert hát ki vagyok én, hogy ilyesmit kérjek az Úrtól. Attól kezdve már csak azt kérem, hogy ha valakinek terhére leszek, annak adjon az Úr sok kegyelmet, hogy minél több érdemet szerezzen. Lassan rájövök, hogy magunkat és egymást is hibáinkkal együtt kell elfogadnunk és szeretnünk.

Az én hitvallásom egy szóban foglalható össze: Szeretet! Amen.”

(Életrajza, ugyancsak saját összeállításában: Szül. 1907. nov. 24-én. Kilenc testvére volt. A gimnáziumot a kalocsai jezsuitáknál végezte. Érettségi után 1925-ben belépett. 1933—38-ig az innsbrucki egyetemen tanult és teológiából doktorált. 1938—44-ig a szegedi rendi és egyházmegyei főiskolán tanár. Közben kétszer ösztöndíjjal Rómában volt, a Gregoriánán bölcseleti doktorátust, a Biblikus Intézetben kandidátusi fokozatot nyert. 1944—47-ig a Gergely-egyetemen az újszövetség tanára, majd 1949-ig Szegeden a biblikus tudományok tanára. 1949—54 közt a kistarcsai tábort lakója. 1955-től több helyen dolgozik, főleg a MÁV Északi Osztószertárban, közben 1965—68-ig börtön, 1970. okt. 21-étől MÁV nyugdíjas. Tüdőasztmával sokszor van kórházban.)

R.

FÜLÖP ISTVÁN

(1912—1979)

Imádság közben érte a halál. 1979. szeptember 2-án reggel hiába várták hívei a szentmisére. Keresésére indultak. Keresésük során találták térdelő helyzetben, az ágyára borulva. „Boldogok azok a szolgák, akiket Urunk megérkezésekor ébren talál” (Lk 12,37). Főpásztorja írja: „Utólag derült ki, hogy sokféle betegsége volt, de sohasem panaszkodott. Végezte lelkipásztori munkáját az őt jellemző nyugalommal. Tudott kedélyes lenni, de inkább komoly magatartását ismerték. Kedélye papi társaságban oldódott föl. A hívek előtt komoly lelkipásztoriként járt-kelt. Papi tekintélyét mindenütt tisztelték szolgálati helyein. Mint káplán az ifjúság nevelésében fáradt.”

1912. július 14-én született Battonyán. A szegedi kissemináriumi évek után a szegedi nagyszemináriumban készült papi hivatására P. Hunya irányításával. 1937. május 2-án szentelte pappá Glattfelder Gyula csanádi püspök. Papi működésének első állomáshelye Kunágota volt, ahol két évig mint káplán működött. Majd—miután egy reggel holtan találták principálisát—adminisztrátori minőségben vezette a plébániát. Innen szülőfalujába, Battonyára került káplánnak, majd Újszegedre. 1953—1967 között Zákányszéken, a szegedi tanyavilágban működött mint plébános. Felújította és kifestette a templomot. Közben esperesi címet kapott. 1967-től haláláig Csanádpalota plébánosa volt. Itt is renovált. Helyrehozta a leégett templomtornyot, szigeteltette a templom falait és a plébánia épületét.

P. Hunya szellemében ápolta paptestvéreivel a kapcsolatot. A szemtelési évfordulót minden évben évfolyamtársaival együtt ünnepelte meg. Ilyenkor a koncelebrációs misében ő volt a főcelebráns, és többnyire ő tartotta a szentbeszédet is.

Utolsó állomáshelyén, Csanádpalotán temették. Temetési miséjét és a temetési szertartását főpásztorja végezte. Vass József c. apát, keveremesi plébános — kurzus-társa — mondott búcsúbeszédet.

Confrater

KRISTÓF JÁNOS
(1937—1980)

„Legyetek hát éberek: nem tudjátok ugyanis, mikor érkezik meg a ház ura: lehet, hogy este, hogy éjfélkor, vagy kakasszóra, vagy reggel. Ne találjon alva, ha váratlanul megérkezik” (Mk 13,35k).

Ezeket a szavakat olvassuk a gyászjelentésen, amelyet a család nevében édesanya, továbbá két alsó-ausztriai egyházközsége: Walterskirchen és Wetzeldorf, a poysdorfi esperesi kerület papjai, valamint a schönstatti mozgalom bécsi csoportja adtak ki. 1980. nov. 14-én kora délután egyik plébániájából a másikba igyekezett, amikor az országút kereszteződésében autóját oldalba kapta egy 200 km-nél nagyobb sebességgel száguldó fiatal motorkerékpáros, és majd hogy keresztülszelte. Mindketten áldozatai lettek az összeütközésnek. Oltártestvérünk már a kórházi autóban befejezte rövid életét.

1937. jan. 1-én született az Abauj megyei Füzér községben sokgyermekes család fiaként. Istenhez hű környezetben már gyermekkorában az Egyház felé húzta a szíve. De csak 1956 után sikerült álmát megvalósítania: leérettségizett, majd a Pázmáneum növendékeként elvégezte a teológiát, és a kassai apostoli adminisztrátúra titulusára 1964. febr. 23-án elnyerte a papszentelést. Szentelési terminusát előre tették: szülei a nyári mezőgazdasági munkaidőben nem utazhattak volna Bécsbe. Március első vasárnapján mutatta be ugyanott újmiséjét. A schönstatti nővérek szervezték meg, ők szolgáltatták az agapét és rendeztek utána vetítettképes előadást mozgalmukról, amelyben az újmiséis új otthonra talált. A primícián részt vevő egyik magyar pap írja: „Hét évvel ezelőtt Jancsi volt legbuzgóbb ministránsom és a húsvéti lelkigyakorlat megszervezésében jobbkezem. Már akkor is apostola volt társainak; amellet jó pajtás, lelkes cserkész, a természet rajongója. De a lelkiéletet is komolyan vette. Prohászka elmékedéseit meditatálta, annak gondolatain nőtt bele hivatásába.”

Tanév végéig a döblingi (Bécs) plébánián kiségitő szolgálatot végzett, majd előbb Gross-Weikersdorfbán, később Bruck an der Leithán, végül pedig a bécsi III. ker. Szent Othmar plébánián káplánkodott. A nagyváros azonban nem volt szíve szerint való. 1975-ben megkapta a walterskircheni plébániát, egyúttal a kb. 5 km-re fekvő szomszédos plébánia gondjait is. Így összesen mintegy 1400 híve volt. Megérkezése első napjaiban ott nyüzsgöttek körülötte a St. Othmar plébánia ifjú munkatársai, segítettek új otthona berendezésében. Háza hamarosan gyülekezőhelye lett a helybeli ifjúságnak is. A régebben csendes udvaron ott berregtek a mopedek, a múltból visszamaradt gazdasági épületszárnyak az ifjúság otthonává alakultak át. A plébániatemplom a korai 13. század gótikus stílusát lehel. Belső tatarozása éppen aktuális volt, amikor a plébániát átvette. Hamarosan megtisztultak a falak, megújult a padlózat, modernizálódott a sekrestye... Második plébániáját sem kevesebb buzgalommal látta el, amennyire a körülmények engedték. Hitoktatásra az iskolák összevonása következtében az 5 km-re fekvő Poysdorf városkába járt. Egy ideig a tőlvább fekvő Zistersdorfbán is vállalt hittanórákat.

A keresztény tökéletesség ideálját napjainkban új mozgalmak kezdik képviselni. Kristóf János kapcsolata Schönstattal nemcsak elmélyedő lelki beállítottságát irányította, hanem lelkipásztori munkájának is sajátos színt adott. Évente vitte oda híveit zarándoklatra, szervezési munkájában a „Schönstatt-család” tagjai erőteljesen segítségére voltak. Idegen országban élve otthon talált köztük, számíthatott rájuk, mint ahogyan ő is mindenkor egész lélekkel részt vett munkájukban. A walterskircheni plébánia kertjében felállított Schönstatt-oltár maradandó emléke marad vonzalmának.

Szombaton, 1980. nov. 22-én délután vagy negyven paptestvére vett részt a zsúfolásig tömött walterskircheni templomban celebrált gyászmisén. Az éppen gyengélkedő König bíboros nevében általános helynöke, Jachym koadjutor érsek köszönte meg az elhunytnak és rajta keresztül a bécsi érseki egyházmegyében dolgozó vendégpapoknak lelkipásztori közreműködésüket. A Pázmáneumról, amelynek az elhunyt is növendéke volt, meleg szeretettel emlékezett meg a főpásztor.

A távozás megdöbbenő módjának, a nagyrebcsülésből származó részvétnek, a magunkra maradottságnak, Isten keze kiszámíthatatlan mozgásának feszültsége ülte meg a légkört a templomból kijövet is. A koraesti ködös zürkületben imádkozva hűzódott a hosszú menet. A fúvósok a bajtársnak szóló melódiával, az ifjúság gitáros, ritmikus dalokkal búcsúzott. Egyenruhás tüzoltók adták a díszkíséretet.

A község határában halottszállító autó várta a kedves lelkipásztor hamvait. Az elhunyt öreg édesanyja és testvérei könnyek között nézik az utolsó előkészületeket... Eljöttek, hogy visszavigyék Füzérre, a hazai földbe azt, ami ismét a földet illeti. Ott kezdte földi pályafutását; egyéniségében egyszerű, nyitott, őszinte maradt, helyt állt mindvégig. Váratlanul hívta meg az Úr, hogy számot adjon — immár az örök hazában — földi sáfarkodásáról.

—e

NÉMETH SÁNDOR BERNÁT OSB
(1905—1980)

Bernát rendtársunk Kisszöllösön (Veszprém m.) született 1905. dec. 4-én. Középiskolai tanulmányaiból az első hat évet a pápai bencés gimnáziumban végezte, az utolsó kettőt már Pannonhalmán. 1932-ben szerzett tanári oklevelet természetrajz—földrajz szakkból. Ebben az évben szentelték pappá is, utána rögtön Kőszegre került tanárnak. De csak egy évre, mert 1933-ban hitoktató lett Zalaapátiban. 1935-ben kapta plébánosi beosztását Bársonyosra, ahol egyfolytában 32 évig — 1967-ben történő nyugdíjazásáig — végezte a hívek lelki gondozását. Nyugalomba vonulása után Ménfőcsanakon élt rokonai körében. Egészségi állapotának romlása — fokozódó agyérelmeszesedés — miatt azonban 1980 májusában Pannonhalmára jött, hogy itt a Szociális Otthonban megfelelő gondozásban részesülhessen. Az Otthonba való felvételt azonban már nem érte meg, július 9-én csendben elhunyt. Kívánságára Ménfőcsanakon a családi sírba temették el.

Egyszerű, csendes, mindig derűs és mosolygó, tiszta papi és szerzetesi lélek volt. Harminc éves bársonyosi plébánosi jubileumán így foglalta össze hívei előtt papi életét: „Boldog vagyok hivatásomban. Nincs annál nagyobb öröm, mint teljesen Isten parancsai szerint élni. Erdemes volt törekedni a tiszta, szép életre.” Papi és szerzetesi életének középpontja a szentmise volt. Még súlyos betegségében is, mikor tehetetlenül feküdt, mindig misézni akart.

Választott szaktárgyának megfelelően nagyon szerette a természetet. A nyári szünetben a bársonyosi fiatalokkal gyakran járta a Bakony erdeit. Egy-egy szép virág, növény láttára megállt, és nem tagadva meg tanár mivoltát, egész kis előadást tartott a vidék növényvilágáról. A természet világán kívül a zenében találta meg lelke gazdagodását. Szépen hegedült, de épp úgy boldog volt, ha orgonához ültetett. Nyelvismeretéről csak azok tudtak, akik közvetlen közelről ismerték. Nyugdíjas éveit sem töltötte tétlenül: Karl Rahner és más teológusok könyveit fordította magyarra. Idős korában még oroszul is tanult, hogy a hozzá járó csanaki kisdiakoknak tudjon segíteni. De a lelkipásztori működéséről sem mondott le: rendszeresen gyóntatott, kíségetett és látogatta a betegeteket.

Halála épp oly szép volt, mint élete: utolsó perceiben Jézust hívta, és így készült a nagy találkozásra.

Confrater

DR. ORBÁN DEZSÓ OSB
(1905—1980)

Szerecsenyben született 1905. aug. 21-én. Középiskolai tanulmányait a győri bencés gimnáziumban kezdte meg. Az utolsó két osztályt már a rend növendékeként Pannonhalmán végezte. A rendi főiskolán történelem—latin szakon tanult. Tanári oklevelét

1930-ban kapta meg, majd hamarosan megszerezte a doktorátust is. Pápán, Sopronban, Esztergomban és Győrben tanított. Az államosítás után két évig a kismegyeri hívek pasztorációját látta el a tőle megszokott lelkiismeretességgel és odaadással. 1950-ben pannonhalmi gimnáziumunk tanára lett. Közben 1952-ben kiségitő miséző is volt a faluban. 1955-ben visszavonult a tanári munkától, és a főkönyvtárban vállalt elfoglaltságot. Bekapcsolódott az idegvezetésbe is, és továbbra is kiségitett a falusi misézésben. 1958-tól egy évig a főkönyvtár vezető könyvtárosa. 1959-ben a súlyos létszámihiány miatt készségesen és szívesen vállalta, hogy visszamegy tanítani, és még hat évig működött győri gimnáziumunkban. 1965-től Pannonhalmán élt egészen haláláig, és a vendégek kalauzolásában vállalt tevékeny részt.

Nyugdíjas éve alatt kezdett erősebben bekapcsolódni a lelkipásztori munkába is: a pesti ferenceseknél lett szinte állandó kiségitő. Sokszor hónapokat töltött Pesten, helyettesítve az ottani idősebb és beteg lelkipásztorokat. Itt érte váratlanul Isten hazahívó szava 1979. dec. 30-án. A győri bencés templom kriptájában temették el.

Tanári működését a pontosság és lelkiismeretesség jellemezte, magatartásában néha talán kissé a modorosság felé hajló rendszeresség uralkodott. Szinte minuciózusan pontos volt, szokásaihoz szigorúan ragaszkodott. De ha valahol bárkinek segítségre volt szüksége, akkor feledve mindent, azonnal és készségesen állt az illető szolgálatára. Betegeink legkészségesebb látogatója volt mind Győrben, mind Pannonhalmán, sőt Pesten is felkereste az esetleg ott kezelt betegeinket, de az ott dolgozó rendtársainkat is, és tapasztalatairól röviden beszámolt. Látogatta az elhunytak, elsősorban a Rend kiválóságainak sírját, közülük többet időnként sajátkezűleg gondozott is. Méltán áll róla gyászjelentésében mottóként: „Látogatta a betegeket, fölkereste a testvéreket, vigasztalta a szomorkodókat.”

Confrater

CSEHY ALFONZ OCist.
(1899—1980)

Alfonz testvérünk a Felvidéken, a Nyitra vármegyei Tardoskeden született. 1915-ben lépett a ciszterci rendbe, teológiai tanulmányait Innsbruckban végezte. 1922-ben szentelték pappá. Középiskolai hittanári oklevelet szerzett. 1924-től főleg hittanárként működött a rend gimnáziumaiban, legtovább Baján 1933-tól. 1950-ben a bajai rendház tagjaival együtt Kunszentmártonba került a kármeliták kolostorába. Amikor társai távozhattak, ő egy fiatalabb rendtársával akkor is ott maradt. Egy évi káplánkodása után nyugdíjazták, de mindvégig kiségitőként tevékenykedett — misézett és szorgalmasan gyóntatott — a lakásához közelebb eső templomban. Egy jószívű családnál talált otthonra. Néhány nappal halála előtt került a székesfehérvári Papi Otthonba, már menthetlen állapotban. Itt halt meg 1980. júl. 6-án, csendes, szelíd, szinte észrevehetetlen halállal.

Kifogástalanul példás, mindig buzgó, összeszedett egyénisége, szerzetes tanári élete kifelé, diákjaira kevésbé vonzóan hatott, mert a hittantantárgyként és szigorú tanárként tanította, az ifjúságnak a Mária Kongregáción kívüli érdeklődését és tevékenységét kevésbé értékelte. Mégis lelkiismeretes, hűségesen kötelességteljesítő hittanárként maradt meg mindazok emlékezetében, akiknek nevelője volt. Nem egy diákja vallja ma, évtizedek után, hogy amit az iskolapadban „leckének” vélt, tanítás és példaadás volt, ereje — ha rejtetten is — egész életükben munkálkodik bennük.

Életkora előrehaladásával rendtársaihoz fűződő kedélyes és szíves kapcsolatai is meglazultak.

Számos rendtársával koncelebrálva temette Kovács Endre egri segédpüspök a fehérvári Nepomuki Szent János-plébánia altemplomának rendi kriptájába.

-s -n

IFJÚ SEBESTYÉN piarista
(1907—1978)

Gyászjelentésének mottója: „Sem élet, sem halál nem szakíthat el minket Isten szeretetétől” (Róm 8,38), valóban egész életét összefoglaló rövid jellemzése volt nagyon érdekes, osztatlan tiszteletnek és szeretetnek örvendő egyéniségének.

Márkón, a bakonyi hegység aljában elterülő, csodálatosan szép környezetű, tiszta kisközségben született 1907. márc. 2-án, azon a napon — ezt sokszor büszkén emlegette — mint 1876-ban b. e. XII. Pius pápa. Szülőfaluja híres volt arról, hogy sok papi hivatást adott az Egyháznak, és ez kedves halottunk életében és neveltetésében is döntő jelentőségű volt. A polgári elvégzése után alkalmá nyílt volna a kiskunfélegyházi tanítóképző elvégzésére, de orvosi vélemény szerint az alföldi levegő, a „kvarcos-homokos” szél következtében tüdejét olyan károsodás érte, hogy tanulmányait félbe kellett szakítania. Éveken át a MÁV szolgálatában a Dunántúlon, Dobán tevékenykedett. Anyai nagybátyja, Gombos Antal, abban az időben váci piarista házfőnök-igazgató vette észre, hogy unokaöccse nem találta meg élete értelmét a különben becsült vasutaságban. Elvitte Vádra, ahol mint „kredenciális”, felszolgálat diák, ministrálásért és az ebédidőben végzett kisebb szolgálatokért ingyenes lakást és ellátást, valamint gimnáziumi oktatást kapott. Ebben a sorsban nem kisebb egyéniséggel osztozott, mint (Szegeden) Schütz Antal. 1927. aug. 27-én belépett a rendbe. Gimnáziumi tanulmányai befejeztével rendje a teológiai stúdiumok mellett a budapesti Pázmány Péter tudományegyetemen a latin—német szakot végeztette vele. Minden vizsgáját kitűnő eredménnyel tette le. Schwarz Elemér, a kiváló ciszterci egyetemi tanár, arra buzdította, hogy német szakdolgozatából (amely szülőfaluja német lakosságának történetével, nyelvi sajátosságaival foglalkozott) csináljon doktori értekezést. De neki nem voltak tudományos ambíciói; a Rendalapító nyomába lépve a neveléssel akart foglalkozni. Rendfőnöke megkérdezte, hová szeretne beosztást kapni? Válasza: „Legszívesebben közvetlenebb pátriárba, tehát Veszprémbe mennék, de tudom, hogy ez nem szokás a rendben, így csak azt kérem, hogy ne kerüljek Kecskemétre, mert az a vidék már egyszer nagyon káros befolyást gyakorolt egészségi állapotomra.” Az életrajz következő adata: „Pappá szentelték 1936. jún. 14-én. Ettől kezdve egész életében K e c s k e m é t e n működött: 1936—39. gimnáziumi tanár, 1939—47. igazgatóhelyettes, 1947—48. és 1950—1969. gimnáziumi igazgató. Közben 1947—1950. kórházi lelkész.” De — mintegy zúgolódás nélküli engedelmessége jutalmaként — mindez nem ment különösebben egészsége rovására, és szervezeti adottságaihoz képest aránylag magas kort ért meg.

Az iskolában a mindent-megértés jellemezte. Bizonyíték erre, hogy régi, első tanítványai 20—30 év távlatából is felkeresték, beszámoltak életükről, és mindig nagy tisztelettel, szeretettel beszéltek róla. Névünnepeknél annak az osztálynak a tagjai, akiknek első osztályfőnöke volt, küldöttségileg, 5—6 taggal vettek részt, és különleges alkalakkor kis ajándécsomaggal kedveskedtek neki.

Külön fejezetet igényelne egészen különleges pasztorációs tevékenysége Kecskemét külső területén, a tanyavilágban. 1938-tól haláláig volt a kadafalvi kápolna lelkésze. Hogy ez mit jelentett áldozatvállalásban, mindig készenlétben, a betegek, vigaszra szorulóknak ellátásában, arról a kadafalvi hívek tudának kötetnyit beszélni. Helvécia jó része, Szarkás, Csalános, Kadafalva tartozott a kis kápolna vonzókörébe. Az előbb havonként egy szentmiséből hamarosan minden másnapra két szentmise lett a hívek igényére. A zsúfolt kápolnában az áldozni kívánók csak nagyon lassan tudtak eljutni az oltár közelébe. Többször lement áldoztatni a hívek közé, s nem egy alkalommal a partikulák törtrészeivel tudott csak boldogulni, olyan sok volt az áldozó (abban az időben nem lehetett a tabernákulumban hagyni az Oltáriszentséget). Az akkor még földes padlójú kápolnában másnap a sepregetéskor nem egy kabátgombot találtak . . . A harminc esztendő alatt nem egy nemzedék nevelődött fel ezen a területen, egykor keresztelt kisgyermeknek gyermekeit, talán unokáit is módjában volt a keresztség szentességében részesíteni. A tanyai hívek pasztorálását nagyon szívéen viselte, sokszor más elfoglaltsága, iskolai munkája elé is helyezte.

Temetésén és a megelőző rekviemen mondhatni fél Kecskemét jelen volt. Szerzetesi neve P. Sebastianus a Jesu volt. Valóban mindenben hű követője volt isteni Mesterének!

Confrater

VIDOCZY ISTVÁN
(1918—1980)

Igen nagy veszteség érte az amerikai magyar papságot és a pennsylvániai magyaro-
kat Vidoczy István halálával. Harmincöt évig dolgozott az Úr szőlőjében, még tíz
évet akart szolgálni nyugalomba vonulása előtt. Hatvanharmadik évében költözött el
közülünk.

Betlehemben, Pennsylvániában született. Szülei Zala megyéből vándoroltak ki Ame-
rikába. Apja a bethlehemi vasgyárban dolgozott. Pista is ott vállalt munkát nyarankint
szemináriumi éveit alatt. A gazdasági válság és talán a honvágy is arra készítette édes-
anyját, hogy visszavándoroljon vele Magyarországra. Pista ekkor kb. 5 éves lehetett.
Így Magyarországon járt elemibe és gimnáziumba is Zalaegerszegen. Érettségi után,
nem sokkal a második világháború kitörése előtt, anyjával visszatért Amerikába. Mun-
kát vállalt, újra kezdett angolul tanulni, anyjának segített. Tőle leste el kitűnő konyha-
művészetét, amit paptársai, rokonai és barátai mindig élveztek. Felderült a plébániai
élet, amikor ő vette át a konyhát a szakácsné szabadsága vagy betegsége miatt.

1940-ben megkezdte szemináriumi tanulmányait az ohioi Josephinumban. Jó szelle-
met szívott magába; szorgalmas, jó tanuló volt, osztálytársai között népszerű. 1945
március 10-én szentelték pappá.

Első állomása a Szent István plébánia volt Allentownban. Nagyon lelkiismeretesen
két nyelven szolgálta a híveket. Első papi évétől kezdve mindig pontosan készült prédí-
kációira. Sokat olvasott, magyar könyveket is gyűjtött. A hívek többször kérték (ami
nagy ritkaság Amerikában), hogy beszéljen hosszabban, mert élvezik tartalmas szó-
noklatait.

Egy évi szolgálat után egy katolikus kórház lelkészévé nevezik ki Norristownban.
Innen tizenkét évre egy Allentown melletti kisebb városba került káplánnak. Kevés
magyar tartozott a plébániához, a plébános ír volt, minden angolul ment. A Szent Lő-
rinc plébánia hívei láthatták, hogy a káplán buzgó, tanult, van benne európai műveltség
és modor. Közvetlen, de nem barátkozó. Érti a világiak nyelvét és problémáit, de nem
világias.

1955-ben helyezték át a northamptoni német-magyar Magyarok Nagyasszonya plé-
bániára ugyancsak káplánnak. Magam 1954 óta járok oda kisegíteni karácsonykor és
húsvétkor. Vagy nyolc nyarat is töltöttem ott, miközben a káplánok (egyik káplán volt
a nemrég elhunyt Dunai Antal, volt passaici plébános) vagy a plébános (a bányai szü-
letésű Msgr. Joseph May) vakációztak. Nagy munkabírásu, lelkiismeretes pap volt
ott is. A plébános engedte dolgozni, ő pedig nem sajnálta magát. Az 1956-os bevándor-
lókat tanította angolra, hittant tanított az iskolában, jegyesoktatást, konvertita oktatást
végzett, betegeket látogatott. A plébániának szerzett autóbuszokat, amelyeken a gye-
rekeket szállították a plébániai iskolába, vasárnaponként az öregeket a templomba. Az
október-novemberi családlátogatásokat nagyon fontosnak tartotta. Ő szervezte meg az
iskolás gyerekek déli étkezését is.

Kikapcsolódásra a közeli Pocono hegységbe vonult el, ahol egy szép nyári lakást
vett a Paradicsom tó mellett. Akkor érezte magát azonban ott is jól, ha paptársai és
rokonai vele voltak. Míg vendégei sétáltak vagy fürödtek, ő főzött, és kitűnő ebédet
és főzött nekik. A ministránsokat is azzal jutalmazta, hogy felvitte őket nyári lakására
és főzött nekik.

Ahogy adta magát másoknak, úgy kapott másoktól. A hívektől megbecsültetést,
áldozatos anyagi segítséget a templomnak és az iskolának, szeretetet a paptársaktól.

A legnépszerűbb papi találkozók az ő plébániáin voltak. A megyéspüspök is szerette és dicsérte. Hihetetlen mennyiségű ruhacsomagot és pénzbeli segítséget küldött Magyarországra. Az amerikai magyar papi életben tevékenyen részt vett, a papi mozgalom alelnöke volt hosszú évekig. Szívesen látott vendégül papi látogatókat Magyarországról. A philadelphiai eucharisztikus kongresszus alkalmával vendége volt Lékai bíboros is. Többször látogatott haza.

1968-ban kapta első plébánosi beosztását a pennsylvaniai Jim Thorpéba. Nem volt hivatalos káplánja, egy hittanár lakott vele, aki csak a vasárnapi misézésben segített neki. Nagyon megszerette a helyet. Templomot, iskolát, plébániát renováltatott. Népszámlálást tartott, mindenkit felkeresett, észrevehetően felment a templombjárók száma, a vasárnapi gyűjtés is növekedett. Plébánosi munkája mellett ellátta az esperesi tisztet is. Két évig tagja volt az egyházmegyei papi szenátusnak is.

1974-ben tért vissza Northamptonba mint plébános. A hívek mint ismerőst üdvözölték, ő is emlékezett mindenkire. Itt is sokat alkotott. Új templom építésén dolgozott, de terve nem sikerült. A régi templomot renoválta, modernizálta. Volt ugyan káplánja, de a munka oroszlánrészét ő végezte. Karácsonykor és húsvétkor kisegítő vendég voltam nála; máskor is segítettem neki, amennyire tanítási kötelezettségeim megengedték. Az utolsó húsvét alkalmával említette, hogy valami daganat van a jobb füle mögött, de orvosa nem sejt rosszat.

Májusban látogatóban volt Detroitban, ahol egyik nővére él. Ő vette észre, hogy a daganat nemcsak hogy nem múlt el, hanem terjedt. Ott operálták a Henry Ford kórházban. Rádiumos kezelésem is átesett, látszólag javult. Visszatért Northamptonba, átvette a plébániát. Október közepén látási problémákra panaszkodott. Kórházi vizsgálat megállapította, hogy három rákos daganat van az agyában mélyen, így nem lehetett operálni. Egy egyházmegyei szanatóriumba szállították szülővárosába, Bethlehembe. Ott látogattam meg két héttel halála előtt. Nehezen tudtunk társalogni fájdalmai miatt. A jó híreknek örült; annak is, hogy a Szentatya látogatása Németországban sikeres volt.

December 1-én halt meg. Temetése december 5-én volt a northamptoni magyar temetőben. A temetési szertartást Joseph McShea, allentowni püspök végezte.

P. Zrinyi József S. J., Georgetown University, Washington

Köszönöm Istenemnek, hogy megadta nekem az alkalmat, hogy a halálban fölismerjem az igazi boldogság kulcsát. Sohasem fekszem le anélkül, hogy meg ne gondolnám: talán, bármilyen fiatal vagyok is, másnap reggel már nem élek. És senki, aki ismer, nem foghatja rám, hogy a társas érintkezésben mogorva vagy szomorú lennék. Ezért a boldogságért mindennap köszönetet mondok Teremtőmnek, és egész szívemből kívánom minden embertársamnak is.

Mozart